

"Azərbaycan yazarları dünya ədəbiyyatının ən parlaq imzaları ilə rəqabət aparmaq gücündədir"

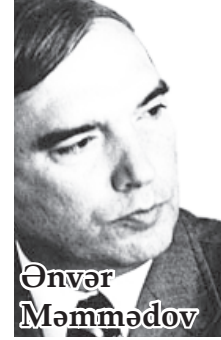
Valeri İvanov-
Tlaqanski

» sahifə 5

Müsəlman alimlərinin peyğəmbər hesab etdikləri Pifaqor

» sahifə 7

Feldmarşal Fon Paulyüsün Nürnberq prosesindəki tərcüməçisi

» sahifə 11

"Gəncələr imtahan xofundan azad olmalıdır"

» sahifə 8

Süleyman Abdullayev və Ehtiram Hüseyinov "Atalar və oğullar" layihəsində

» sahifə 12-13

Türk kinosunun yeni "Yol"u - Yılmaz Güney

» sahifə 23

ANONS

Onlar dillərini necə qoruyurlar?

» sahifə 4

Cakomo Puççininin "Turandot" operasının slavyan-Azərbaycan kökləri

» sahifə 6

"Həyat yoldaşım Hikmət adı ilə on dörd nəfəri dəfn edib"

» sahifə 9

Bölgənin kürd, kürdlərin neft bəlası

» sahifə 10

Beş qardaşını boğduran sultan III Murad

» sahifə 15

İrəvan xanlarının diplomatik məktubları

» sahifə 16

Qafqaz Albaniyasının məbədləri

» sahifə 17

Günəl Eyvazlının "İsopiya"sı

» sahifə 18

Güzgü, sabun və ətir necə kəşf olunub?

» sahifə 20

Boris Pasternak - musiqidən başlayan poeziya kəpənək..."

» sahifə 22

Prezident İlham Əliyev Cəlilabad rayonuna səfəri çərçivəsində avqustun 11-də Alar-Təzəkənd-Üçtəpə-Əliqasımlı-Cəfərhanlı avtomobil yolunun açılışında iştirak edib.

Ölkəmizdə yol-nəqliyyat infrastrukturunun yenidən qurulması işi, yeni yolların salınması, mövcudlarının isə əsaslı şəkildə yenidən qurulması ilə bağlı layihələr uğurla davam etdirilir. Bu gün beynəlxalq və respublika əhəmiyyətli magistral yolların salınması ilə yanaşı, yerli əhəmiyyətli, rayon və kənddaxili yolların müasir səviyyəyə çatdırılmasına xüsusi diqqət verilir. Dövlətimizin başçısının tapşırıqlarına uyğun olaraq, ölkəmizin şəhər və rayonlarında mövcud avtomobil yollarının əsaslı təmiri və ya yenidən qurulması ümumilikdə regionların sosial-iqtisadi inkişafına mühüm töhfələr verir. Cəlilabad rayonunun Alar-Təzəkənd-Üçtəpə-Əliqasımlı-Cəfərhanlı yolu da bu baxımdan vacib əhəmiyyət daşıyır.

Tikintisinə 2014-cü ilin mayında başlanılan bu yolun inşası yüksək səviyyədə və keyfiyyətlə aparılıb. Yolun istifadəyə verilməsi sakinlərin rahat və təhlükəsiz hərəkətini təmin etməklə yanaşı, həmin kəndlərin inkişafında da mühüm rol oynayacaq.

Dövlətimizin başçısı yolun rəmzi açılışını bildirən lenti kəsdi.

Azərbaycan Prezidentinə yolun texniki göstəriciləri barədə məlumat verildi.

Alar-Təzəkənd-Üçtəpə-Əliqasımlı-Cəfərhanlı avtomobil yolunun inşası üçün dövlətimizin başçısının 2013-cü ildə imzaladığı Sərəncama əsasən Prezidentin ehtiyat fondundan ilkin olaraq 2 milyon manat vəsait ayrılıb. Tikintinin davam etdirilməsi məqsədilə Prezidentin ötən il imzaladığı Sərəncamla isə 2014-cü il dövlət büdcəsinin dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərinin bölgüsündə kəndlərarası avtomobil yollarının tikintisi və yenidən qurulması üçün nəzərdə tutulmuş vəsaitin 7 milyon manatı Cəlilabad Rayon İcra Hakimiyyətinə ayrılıb.

Avtomobil yolunun ümumi uzunluğu 21 kilometr, eni 8 metrdir. Yol dördüncü texniki dərəcəlidir. Bu yola 130 min kvadratmetrlik ikiqat asfalt döşənilib. Altı yaşayış məntəqəsini - Alar, Təzəkənd, Üçtəpə, Əliqasımlı, Cəfərhanlı və Gülməmmədli kəndlərini əhatə edən yol ümumilikdə 23 mindən çox əhaliyə xidmət göstərəcək.

Prezident Cəlilabadda olub

İlham Əliyev rayonunun Göytəpə şəhərində avtomobil yolunun, Heydər Əliyev adına park-bulvarın və uşaq bağçasının açılışında iştirak edib

Şəhər və rayon mərkəzlərini qəsəbə və kəndlərlə birləşdirən yollar, eləcə də qəsəbə və kəndlərdəki ara yolların müasir səviyyəyə çatdırılması bir daha sübut edir ki, respublikada gedən sürətli sosial-iqtisadi inkişaf hər bir ucqar kəndi də geniş əhatə edir və ölkəmizin bütün vətəndaşlarına bu tərəqqidən pay düşür.

Sonra Azərbaycan Prezidenti sakinlərlə görüşüb.

Prezident İlham Əliyev Cəlilabad rayonunun Göytəpə şəhərinin mərkəzində, Göytəpə çayının sahilində inşa edilmiş Heydər Əliyev adına park-bulvarın açılışında iştirak edib.

Park-bulvarın ərazisində Ümummilli lider Heydər Əliyevin bürüncdən abidəsi ucaldılıb.

Bu istirahət məkanının ümumi ərazisi 30 min kvadratmetrdir. Burada iki artezian quyu su qazılıb. Park-bulvarda musiqili fəvvarə, müasir işıq dirəkləri, rahat oturmaqalar quraşdırılıb, 15 min kvadratmetr sahədə yaşıllıq zolağı salınıb. Ərazinin genişləndirilməsi və abadlaşdırılması məqsədilə burada qəza vəziyyətində olan beşmənzilli kommunal yaşayış bi-

nası, 69 saylı Cəlilabad-Biləsuvar-Masallı seçki dairəsinin inzibati binası və Göytəpə bələdiyyəsinin yerləşdiyi bina sökülərək başqa ərazidə əvəzi ödənilməklə yeni layihə əsasında tikilir. Bərpad vəziyyətində olan Göytəpə şəhər xəstəxanası da başqa əraziyə köçürülür.

Dövlətimizin başçısı Ulu öndər Heydər Əliyevin abidəsini ziyarət edərək önünə gül dəstəsi qoydu.

Parkla tanışlıq zamanı Prezident İlham Əliyevə məlumat verildi ki, tikinti işlərinə ötən ilin mayında başlanılıb. Burada sakinlərin istirahətini dolğun və mənalı təşkil etmək məqsədilə bütün zəruri işlər görülüb.

Son dövrlərdə Azərbaycan Prezidentinin tapşırığı ilə Bakıda və regionlarda parklar və xiyabanlar əsaslı şəkildə yenidən qurulur, yeni istirahət guşələri yaradılır. Bütün bunlar sakinlərin və ölkəmizə gələn qonaqların rahatlığı üçün müasir istirahət guşələrinin yaradılması istiqamətində reallaşdırılan layihələrin bir hissəsidir.

Parkın ətrafına 5 min kvadratmetrlik asfalt döşənilib, yeni elektrik xətləri çəkilib. Ətrafda bütün evlər və ictimai obyektlər abadlaşdırılıb.

Bu cür layihələrin icrası bir daha sübut edir ki, şəhərlərimizin və rayonlarımızın abadlaşdırılması istiqamətində görülən işlər davamlıdır və vaxtında, yüksək keyfiyyətlə yerinə yetirilir.

Prezident İlham Əliyev Cəlilabadda Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə inşa edilmiş körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak edib.

Uşaqların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, onların asudə vaxtının səmərəli təşkili və gələcəkdə intellektual qüvvə kimi yetişmələri üçün bu gün dövlətimiz tərəfindən mühüm tədbirlər görülür. Bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələrin sırasında yeni körpələr evi-uşaq bağçalarının inşası, mövcudlarının isə ən müasir səviyyədə yenidən qurulması xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu işlərdə Azərbaycan dövləti ilə yanaşı, Heydər Əliyev Fondunun da böyük xidmətləri var. Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Fond indiyədək bu sahədə çoxlu sayda layihə reallaşdırıb.

Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Cəlilabadda inşa edilmiş 100 yerlik körpələr evi-uşaq bağçası bu işlərin ardıcıl xarakter aldığı açıq şəkildə nümayiş etdirir. Görülən bütün bu işlər bir daha təsdiqləyir ki, dünyada xoş məramı, xeyirxah işləri ilə seçilən Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyeva gələcəyimiz olan uşaqlara xüsusi diqqətlə yanaşır, onların sağlamlıq, bilikli, savadlı və intellektli olmaları üçün səylə çalışır.

Dövlətimizin başçısı körpələr evi-uşaq bağçasının rəmzi açılışını bildirən lenti kəsib və burada yaradılan şəraitlə tanış olub.

Körpələr evi-uşaq bağçasının ərazisində yaşıllıq zolağı salınıb, müasir tipli ayləncə attraksionları quraşdırılıb, oyun meydançası yaradılıb. Binanın inşasına 2014-cü ilin sonunda başlanılıb. Təmir-tikinti işləri yüksək səviyyədə həyata keçirilib.

Foyədə Ümummilli lider Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin həyat və fəaliyyətlərini, həmçinin dövlətimizin başçısının və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın uşaqlara qayğısını əks etdirən fotoşəxslər var. Ümumi sahəsi 1500 kvadratmetr olan məktəbəqədər müəssisə müasir mebel dəstləri ilə təchiz edilib. Buradakı qrup otaqları balacaların zövqünə uyğun yaradılıb. Yeməxanada uşaqların normal qidalanmaları üçün bütün imkanlar var. Binadakı yataq və oyun otaqları da balacaların böyük marağına səbəb olacaq. Bir sözlə, burada uşaqların təlim-tərbiyəsi və gələcəyin sağlam vətəndaşları kimi yetişmələri üçün hər cür şərait yaradılıb.

Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqların təlim-tərbiyəsinin keyfiyyəti vacib amillər kimi əsas götürülüb. Onların intellektual, fiziki və aqli inkişafı, istedad və qabiliyyətlərinin üzə çıxarılması, sağlamlıqlarının qorunması diqqət mərkəzində saxlanılır.

Görülən işlər göstərir ki, son illərdə Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın təşəbbüsü ilə paytaxta yanaşı, bölgələrimizdə də bir çox uşaq tərbiyə və təhsil müəssisələrində əsaslı təmir və yenidənqurma işləri aparılıb, yeni uşaq bağçaları tikilib. Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondunun "Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin inkişafı" proqramı da xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bütün bu addımlar isə Azərbaycanın uğurlu gələcəyinə hesablanıb.

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899
Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi
Baş redaktor: Yaşar Əliyev
İcraçı direktor: Bəhlul Seyfəddinoglu
Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Mövlud Abdullayev, Feyziyyə, Nəringül Əliyeva, Leyla Əliyeva, Sevinc Fədai, Rəbiqə Nazimqızı
Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.
"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub.
Tiraj: 1250. Sifariş: 2629
Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74
Telefon: 595 16 05.
E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Göygöl Milli Parkına giriş 24 saat olacaq

Uzun fasilədən sonra Göygöl Milli Parkı vətəndaşların istifadəsinə verilib. Park ərazisinə daxil olmaq uşaqlar üçün pulsuz, böyüklər üçün isə 2 manatdır. Milli Parkda turistlərin davranış qaydalarına, o cümlədən ərazinin təmiz və səliqəli saxlanılmasına, ətraf mühitin və yaşıllıqların qorunmasına xüsusi nəzarət edilir.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin bioloji müxtəliflik departamentinin direktoru Vaqif Cavadov bu barədə Azərbaycanın müxbirinə məlumat verərək deyib ki, ərazinin təmiz saxlanılması məqsədilə bir neçə yerdə xəbərdarədici lövhələr vurulmaqla, turistlər üçün

nümunəvi davranış qaydaları müəyyənləşdirilib. Milli Parkın ərazisini zibilləyənləri isə 600 manat cərimə gözləyir.

Departamentin direktoru bildirib ki, turistlər saat 9-dan 22-

yə kimi Göygöl Milli Parkında dincəlmək hüququ əldə ediblər. Park ərazisində inşa ediləcək otellər və digər istirahət mərkəzləri istifadəyə verildikdən sonra isə buraya giriş 24 saat olacaq.

Hazırda Göygöl Milli Parkında istər vətəndaşların, istərsə də turistlərin rahat dincəlmələri üçün lazımı şərait yaradılıb. Burada əvvəllər mövcud olan ictimai iaşə obyektləri əsaslı təmir edilib ki, bunun da nəticəsində vətəndaşlara mədəni xidmət göstərilməsi üçün imkan yaranıb. Göygölə istirahətə gələnlər yaradılan şəraitdən məmnundurlar.

Qeyd edək ki, Göygöl Azərbaycanın qeyri-adi təbiət incisidir. Milli Park həm də strateji yerdir. Gəncənin su təchizatını ödəyir. Təəssüf ki, uzun müddət Göygöl ətrafında xaos hökm sürüb və bu təbiət obyekti amansız istismara məruz qalıb. Əraziyə istirahətə gələnlər Göygölü çirkləndirir, ağacları qırırdılar. Bununla əlaqədar təbiətin bərpası üçün ora turistlərin girişinə məhdudiyət qoyulmuşdu.

Azərbaycanlı alimin Böyük Britaniyada kitabı nəşr olunub

Bu günlərdə Azərbaycan Dillər Universitetinin (ADU) Xarici ölkələr ədəbiyyatı kafedrasının professoru, filologiya elmləri doktoru Şahin Xəlillinin Böyük Britaniyanın "Rossendale Books" kitab evində "Ürək şəkilli yarpaqlar: aforizmlər, adaptasiyalar, improvizasiyalar və esselər" adlı kitabı çap olunub.

AzərTAc xəbər verir ki, iki hissədən ibarət olan kitabın müəllifin "Etiraf"ı və "Ön söz"ü daxil edilib, nəşrin son səhifələrində isə müəllifin müraciət etdiyi mənbə və müəlliflərin "Göstərici" si təqdim olunub.

Nəfis şəkildə tərtib edilmiş kitaba Harvard Universitetinin Müqayisəli dünya ədəbiyyat kafedrasının müdiri, professor Deyvid Damroşun verdiyi rəy də yazılıb: "Ürək şəkilli yarpaqlar" əyləndirici və müdrikəsinə qələmə alınmış aforizmlər və söyləmələr toplusudur. Bu, XX əsr Britaniya və Amerika şairi, yazıçısı və tənqidçisi Uistan Hyu Odenin "Ümumi dəftər" kitabı kimi unikal bir topludur".

Kitabın ikinci rəyçisi filologiya üzrə fəlsəfə doktoru F.Aleksander Magill isə müəllifin ingilis dilində yazdığı əsərini, hər şeydən əvvəl, onun ədəbiyyata sevgi dolu baxışının bədii ifadəsi kimi dəyərləndirib.

Azərbaycanlı alim İngiltərədə nəşr olunan kitabın "Etiraf" hissəsində əsərin çapa hazırlanmasında ona tövsiyə və məsləhətlərini verən şotland əsilli

Britaniya tədqiqatçı alimi F.Aleksander Magill və azərbaycanlı həmkarı Fiala Abdullayevaya təşəkkürünü bildirir.

Qeyd edək ki, Şahin Xəlilli Qərbi Azərbaycanda anadan olub. 1959-cu ildən Bakıda yaşayır. O, Azərbaycan Dillər Universitetində və Jurnalist Sənətkarlığı İnstitutunda təhsil alıb. Filologiya elmləri doktoru və ADU-nun professorudur. Bir sıra beynəlxalq və respublika səviyyəli konfranslarda elmi məruzələrlə çıxış edib. O, bir neçə kitabı, o cümlədən "Britaniya adalarının xalq nağılları"nı, ingilis yazıçısı Ceyms Moryerin "İsfahanlı Hacıbabanın macəraları" romanını (Zakir Səfəroğlu ilə birlikdə) tərcümə edib. Çoxsaylı şərh, məqalə və tərcümələrlə yanaşı, bir neçə kitabın – "Yerin ulduzları. Uşaqlar üçün şeirlər" (1990), "Ürəyimdən keçənlər" (1996) şeirlər kitabının, "Ceyms Oldric və Azərbaycan" (1992), monoqrafiyasının, "Ədəbi əlaqələr işığında" (2002), "Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələri. Folklor materialları əsasında" (2002), "Klassik poeziya və ədəbi əlaqələr" (2003), "Şekspir sonetləri Azərbaycan dilində" (2009) adlı nəşrlərin müəllifidir. O, ingilis dilində nəşr olunmuş "Şekspirin ingilis tarixi pyesləri" (2009) və "Orta əsrlər dövrü Britaniya ədəbiyyatı. I hissə" (2012) adlı dərs vəsaiti və dərslərin müəlliflərindən biridir.

Professor Şahin Xəlillinin "Ruhun göz yaşları: aforizm, ədəbi diskurs və esselər" adlı ikinci kitabı 2016-cı ildə Böyük Britaniyada nəşr olunacaq.

Tərcüməçilərin məlumat reyestri

Ölkə üzrə fəaliyyət göstərən tərcüməçilərin siyahısı - (Akkreditə olunmamış)

Məlumat reyestrinə qeydiyyat davam edir

Azərbaycanda və xaricdə fəaliyyət göstərən tərcüməçilərin nəzərinə! Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin Məlumat reyestrinə daxil olmaq istəyən tərcüməçilərdən aşağıdakı sənədlərin Ə.Topçubaşov 74, yaxud info@aztc.gov.az elektron ünvanına göndərilməsi xahiş olunur.

- ❶ Şəxsiyyət vəsiqəsinin surəti
- ❷ 2 ədəd fotosəkil
- ❸ Diplomun surəti
- ❹ Əlaqə telefonu
- ❺ Elektron ünvan

Ətraflı məlumat üçün aztc.gov.az və achiqkitab.az saytlarının "Tərcüməçilərin məlumat reyestri" bölməsinə nəzər yetirin.

"Məhəmməd" filminin Monreal Dünya Film Festivalında premyerası olacaq

İranlı rejissor və ssenarist Məcid Məcidinin Məhəmməd peyğəmbər haqqında çəkdiyi "Məhəmməd" filminin avqustun 27-dən sentyabrın 7-dək keçiriləcək 36-cı Monreal Dünya Film Festivalında premyerası olacaq.

AzərTAc xəbər verir ki, festivala açılış filmi kimi seçilən bu ekran əsəri dünya kinosevərlərinin marağını Monreala yönəldib. Peyğəmbərin uşaqlıq həyatından bəhs edən film iranlı və türk kino mütəxəssisləri tərəfindən ekranlaşdırılıb. Filmin ümumi büdcəsi 30 milyon dollar hesablanıb.

Türkiyəli yazıçı İhsan Kabil filmə bəzi yerlərdə animasiya və aksiyan səhnələrdən istifadə edildiyini bildirir. Filmə peyğəmbərin yalnız arxadan çəkildiyini söyləyən yazıçı, gecə və gündüz səhnələrində Məkkə şəhərinin yer aldığını vurğulayıb.

Qeyd edək ki, filmin rejissoru Məcid Məcidi çəkdiyi bir sıra ekran əsərlərinə görə beynəlxalq festivalların laureatı olub.

Türkiyənin "Müsafir" filmi beynəlxalq film festivalında

Türkiyəli rejissor Məhməd Əryılmazın müəllifi olduğu yeni çəkilmiş "Müsafir" filminin 36-cı Monreal Dünya Film Festivalında premyerası olacaq. AzərTAc "Əlcəzirə türk" telekanalının saytına istinadla xəbər verir ki, festivala təqdim olunan 9 film arasından seçilən "Müsafir" filmi dünya kino yarışması bölümündə yarışacaq.

Qeyd edək ki, çoxmetrajlı "Müsafir" filmi ailə-məişət mövzusunda çəkilib. Dünyanın kino rejissorlarının və kino mütəxəssislərinin səbirsizliklə gözlədiyi bu festival ən böyük festivallardan hesab edilir.

Avqustun 27-dən sentyabrın 7-dək davam edəcək festivalda Türkiyə filmləri ilə yanaşı, bir sıra ölkələrin də ekran əsərlərinin premyerası gözlənilir.

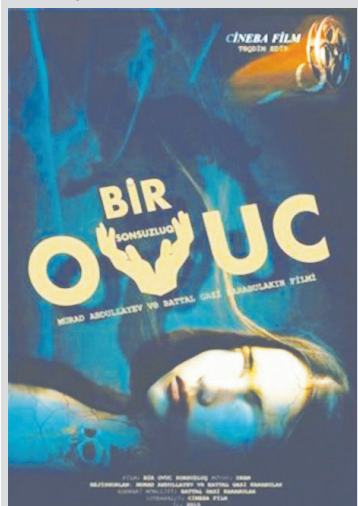
İki məşhur türkiyəli aktyor Azərbaycanda filmə çəkiləcək

○ "Cineba film" şirkəti tərəfindən ekranlaşdırılacaq "Bir ovuc sonsuzluq" faciə filminin kastinqinin vaxtı bəlli olub.

AzərTAc xəbər verir ki, şirkətin mətbuat xidmətinin açıqlamasına görə, filmin kastinqinə avqustun 16-da start verəcək. Seçimlər bitdikdən sonra isə gələn ay filmin çəkilişlərinə başlanılacaq.

Film faciəvi dram janrında olacaq. Baş rolları oynayacaq aktyorlar isə artıq seçilib. Çəkiləcək ekran əsərində Türkiyənin iki tanınmış aktyoru da rol alacaq. Hər iki aktyorla müqavilə imzalandıqdan sonra onların adları açıqlanacaq.

Qeyd edək ki, filmin rejissorları Murad Abdullayev və Battal Qazi Karabulaqdır. Film Battal Qazi Karabulağın ssenarisi əsasında çəkiləcək.

ALISA proqramının tətbiqi ilə bağlı 10 günlük trening

Regionlarda yeni avtomatlaşdırılmış kitabxana sistemi olan ALISA proqramının tətbiqi ilə bağlı Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin tapşırığına əsasən M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında 10 günlük treninglər təşkil olunub.

Kitabxanadan AzərTAc-a bildirilib ki, avqustun 10-da açılış olan trening sayca dördüncüdür. Qax, İmişli, Zərdab, Ağcabədi, Bərdə və Ağstafa rayon Mərkəzləşdirilmiş Kitabxana Sistemlərinin mütəxəssisləri bu treningdə həm ALISA proqramında işləmək üçün MARC 21 formatını öyrənəcək, həm də ALISA-da iş vərdişlərini mənimsəyəcəklər.

Milli Kitabxananın direktoru, professor Kərim Tahirov açılış mərasimində trainingin kitabxananın və Ultra şirkətinin mütəxəssisləri tərəfindən aparıldığını söyləyib, iştirakçılardan mövcud problemləri dərhal bildirməyi xahiş edib. Qeyd edib ki, trening çərçivəsində müdavimlər Milli Kitabxanada gedən iş prosesləri ilə yaxından tanış olacaq, yeni iş üsulları, yeni xidmət növlərini əyani izləyəcəklər. Sonda müdavimlər sertifikatla təmin olunacaqlar.

Milli Kitabxanada görüş

İran İslam Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyinin Mədəniyyət Mərkəzinin sədri və Urmiya İncəsənət İdarəsinin rəhbəri M.F.Axundzadə adına Azərbaycan Milli Kitabxanasında olublar. Milli Kitabxananın direktoru Kərim Tahirov qonaqlara ölkəmizdə mövcud əlaqələrdən, xalqlarımızın oxşar mədəniyyətə, adət-ənənəyə sahib olmasından söz açıb.

Kitabxanadan AzərTAc-a bildirilib ki, görüşdə İran İslam Respublikasının Azərbaycandakı səfirliyinin Mədəniyyət Mərkəzinin sədri İbrahim İbrahimi Azərbaycan ilə İran arasında mövcud siyasi, iqtisadi, mədəni əlaqələrdən danışıb.

Azərbaycan Milli Kitabxanası ilə əlaqələrin bundan sonra daha da genişlənməyini bildiren qonaq mütəmadi olaraq Azərbaycan şair və yazıçılarının əsərlərini fars dilinə tərcümə olunduğunu vurğulayıb.

Azərbaycan dilinin dövlət dili olması müstəqil dövlətçiliyimizin başlıca əlamətlərindən biri sayılır. "Dövlət dili haqqında" Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına uyğun olaraq ölkəmizdə Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi hüquqi statusunu nizamlayır. Dil normalarının qorunmasını təmin edən qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, kütləvi informasiya vasitələrində, sosial şəbəkələrdə, küçə adları, reklam, afişa və elanlarda ədəbi dil normalarının pozulması hallarının qarşısının alınması, Azərbaycan dilinə daxil olan yeni elementlərin öyrənilməsi və sairə müddəalar "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı"nda yer alır.

Xarici ölkələrin təcrübəsi

Maraqlıdır, bəs digər ölkələrdə dövlət dili necə qorunur, qonşu xalqlar öz dillərini necə yaşadırlar? Nümunə gətirəcəyimiz ölkələrin içərisində həm bir vaxtlar SSRİ-nin tərkibində olan yeni, müstəqil və təbii ki, bir çox parametrlərə görə bizimlə oxşar tələbləri bölüşənlər, həm də oturmuş, əsrlərin təcrübəsini qazanmış digər dünya ölkələri var.

Keçmiş SSRİ ölkələri

Qırğızstanda 12 fevral 2004-cü ildə "Dövlət dili haqqında" Qanun qəbul olunub. Bu qanunda dövlət dilinin qədim türk dilinin qırçaq qrupundan biri olan qırğız dili olduğu qeyd edilib. Eyni zamanda, dövlət dili ilə yanaşı, rus dili də bu ölkədə rəsmi dil kimi qəbul edilib. Bu səbəbdən də adicəkilən qanunun 27-ci maddəsində birmənalı şəkildə qeyd edilir ki, Qırğızstan Respublikasında elanlar, çıxarışlar, preyskurantlar və digər göz önündə olan məlumatlar əvvəlcə dövlət dilində tərtib olunur, sonra rəsmi, yəni rus dilində verilir. Nəhayət, zərurət yarandığı halda başqa dillərə də tərcümə edilir. Qanuna əsasən, rəsmi dildə və ya başqa dillərdə yazılmış şriftlərin ölçüsü dövlət dilində yazılan şriftlərin ölçüsündən böyük olmamalıdır. Qanunun 29-cu maddəsində isə qeyd olunur ki, ölkə ərazisində istehsal olunan və ya alış-veriş predmetinə çevrilən bütün malların etiketinin

mətni, markalanması, onların nomenklatura siyahısı və sairə mütləq dövlət dilində yazılmalıdır. Eyni zamanda, xaricdən idxal olunan mallar onu gətirən firmaların öz vəsaiti hesabına Qırğızstanın dövlət dilinə və rəsmi dilə tərcümə olunmalıdır.

Bütün sferalarda dövlət dilini qoruyan normalar isə "Qırğız ədəbi dili"nin əsasında tətbiq edilməlidir. 33-cü maddədə qeyd olunur ki, dövlət qurumlarının rəhbərləri, bütün şəxsi mülkiyyət rəhbərləri, eləcə də hüquqi və fiziki şəxslər bu qanunun tələblərinin qorunmasına görə məsuliyyət daşıyırlar.

Qırğızstanla qonşu digər türkdilli xalqın dövləti olan Qazaxıstanda isə vəziyyət bir qədər fərqlidir. Əvvəlcə, 11 iyun 1997-ci il tarixində qəbul olunmuş "Qazaxıstanın dövlət dili haqqında" Qanundan bəzi seçmələrlə tanış olaq.

Qanun dilin qorunması, öyrənilməsi və inkişafına aid bütün qayğıları birbaşa Qazaxıstan Respublikasının – dövlətin üzərinə qoyur. 24-cü maddədə bütün vətəndaşların dili qorumağa qanunla məsuliyyət daşması bildirilməklə yanaşı, dilin hansısa məqamda sıxışdırılması da qadağan edilir və buna görə vəzifəsindən və ictimai vəziyyətdən asılı olmayaraq, hər bir kəsin məsuliyyət daşdığı xüsusi vurğulanır. 25-ci maddədə qanunun dövlət hakimiyyəti tərəfindən qorunması və buna görə konkret cinayət məsuliyyətləri də müəyyənləşdirilib.

Milli-etnik tərkibi qazax xalqı üçün o qədər də ürəkaçan olmayan Qazaxıstanda dilin qorunması naminə atılan və nəzərdə tutulan addımları araşdırarkən bir sıra maraqlı nüansların da şahidi oluruq. Məsələn, məlum olur ki, Qazaxıstanın Mədəniyyət Nazirliyi ölkə parlamenti qarşısında yeni bir qanun layihəsi ilə çıxış edib. Qanun layihəsinə görə, 2013-cü ildən etibarən bu ölkədə dövlət əhəmiyyətli və ya özəl sektora məxsus bütün yazışmalar, reklamlar, elanlar, əmtəə nişanları və sairə yalnız qazax dilində yazılmalıdır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, Azərbaycanda bu tipli qanun 30 sentyabr 2002-ci il tarixdən qüvvəyə minib. Ölkəmizdə də müvafiq istiqamətdə fəaliyyət göstərən kifayət qədər nazirlik və digər dövlət qurumları mövcuddur. Ancaq 12 ildir qüvvədə bu qanunun küçə və prospektlərdə, mal-əmtəə nişanlarında və digər məkanlarda tətbiqinə kifayət qədər nəzarət edilmir. Bunun da bir səbəbi, yəqin ki, müvafiq nəzarətçidici qurumun olmamasındadır.

Azərbaycanla təxminən eyni dövrdə müstəqil dövlətini qurmuş Estoniyada dövlət dilinin qorunması üçün nəzərdə tutulan bəzi prosedurlar da diqqətçəkəndir. Belə ki, 1 sentyabr 2002-ci il tarixdə qəbul edilmiş qanunun 4-cü maddəsində qeyd olunur: "Əcnəbi dillərdəki xəbər proqramları və eston dilinə tərcümə olunmadan verilən birbaşa verilişlərin həcmi həftə üzrə veriliş istehsalının 10 faizindən yuxarı olmamalıdır. Əks təqdirdə qanunun 26.2 maddəsinə əsasən, teleradio şirkəti minimum əmək haqqının 300 misli həddində cərimə olunur. Əgər bu səhvi tamamilə hüquqi şəxs buraxmış olarsa, o, 50.000 eston kronu həcmində cərimələnir". Bu fakt estonların öz dillərinə münasibətini sərgiləyir.

Eyni qaydada cərimələr çap mətbuatına və reklam fəaliyyətinə görə də nəzərdə tutulur.

Litvada qəbul edilmiş analoji qanuna müvafiq olaraq 6-cı maddədə qeyd edilir ki, dövlət və özəl qurumlarının vəzifəli şəxsləri və işçiləri, hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşları, nəqliyyat, səhiyyə, sosial müdafiə və sairə təşkilatların əməkdaşları əhaliyə yalnız dövlət dili haqqında qanunun imkan yaratdığı səviyyədə xidmət göstərməlidirlər.

Qanunun 24-cü maddəsində isə deyilir ki, dövlət dilinin statusunun əleyhinə istənilən fəaliyyət yolverilməz sayılır və cinayət məsuliyyəti yaradır.

25-ci maddədə də dilin qorunmasına nəzarətin əsl konturları öz əksini tapır. Məlum olur ki, qanunla Litva dilinin qorunmasını həyata keçirəcək qurum – "Litva Dili Üzrə Dövlət Komissiyası Müfəttişliyi" fəaliyyət göstərir. Bu müfəttişlik adından da göründüyü kimi, dilin qorunması ilə bağlı konkret statuslu bir qurum olaraq litva dilinin bütün səviyyələrdə qorunmasına nəzarəti tənzimləyir.

Rusiya Federasiyası kimi böyük dövlətlərdə, adətən, dövlət dili ilə bağlı ciddi problemlər yaşanır. Belə ölkələrdə daha çox qanunun qəbulu prosesində ölkədə yaşayan qeyri-dominant xalqların hüquqlarının qanunda öz əksini necə tapması məsələsi müzakirə predmetinə çevrilir. Rusiyada rus dili birmənalı şəkildə dövlət dili kimi qəbul edilib.

Sonuncu dəfə 01 iyun 2005-ci ildə qəbul edilmiş Rusiya Federasiyasının "Dövlət Dili Haqqında Federativ Qanun"unun ayrıca reklam və elanlar bölümü var. Reklam və elanlar bölümündə qeyd edilib: "Reklamlar bütün Rusiya ərazisində əvvəlcə rus dilində, ehtiyac olduğu təqdirdə digər dillərdə yazılmalıdır".

Bu qanunda rus dilinin xaricdə işləkliyi, tədrisi və öyrənilməsi də bir vəzifə kimi dövlətin öz üzərinə qoyulur.

Qardaş ölkə

Türkiyə təcrübəsində vəziyyət daha yaxşıdır. Qardaş ölkədə 1919-cu ildə Türkiyə Respublikası yaradılarkən dövlət dili kimi türk dili elan olunub.

Dilin qorunmasına nəzarət isə Türkiyə Respublikası Baş Nazirliyinə tapşırılıb. Bundan əlavə, əsas Mustafa Kamal Atatürkün təlimatıyla 1932-ci ildə qoyulan Türk Dili Qurumu (TDQ) yaradılıb. Təsis olunduğu ilk gündən qurum üzvləri daim millət vəkilləri, ədəbiyyatçılar və alimlər olub.

TDQ ölkədə dilin qorunması istiqamətində çeşidli layihələr həyata keçirir və dilin qorunmasına nəzarət edir. Eyni zamanda, TDQ-nin özünün də bir neçə qolları var ki, ölkədə müxtəlif sahələr üzrə türk dilinin qorunmasına nəzarət edir.

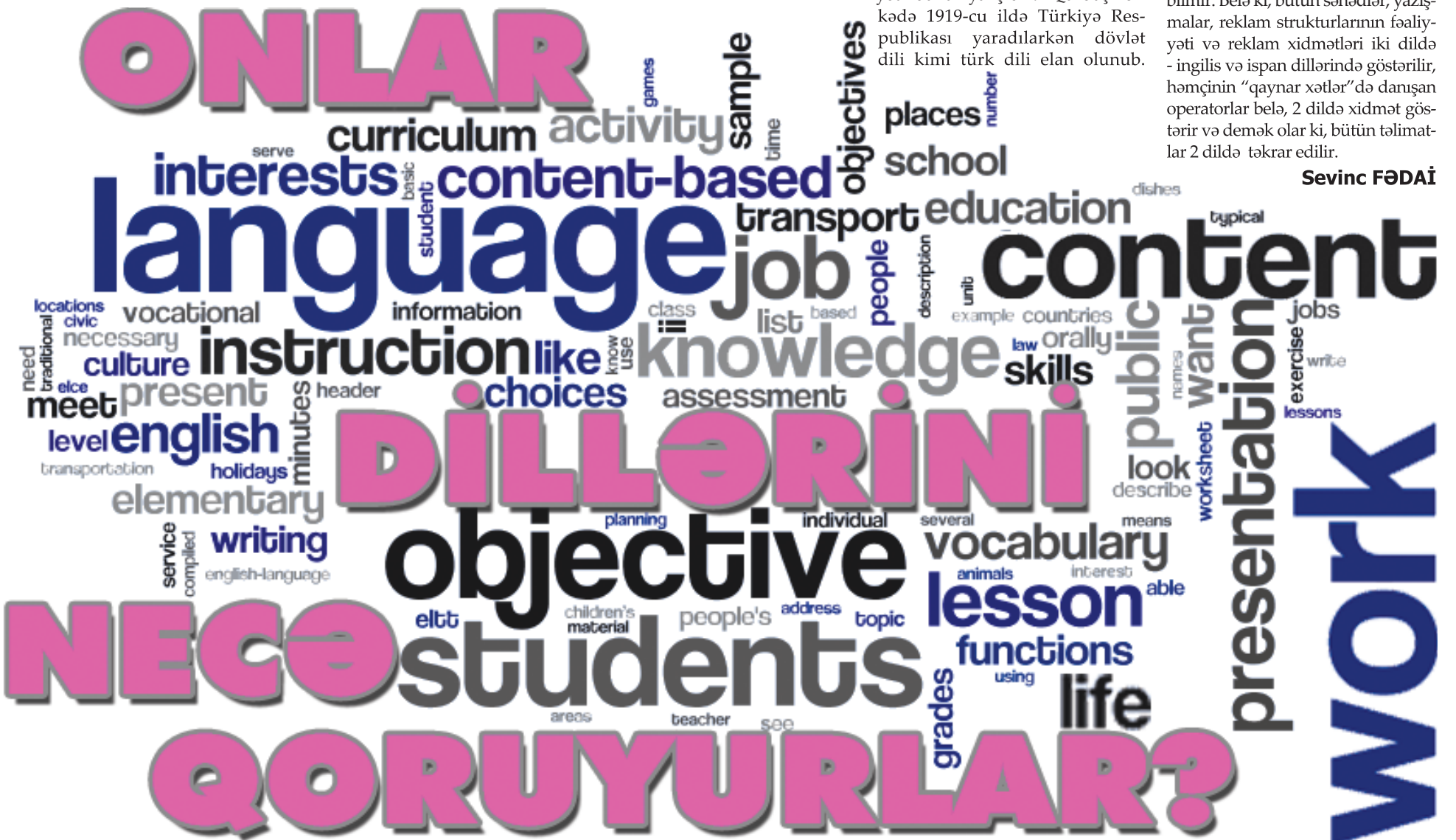
Qurum 1982-ci ilə qədər dövlətdən ayrı fəaliyyət göstərsə də, göstərilən tarixdən sonra Atatürk Kültür, Dil və Tarix Yüksək Qurumunun tərkibinə daxil olunaraq, Türkiyə dövlətinin hərtərəfli dəstəyi ilə dövlət dili – ana dilinin qorunması, sıradan çıxması, bayağılaşdırılmaması, inkişafı istiqamətində çalışır, dilə hörmət nişanələrini uca tutmaqla onun yaşlı, orta və gənc nəsillər tərəfindən sevilməsi yönündə cəhdlər edir. Deməli, Türkiyədə də hökumət dövlət dili ilə bağlı bütün problemlərin qarşılmasını öz üzərinə götürərək bu yolla ona nəzarəti də əlində saxlayır.

ABŞ-da normalar necə qorunur?

Amerika Birləşmiş Ştatlarında (ABŞ) dövlət dilinin qəbulu məsələsinin özü artıq yüzillik problem kimi xarakterizə olunur. Buna görə də, bəzi suallar hələ də cavabsızdır: "Niyə ABŞ dövlət dili olaraq ancaq ingilis dilini qəbul etməyib?" Lakin belə bir yanaşma da istisna olunmur ki, burada yaşayan çoxsaylı millətlərdən birinin, məsələn, elə ingilislərin ana dilinə dövlət statusunun verilməməsi ingilis dilini bilməyən vətəndaşların hüquqlarını məhdudlaşdırır. Buna baxmayaraq, 50 ştatdan 27-də ingilis dili dövlət dili kimi qəbul edilib.

Lakin hansısa dilin rəsmi dövlət statusu almaması ölkədə anarxiyaya və ya parakəndəliyə də səbəb ola bilmir. Belə ki, bütün sənədlər, yazışmalar, reklam strukturlarının fəaliyyəti və reklam xidmətləri iki dildə – ingilis və ispan dillərində göstərilir, həmçinin "qaynar xətlər" də danışan operatorlar belə, 2 dildə xidmət göstərir və demək olar ki, bütün təlimatlar 2 dildə təkrar edilir.

Sevinc FƏDAİ

Bu yaxınlarda Rusiyanın paytaxtı Moskva şəhərində Azərbaycan Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzinin hazırladığı ikicildlik «Azərbaycan nəsr və poeziyası antologiyası» nəşr olunacaqdır. Antologiya ixtisaslaşmış nüfuzlu «U Nikitskix vorot» nəşriyyatında işıq üzü görəcək. Kitabın ön sözünün müəllifi tanınmış yazıçı, Rusiya Yazıçılar birliyinin katibi, Pyotr elm və incəsənət akademiyasının vitse-prezidenti Valeri Aleksandroviç İvanov-Taqanskiyədir. Maraqlı olacağını nəzərə alaraq Valeri İvanov-Taqanskiyənin antologiyanın nəsr cildinə yazdığı ön sözü oxucularımıza təqdim edirik.

Uzun fasilədən sonra ilk dəfədir ki, rus oxucusu Azərbaycan ədəbiyyatı antologiyası ilə hərtərəfli tanış olmaq imkanı əldə edir. Tərtibçilərin və ədəbiyyat tənqidçilərinin qənaətinə görə topluda Azərbaycanın ən parlaq nasirlərinin əsərləri toplanmışdır. Azərbaycan isə, bildiyimiz kimi, zəngin ədəbi ənənələrə olan, dünya Söz sənətinə böyük töhfələr vermiş bir ölkədir.

Qeyd edək ki, digər bənzər məcmuələrdən fərqli olaraq, oxucuya təqdim olunan bu topluda müxtəlif nəsillərin nümayəndələri, onların yaradıcı təcrübəsi və üslubi xüsusiyyətləri üzvi şəkildə bir araya gətirilib.

Şübhəsiz, diqqətli oxucu müəlliflərin sənətkarlığını, Azərbaycanın müstəsna gözəlliyini və tarixini ən müxtəlif formalarda təqdim etmək bacarığını, ölkənin mənəvi və sosial yüksəlişini, insan xarakterlərini, təbiətinin və məişətinin bənzərsizliyini hiss etməklə bərabər, müstəqillik dönməndə dövlətin həyatında baş vermiş yeniliklərə də nəzər sala biləcək.

Şübhə yoxdur ki, bu antologiya ədəbi hadisə kimi Rusiya-Azərbaycan mədəni əlaqələrinin inkişafına əhəmiyyətli töhfə olacaq. Qabaqcadan qeyd edim ki, ön sözündə topludakı əsərlərin müfəssəl təhlili nəzərdə tutulmayıb.

Kitabda bir xeyli istedadlı müəllifin əsəri toplanıb, ona görə də, onlardan bəzilərinin məziyyətlərini vurğulayıb, digərələrini qiymətləndirməmək ədalətsizlik olardı. Bir məqam şübhə doğurmur: bu müəlliflərin əsərlərinin kollektiv topluya cəlb olunması faktının özü təqdim edilən müəlliflərin Azərbaycanın sayılıb-seçilən ədiblərindən olduğunu söyləməyə əsas verir. Belə düşünməyə tutarlı əsasımız var. Birincisi, rus oxucusu ilk dəfədir ki, qonşumuzun mənəvi və sosial həyatının inkişaf mərhələləri ilə yaxından, ətraflı şəkildə tanış olacaq, ölkənin görkəmli yazıçılarının yazı manerası, ədəbi istedadı ilə bağlı təsəvvürlər əldə edəcək.

Antologiyanın maraqlı məziyyətlərindən biri, şübhəsiz ki, yazıçılardan toxunduğu problemlər və onların əhatə dairəsinin genişliyidir. Əminəm ki, məsələnin bu tərəfi əksər oxuculara gözlənilməz təsir bağışlayacaq, çünki müasir çağırışların və problemlərin dərki, onların ifadə formaları və həlli yollarını ehtiva edən bu əsərlərin müəllifləri təkcə nadir istedad sahibləri deyil, onlar dünya ədəbiyyatının ən parlaq imzaları ilə rəqabət aparmaq gücündədir.

“Azərbaycan yazıçıları dünya ədəbiyyatının ən parlaq imzaları ilə rəqabət aparmaq gücündədir”

Topluda Azərbaycan oğullarının, bütün SSRİ xalqları ilə çiyin-çiyinə verərək vuruşduğu və Böyük Vətən müharibəsində zəfər çaldığı kəşməkeşli hadisələr, eləcə də, müharibədən sonrakı dirçəliş illəri, mədəniyyət, təhsil, sosial və mənəvi sferaların inkişaf mərhələləri də öz əksini tapıb. Kitabda müasir Azərbaycan insanının simasını əks etdirən mövzular mühüm yer tutur.

Gözümüz önündə çoxsaylı insan taleləri, xarakterləri və baxışları canlanır. Öz ədəb-ərkanı və idrak səviyyəsi ilə bir-birindən fərqlənən bu fərsətli, fəhmli insanlar düzgün yaşamağı, yaxınları, qonşuları, dostlarıyla insani münasibətlər qurmağı bacarırlar... Bir sözlə, bu insanlar ümumi maraqların nə olduğunu bilir, eyni zamanda ədalətin gözlənilməsi ilə bağlı mənəvi ehtiyac hiss edir ki, bu da insan ləyaqəti uğrunda mübarizə və konfliktlərsiz ötürmə.

Bəzi əsərlərdə ciddi məsələlərə toxunulur, dəyərləndirmələr aparılır, ancaq qeyd etməliyik ki, bu əsərlərin ruhunu tənqid xatirinə tənqid və ya mədhiyyə xarakterli elementlər yox, ölkənin taleyi, məqsədləri və həyatı ilə bağlı obyektiv fikirlər, mülahizələr təşkil edir. Antologiyada müxtəlif, son dərəcə maraqlı, bənzərsiz obrazlar qalereyası görəcəksiniz: ağıllı-təbirlili və axmaq, gülməli-yöndəmsiz və zirək-diribaş, tamahkar-hərıs və əməksevər insanlar.

qürur duyduğu və heyran qaldığı füsunkar Bakı şəhərinin öz məxsusi yeri var. Bu kontekstdə Azərbaycan poeziyasının klasiki Nəbi Xəzrinin Bakı haqqında şeirindən təsirli misraları xatırlamaq yerinə düşərdi:

*Qızıl səhərlərimi gəl seyr elə,
gör, bəyən,
Hələ nə görmüsən ki,
ay Bakım görməyən.*

*Doğuldum əfsanələr,
nağıllar torpağında,
Mənəm ilk şəhər salan
dalğalar qucağında.
Gəlsən əfsanələrdən
pay alarsan burda sən,
Hələ nə görmüsən ki,
ay Bakım görməyən.*

Kitabda Azərbaycan qadınınun obrazına xüsusi yer ayrılır: sədaqətli ömür-gün yoldaşı, aşıq olmuş qız, rıqqət doğuran, şafqətli, eyni zamanda tələbkər, bəzən də, Puşkinin «Qızıl balıq» nağılındakı qarın kimi inadkar və deyəngən qadın... Yeri gəlmişkən, onların çoxu dadlı-ləzzətli yeməklər bişirən abırlı ev qadınlardır. Dahi İtalyan bəstəkarı Cüzeppe Verdi deyirdi ki, yemək hazırlamaq böyük sənətdir. Antologiyanın bir çox qəhrəmanı bu həqiqətə elə maestro qədər dəyər verir: xaş, qurutlu xəngəl, toyuq çığırtması, qatıq, dolma – he-kayədən-hekayəyə keçən bu ləzzətli yeməklərin qoxusu adamı bihuş edir. Şübhəsiz, bu kulinariya xəzinəsi özünün nadir, bənzərsiz keyfiyyətlə-

ri ilə seçilir, odur ki, rus oxucusu üçün qonşularımızın dostlarımızın həyat və məişətinin bu tərəfi də maraqlı olacaq.

Tərcüməçilərin yaradıcılığını da xüsusi qeyd etmək istərdim. Bu mürəkkəb iş, müxtəlif tərcüməçilər tərəfindən həyata keçirilsə də, mətnlər əksərən keyfiyyətli, hətta mən deyərdim ki, yüksək səviyyədə tərcümə olunub.

Tərcümə mətnlərində müəlliflərin yazı manerası, fərdi üslubu, əfsanə və rəvayətlərin, ümumilikdə, folklorun poetik özəllikləri saxlanılıb, qəhrəmanların özünəməxsus, yaddaqalan obrazlarının dəqiq və aydın xüsusiyyətləri verilib.

Öz məzmununa, bədii keyfiyyətlərinə görə, həqiqətən də, nadir kitablar-dan olan bu toplunu təqdim edən «U Nikitskix vorot» nəşriyyatı əmindir ki, Azərbaycan nəsr antologiyası bizim oxucu kütləsinin mədəni həyatında parlaq hadisəyə çevriləcəkdir. Kitabın tərtibat dizaynı yüksək zövqlə işlənilib. Şübhəsiz, antologiya öz bədii keyfiyyətinə görə (əslində, ön söz məhz bu məsələyə həsr olunub) Rusiya və Azərbaycan arasındakı mədəni əməkdaşlığın mühüm hadisəsidir.

Təqdim olunan kitabın yekun qiyməti isə öz seçimi, ən əsası isə, öz qəlbinin səsi ilə Rusiya oxucusu verəcək.

**Valeri İvanov-
TAQANSKI**

Oxucuların bir çoxu yaqın ki, məşhur italyan bəstəkarı Cakomo Puççininin "Turandot" operası ilə tanışdır. Hətta sizə süjet məlum deyilsə belə, Nessun Dormannın ariyasının ilk notlarından artıq operanın dünyada nə qədər populyar olduğunu biləcəksiniz. Baxmayaraq ki, bəstəkarın onu bitirməyə ömrü çatmayıb. "Turandot" operası musiqi tarixində özünün texniki və üslub yeniliklərinə görə Puççininin ən mükəmməl əsərlərindən sayılır. Operanın premyerası isə bəstəkarın ölümündən sonra - 1926-cı il aprelin 25-də keçirilib. Lakin bəstəkarın Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri olan Gəncədə yaşayıb-yaratmış görkəmli şair və filosof Nizami Gəncəvinin (1141-1209) 1197-ci ildə yazdığı "Yeddi gözəl" poemasından bəhrələnilib-bəhrələnmədiyi hələ də qaranlıq qalır. Əsərdə Bəhram şahın yeddi arvadından biri olan, qeyri-slavyan adı daşıyan Nəzrin-Nuş qırmızı rəngin tarixindən və öz həmyerlisindən - adsız şahzadədən danışır. "Həft peykər" və ya "Yeddi gözəl" əsərində Nizami Sasani hökmdarı olmuş, eramızın 420-ci ilindən 439-cu ilinədək imperiyaya başçılıq etmiş V Bəhramın həyatını təsvir edir. Poemada xronologiyani və hadisələrin gedişatını dərk etmək asan deyil. Poemanın mərkəzində hökmdarın yeddi arvadı dayanır. Simvolizm və mistika bütün hekayətlərdə özünü büruzə verir. Yeddi gözəlin hər biri həftənin gününə, səmanın aydınlığına və öz tilsimbəndlərinə əsasən ayrı-ayrı saraylarda qalırlar. Slavyan şahzadəsi Nəzrin-Nuş qırmızı sarayda yaşayır və ona qırmızı paltar geyindirilir. Bəhram onun yanına Marsın himayədarlığı etdiyi çərşənbə axşamı günləri gəlir. Qədim İran dilində "Bəhram" qırmızı planetin adıdır. Bu süjet Kembric universitetində Nizami Gəncəvi yaradıcılığının tədqiqatçısı, gənc hökmdar Bəhram obrazını tədqiq edən Kristina Van Rumbleke tərəfindən araşdırılır.

Kristina Van RUMBEKE

Hər bir uğurlu hökmdar özünü maarifləndirməli və yüksək intellektə sahib olmalıdır. Bu maarifləndirmə, intellektual sonralar hökmdara hakimiyyəti əldə etməkdə və hakimiyyətdə qalmaqda köməklik göstərir. Bu xeyir-dua pırıqada alleqorik formada verilir. Nəzrin-Nuş hekayəsində şahlıq (özündə dövləti təcəssüm etdirən) yalnız layiqli, onun çətin suallarına, tapmacalarına cavab tapan adama məxsus olacaq. Bu zaman səhv etmək ölümlə nəticələnə bilər. Beləliklə də hakimiyyət ən seçkin adama çatır. Əxlaqi dəyərlərdən bəhs edən, "Beşlik" adlanan poemalar silsiləsinin biri olan "Yeddi gözəl" poeması iki misralı məsnəvi formasında və o dövrdə geniş yayılmış fars dilində yazılıb. Məhz fars dili sayəsində Nizaminin poemaları tezliklə Gəncə hüduqlarından kənarada yayılmağa başladı.

Bununla belə, tədqiqatçıların fikrincə şair heç vaxt Gəncə hüduqlarından kənarə çıxmayıb. Gözəl üslubuna, al-əlvan süjetlərə və diqqətlə seçilmiş epitetlərə görə Nizami nəinki saraylarda farsdilli şairlərin sevimlisinə çevrilir, hətta burada şairdən tez-tez sitatlar götürülürdü ki, həmin sitatlar da folklor nümunələrinə çevrilməyə başlayırdı. Onun poemaları və şeirləri ticarət karvanları vasitəsilə bütün Şərqi yayıldı. Buna görə də bəzən Nizaminin şeirləri atalar sözüünə çevrildə onun şairə aid olduğunu, yoxsa şairin həmin əsərləri qələmə alanda şifahi xalq yaradıcılığına müraciət etdiyini təyin etmək çətin olurdu.

Tədqiqatçılar qırmızı rəng haqqında tarixənin ən məşhur italyan operalarından birinə keçməsi haqqında məlumatı zərrə-zərrə toplayıblar.

Cakomo Puççininin "Turandot" operasının hamı tərəfindən qəbul edilmiş və dəfələrlə nəşr edilmiş versiyasını tapmaq asandır. Həmin versiyada bəstəkar böyük alman ədibi Fridrix Şillerin, Qotsinin 1762-ci ildə qələmə aldığı "Turandot" əsəri əsasında 1801-ci ildə yazdığı pyesini necə oxumasından bəhs edir. Qotsinin süjeti haradan götürdüyü hələ də aydınlaşdırılmayıb. Mən hələ italyan bəstəkarı C.Puççininin yaradıcılığını tədqiq edən Lorentso Ferreronun tədqiqatlarına müraciət etməmişəm. Bununla bağlı fransız yazıçısı Delakruanın "Min bir gün" (Vilhelm Haufun "Min bir gecə" əsəri ilə səhv salmaq olmaz) kitabına işarə etməmişəm. Nizamini qərb aləminə məhz Delakrua gətirib.

Ferreronun fikrincə, "biz əmin ola bilərik ki, Qotsi Delakruanı oxuyub. Delakrua təsdiq edib ki, o həmin tarixəni oxuduğu, tərcümə etdiyi və müəllifini xatırlamadığı (orijinal əsərin) "farsca kitabı" itirib. Ola bilsin ki, Delakruanın heç xəbəri olmayıb ki, onu yazdığı "Min bir gün" əsərinin müəllifləri varmış. Artıq 18-ci əsrdən başlayaraq, bu tarix (slavyan şahzadəsinin hekayəti) ümumi mirasa çevrilib". Delakruanın əsərində Nizaminin adsız şahzadəsi olan slavyan xanımının adı "Turandot" - "Turan torpağının qızı" adlanır.

Belə çıxır ki, C.Puççini operanı yazan zaman Nizami haqqında bəlkə də məlumata malik olmayıb, sonralar isə bu məqamı tamamilə unudublar. Bir çox musiqişünaslar hətta italyan operasının ilkin mənbəyi haqqında məlumat verməyiblər. Milanın La Skala Opera teatrının bütün çap məhsullarına cavabdeh olan direktoru Franko Pulçini izah edir ki, opera teatrlarını daha çox musiqinin müəllifi maraqlandırır, libretto və onun tarixi isə ikincidərəcəli məsələdir.

Teatrın özü Nizamini cəmi bir dəfə, həm də bu yaxınlarda xatırlayıb. La Skalada operanın hər yeni quruluşu ərəfəsində kitab buraxılır: həmin kitabda məqalələr toplusu və əsərin yaranma tarixi haqqında informasiya olur. La Skalanın 2010-2011-ci il mövsümündə Turin universitetinin ədəbiyyat üzrə professoru Mariya Tereza Ciaveri Nizaminin poeması ilə Puççininin yazdığı operanın libretto sunu müqayisəli təhlil edib.

Çox təəsüf ki, Mariya Tereza Ciaverinin Nizami, həmçinin Turandot adıyla məşhurlaşan şahzadə obrazı haqqında ayrıca kitab nəşr etdirmək təklifi hələ də qəbul edilməyib.

La Skalaya Aleksandr Pereyranın direktor təyin edilməsi ilə yəne bir sıra suallar yarandı. Amma 2015-ci ildə nəşr edilmiş kitabçada Nizami və slavyan şahzadəsi haqqında heç bir məlumat yoxdur.

Yazıçıların əsərlərindən başqa bir yaradıcılıq formasında istifadə edildikdə müəlliflər daha da məşhur olurlar. Böyük Nizaminin diqqətdən kənarada qaldığını demək olmaz. Sovet dövründə onun yaradıcılığı ilə bir sıra şərqşünas-akademiklər məşğul olublar. Azərbaycanda isə onun əsəri əsasında Şərqi ilk dəfə Üzeyir Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operası (Müəllifburada yanlışlığa yol verir. Ü.Hacıbəyovun "Leyli və Məcnun" operası Məhəmməd Füzulinin "Leyli və Məcnun" poeması əsasında yazılıb - red.), Qara Qarayevin "Yeddi gözəl" baleti, həmçinin romans və mahnular yaradılıb.

Nizaminin yaradıcılığı tarixən fars mədəniyyətinə meyilli olan ölkələrdə daha çox tanınır. İrən özündə Nizamini fars sayırlar, bu isə təbii ki, azərbaycanlılar üçün məqbul sayıla bilməz. Çünki Puşkin ruslar üçün kimdirsə, Nizami də azərbaycanlılar üçün həmin səviyyədə olan ədibdir.

Qəribə isə Nizami haqqında yalnız dar çərçivədə məlumatlıdır, Nizamini tanıyan, əsasən, şərqşünaslar, mütəxəssislərdir. Şəxsən mənəm üçün Nizaminin əsərlərindəki həqiqət və müdriklik əhəmiyyətlidir. Onun qadına münasibəti və bir çox ideyaları yaşadığı dövrdən qaynaqlanır. Onu da deyək ki, "Youtube" kanalında Nizami və onun poeziyası haqqında "Varislik tarixi: Nizamidən Puççiniyə qədər" adlı animasiya videosu yayılıb.

Hazırladı: NARINGÜL

Cakomo Puççininin "Turandot" operasının slavyan-Azərbaycan kökləri

Dahi riyaziyyatçı, fizik və bəşər düşüncəsinə təsir etmiş böyük filosof Pifaqor eramızdan əvvəl 570-ci ildə Sidonda (və ya Samosda) anadan olub. Onun 490-cı ildə öldüyü güman edilir. Pifaqor metafizikaya, riyaziyyata, musiqiyə, etikaya, siyasətə dair fundamental araşdırmaların müəllifidir. O, sirli-sehrli, əfsanəvi bir həyat yaşayıb. Bəzi müasirləri Pifaqoru möcüzəvi şəxsiyyət, peyğəmbər hesab ediblər.

İlk bioqrafiyası ölümündən iki yüz il sonra qələmə alınan dahi riyaziyyatçının həyatı ilə bağlı antik mənbələrdə müxtəlif versiyalar var. Onun atasının adı Mnesarx, anasının adı Partenid imiş. Bəzi araşdırmaçılar Mnesarxın daşyonan olduğunu yazırlar. Porfiriyyə görə isə, Pifaqorun atası suriyalı olub. Özü də kasıb daşyonan yox, varlı tacir imiş və ərzaq qıtlığı vaxtı Samos camaatına pulsuz taxıl payladığına görə vətəndaşlıq alıbmiş.

Pifaqorun həyatı ilə bağlı əfsanələşmiş iddialardan birində deyilir ki, o, yunan tanrısı Apollonun oğludur.

Kahinlərlə dostlaşan filosof

Antik müəlliflər Pifaqorun öz dövrünün bütün tanınmış müdrikləri ilə görüşdüyünü yazır: "O, ilk təhsilini Sidonda alandan sonra Miletə gedərək, burada yunanlar, farslar, xaldeylilər, misirlilərlə görüşüb, onlardan bir çox elmləri öyrənib".

Pifaqor dünyanın ilk filosofu Falesin tələbəsi olub. Fales daha da irəliləmək üçün ona məsləhət görüb ki, elm dalınca Misirə gətsin. O, müəlliminin tövsiyəsinə əməl edib. O dövrdə misirlilər bildiklərini gizli saxlayar, əcnəbilərə öyrətməzdilər. Porfiri yazır ki, Sidon padşahı Polikrat Misir hökmdarına məktub yazandan sonra Pifaqorun başqa əcnəbilərə yasaq edilən elmləri öyrənməsinə şərait yaradıb.

Yamvlixin yazdığına görə, Pifaqor iyirmi iki il Misirdə yaşayandan sonra Babilistana getməyə məcbur olub. Onun Babilistana gəlməsinin maraqlı tarixçəsi var. Belə ki, 525-ci ildə xaracın vaxtında ödənmədiyini bəhanə edərək Misiri işğal edən İran şahı Kambiz Pifaqoru da əsirlərlə bərabər Babilistana aparıb. O, 12 il də Babilistanda qalıb, kahinlərlə tanış olub, onlardan elm öyrənib. Nəhayət, 56 yaşında vətənə qayıdıb.

Əxlaq senzoru

Pifaqor qayıdandan sonra Cənubi İtaliyada – yunan koloniyası Krotonda yaşayıb, burada özünə çoxlu davamçılar toplayıb. O, qısa müddətdə əhali arasında populyarlıq qazanıb. Hətta qızlar və qadınlar da qanunu pozub onun dərslərinə gəlmiş. Belə qanun pozanlardan biri – Teano adlı qız Pifaqora vurulub və ona ərə gedib.

Pifaqorun tərəfdarlarının bir neçə min olduğu deyilir. Onları Pifaqorun çox şövqlə təbliğ etdiyi mistik fəlsəfə ilə yanaşı, sağlam asketizm və ciddi əxlaqa söykənən həyat tərzi cəlb edirmiş.

Pifaqor deyirdi: "Hakimiyyət müdrik və savadlı adamlara verilməlidir. İnsanlar bu müdriklərə uşaq valideynlərinə tabe olan kimi tabe olmalıdır".

Krornton əhalisi hamılıqla bu müdrik adamı özlərinin əxlaq senzoru seçib. Pifaqor dünyanı gəzib dolaşarkən topladığı bilikləri onlara öyrətməyə başlayıb. O, müxtəlif dinlərdən olan yaxşı hər şeyi bir araya gətirərək öz sistemini formalaşdırıb.

Misir kahinlərindən öyrəndiklərinin əsasında Pifaqor dinləyicilərinin ruhunu təmizləyir, qəlblərindən nöqsanları çıxarır, ağıllarını həqiqət nuru ilə doldurmuş. Onun şagirdləri sonralar islamda təsəvvüf əhli arasında geniş yayılan və unikal bir gücə çevrilən fütüvvət təşkilatları tipində bir növ dini orden və ya qardaşlıq yaratmışdılar.

Gündəlik həyatı

Pifaqor günə musiqi ilə başlayırmış. O, lirada çalar, Homerin və Hesiodun şeirlərini oxuyarmış. Düşünürmüş ki, bu şeirlər adamın ruhunu sakitləşdirir. Pifaqor rəqsin sağlamlığa faydalı olduğunu deyərmiş.

Gəzinti-yə çıxanda ya tək, ya da ən çoxu üç nəfərlə çıxırmış. Sakitlik və gözəllik olan yerdə dolaşmağı sevmiş. "Dost ikinci məndir" deyib, dostları sağlam olanda onlarla söhbət edər, xəstəlik zamanı və ya ruhani diskomfortları olanda təskinlik verər, musiqi ilə müalicə edərmiş. Səhərlər adətən, şan balı, nahara darı və ya buğda çörəyi, qaynadılmış və ya çiy tərəvəz yeyirmiş. İldə bir dəfə qırx günlük oruc tutarmış. Şagirdlərinə də bunu tövsiyə edirmiş.

Pifaqorun Təlimi

Pifaqor filosofun xüsusi insan tipi olduğunu düşünürdü. O, fəlsəfə ilə məşğul olan gənclərə şöhrət, özünü-təsdiq, pul və gəlir barədə düşünməməyi məsləhət görürdü: "Filosof bütün ömrünü yalnız və yalnız dünyanın mahiyyətini öyrənməyə həsr etməlidir".

Pifaqor hər şeyin əsasında rəqəmlərin olduğunu düşünürdü. Onun fikrincə, dünyanın dərkə rəqəmlərin dərkindən keçir. Bertran Rassel yazır: "Riyaziyyat deduktiv əsaslandırma kimi məhz Pifaqordan başlayır və mistisizmin xüsusi bir forması ilə sıx bağlıdır".

Müsəlman alimlərinin peyğəmbər hesab etdikləri Pifaqor

Pifaqor deyirdi ki, Yer kürə formasındadır və kainatın mərkəzindədir. Günəş, Ay və planetlər öz orbiti üzrə göydə hərəkət edir. Pifaqorun geosentrik təlimini Kopernik özünün heliosentrik sisteminin sələfi adlandırdı. Təsədüfi deyil ki, kilsə Kopernikin sistemini "yalnız Pifaqor sistemi" adlandırmışdı.

Harmoniya haqqında

Pifaqor deyirdi ki, kainatda hər şeydə bir harmoniya var. Göy cisimləri də bu harmoniya üzrə fəzada hərəkət edirlər və bu, sferalar musiqisi adlanır. Elə bu harmoniya ilə də musiqi, ruhu müalicə edə bilər. Harmoniya təkcə fiziki səviyyədə deyil, kosmik və əxlaqi nizamda da mövcuddur. Yəni Yerdə insanların əxlaqi deqradasiyaya uğraması kosmik katalizmlərlə nəticələnmə bilər.

Pifaqor və muğam

Müsəlman alimlərindən Pifaqoru peyğəmbər hesab edənlər də var. Pifaqor merac etdiyini deyir, merac zamanı ulduzların dövr etməsindən sirli bir ahəng yarandığını, bu ahəngi duyduğunu iddia edirdi.

O, musiqini rəqəmlərlə izah edir, onu ilahi dərkə aparan yol sayırdı. Deyilənə görə, o, dövrünün musiqisini ilahi ahənglə izah edib. Pifaqordan sonra seçilmişlər üçün olan musiqiyə elmi-ədvar (dövrələr elmi) adı verilibmiş.

Onu da yazırlar ki, muğamların əsası ərəb və ya fars yox, yunan mənşəlidir. Bu musiqidə əsas olan on iki məqam on iki bürcə, yeddi səs yeddi ulduza, iyirmi dörd şöbə iyirmi dörd saata, qırx səkkiz tərkib isə ilin qırx səkkiz həftəsinə uyğundur.

Ölümü

Pifaqorun necə ölməsi haqda dəqiq məlumat yoxdur. Deyilənə görə, onun yaratdığı təşkilatın qardaşlığın şöhrəti bütün dünyaya yayılmış. Onun sərt əxlaq tələb edən təlimi, hakimiyyəti qane etmədiyindən şəhərdə qara camaatı onların üzərinə qaldırıblar.

Başqa bir versiyaya görə, bir gün Pifaqorun yanına Kilon adlı varlı və hikkəli adam gəlir. Təkidlə tələb edir ki, onu qardaşlığa qəbul etsinlər. Rədd cavabı alandan sonra Pifaqorla mübarizəyə başlayır və hətta onun evini yandırır. Şagirdlər öz həyatlarını riskə ataraq müəllimlərini xilas edirlər. Ehtimala görə, Pifaqor üsyançılardan qaçandan sonra Metapontada gəlir. O, burada – muzaların məbədində qırx gün ac qalıb və aclıqdan ölüb.

MÖVLUD

Ali təhsil müəssisələrinə qəbul imtahanı başa çatdı da, bəzi məqamlar hələ də müzakirə obyektinə olaraq qalır. İmtahanlarda yüksək bal toplayanlarla yanaşı, aşağı nəticə göstərən ali məktəbə qəbul olma bilməyənlər də kifayət qədərdir. Onlar arasında intihar edən abituriyentlər də var. Qəbul imtahanından sonra intihar faktları, demək olar ki, hər il qeydə alınır. Bəs vəziyyətin bu yerə gəlib çıxmasına səbəb nədir? Bu və digər suallara cavab tapmağa çalışdıq.

İmtahan sıxıntısı, valideyn basqısı və intihar

Azərbaycan Təhsil Şurasının sədri Əjdər Ağayevin fikrincə, qəbul imtahanlarında yüksək və ya zəif nəticə göstərmək təhsillə bağlı olan məsələdir, lakin abituriyentlərin intihara meyilli olması başqa problemdir: "Bu, insanın xarakteri, özünün psixoloji cəhətdən zəif olması ilə əlaqədardır. Eyni zamanda, gəncin yaşadığı şəraitin psixoloji amilləri də bu məsələdə vacib rol oynayır. Ümumtəhsil məktəblərində tədrisin səviyyəsi bəzi valideynləri qane etmədiyindən övladının universitetə daxil olması üçün onu məcburi olaraq repetitor yanına göndərirlər. Əvvəllər hazırlıqlar 10-11-ci sinfi əhatə edirdisə, indi bu müddət 9-cu sinifdən başlayır. Hazırlıq prosesindən sonra uşaq da imtahanda müvafiq bal yığa bilməyəndə valideyn də üç il xərclədiyi pulun acığını övladından çıxır.

Nəzərə almaq lazımdır ki, uşaqda bir tərəfdən imtahanın sıxıntısı, digər tərəfdən özünün gərginliyi, eyni zamanda, valideynlərin basqısı üst-üstə gəldikdə, o da yaşamaq istəmir. Gəncləri imtahan xofundan azad etmək lazımdır. İndiki gənclər keçmiş dövrün gəncləri kimi deyil.

Müasir dövrdə I sinifə qəbul, IV sinifdə, IX sinifdə imtahan, XI sinifdə buraxılış imtahanı, hətta arada sınaq imtahanları da olur.

Bunun psixoloji tərəfdən təsirlərini də nəzərə almaq lazımdır.

"Gənclər imtahan xofundan azad olmalıdır"

Elmir Əkbər: "Yüksək nəticə əldə etmək hələ savadlı və yararlı mütəxəssis kimi yetişmək demək deyil"

Təhsildə çatışmayan cəhət odur ki, təhsil sistemində nə psixologiya üzrə elmi tədqiqat institutu, nə də yaş fiziologiyası üzrə institut var. Hər iki institut olmalı və əldə olunan elmi nəticələr təhsil sistemində nəzərə alınmalıdır.

Digər tərəfdən, ümumtəhsil məktəblərində insanların bir-birinə qarşı kobudluğu hiss olunur. Cəmiyyətdə olan aqressiv münasibət uşaqlara daha tez təsir edir. Belə olan vəziyyətdə də intihar və digər hallar baş verir. Ona görə də, ilk növbədə, valideynlər evdə övladlarının qayğısına qalmalıdır".

"Yeni təhsil sisteminə keçid təklifləri doğru deyil"

Təhsil eksperti Etibar Əliyev bildirir ki, psixoloqlar, xüsusi ilə psixoterapevtlər intihar edən abituriyentlərin sağlamlıq durumu ilə bağlı rəy verməlidirlər: "Bu il on minə yaxın abituriyent qəbul imtahanında iştirak edib. Sovet vaxtı da müvafiq bal toplaya bilməyən abituriyent bəzən çıxış yolunu intiharda gördürdü. Anlaşılan məsələ deyil, necə yəni, kimsə imtahanından kəsilib və intihar edib? Sovet təhsilində səkkiz il ali məktəbə imtahan verib kəsilməzlər olub. İntihar fərdi haldır. Mənə elə gəlir ki, bu məsələdə imtahan prosesini lənətləmək olmaz, yaxud da yeni təhsil sisteminə keçid kimi təkliflər düzgün deyil. Qərbin təhsil sistemi elədir ki, şagirdlər ancaq orta məktəb qiymətləri əsasında ali məktəbdə daxil olurlar. Bu sistemi təkmilləşdirmək mürəkkəb məsələdir".

"Psixoloji hazırlıqlı gənclər daha yüksək nəticə göstərirlər"

Psixoterapevt Elmir Əkbər qarşılaşdığı bir situasiyanı bizimlə bölüşərək məsələyə münasibətini bildirir: "Bir dəfə maraqlı bir elmi məqalə hazırlayırdım, araşdırmanın obyektinə vaxtla yüksək bal toplayan uşaqlarla, qeyri-adi istedadı olan uşaqların gələcəyi arasındakı fərq idi. Ancaq işi başa çatdırı bilmədim. Məlum oldu ki, hər iki qrupdan olan yeniyetmələrin bir qisminin gələcək aqibəti heç də ürəkaçan olmayıb. Ən yaxşı halda, gələcəkdə adi bir insan olublar, savad və ya istedad onları irəli apara bilməyib.

Yaxud da ya universiteti yarımçıq qoyublar, ya da aldıkları təhsilə uyğun olmayan sahədə çalışıblar. Ən pis hallarda isə, psixiatrik klinikaların, yaxud da həbsxanaların sakininə çevriliblər. Orta məktəbdə və ailədə uşaqlara o qədər təzyiqli göstərişlər ki, bəzən onların qəbul olduqları universitetdə oxumağa nə həvəsi, nə də enerjisi qalır. Bəs belə yanaşma nə dərəcədə düzgündür və bizim gələcəyimizə nə vəd verir?"

Bəzi valideynlər həyata keçirə bilmədikləri arzularını övladlarının üzərində realizə etməyə çalışırlar və bu zaman unudurlar ki, övladları onlar üçün bahalı bir oyuncaq deyil,

Ümumiyyətlə, imtahana hazırlıq hər abituriyent üçün fərqli plan şəklində qurulmalıdır. Burada həmin abituriyentin xarakteri, temperamenti, digər xüsusiyyətləri, imtahan verdiyi fənlər və sairə nəzərə alınır. Ən yanlış addım o olur ki, bəzən valideynlər imtahana hazırlıq adıyla, abituriyentlərə nevropatoloqların yazdığı preparatları verir və nəticədə imtahan zamanı abituriyentin zehni fəaliyyəti ləngiyir. Nəticə isə acınacaqlı olur.

Valideynlər bəzən unudurlar ki, onların övladlarının xoşbəxtliyi imtahanından aldıkları nəticədən daha önəmlidir. Düzdür, son zamanlar bu məsələlərdə bir progress hiss olunur.

Valideynlər övladlarına daha liberal yanaşırlar, abituriyent hazırlığı üçün təşkil etdiyimiz psixoloji treninqlərə və fərdi konsultasiyalara müraciət edənlərin sayı hər il artır.

Ancaq heyif ki, hələ də neqativ xəbərlər eşidirik. Bəzi valideynlər anlayışları olmayan məsələləri övladlarından tələb edirlər. Bir məsələni də vacib vurğulamaq lazımdır ki, bəzən ailəni övladlarının hansı ali məktəbə necə qəbul olmağı deyil, ən yüksək nəticəni göstərməyi, yaxud filankəsin övladından yüksək nəticə göstərməyi daha çox maraqlandırır. Bu isə yenə də abituriyentin həddən artıq yüklənməsinə gətirib çıxarır. Valideynlər bilməlidirlər ki, yüksək nəticə əldə etmək hələ savadlı və yararlı mütəxəssis olaraq yetişmək demək deyil, savadlı olmaq isə sağlamlıq və xoşbəxtliyin təminatı deyil. Əsas o deyil ki, övladınızın necə nəticə göstərdi, əsas övladınızın can sağlığı, sağlamlığı, xoşbəxtliyin və uğurun psixoloji sirlərini bilməsidir".

SEVİNC

Milli İstiqlal Muzeyinin dəyərli eksponatları arasında Milli Qəhrəman Hikmət Nəzərlinin də şəxsi əşyaları var. Muzeyin əməkdaşlarının dediklərinə görə, Xocalı şəhərinin müdafiəsi uğrunda fədakarlıqla vuruşmuş Hikmətin taleyindən heç kimin məlumatı yoxdu. Onu nə Ağdama gətirilən meyitlərin, nə də əsir düşərgələrindəki girovların arasında görün olub. Anası Mənsurə xanım oğlunun hələ də sağ olduğuna inanır. Deyir, hər qapı döyüləndə, elə bilir, Hikmət qapıdan girəcək. Hikmət Baba oğlu Nəzərli 7 mart 1966-cı ildə Bakı şəhərində doğulub. 1973-cü ildə Xətai rayonundakı 27 sayılı məktəbə gedib, sonra atasının iş yerini dəyişməsi ilə əlaqədar ailəsi ilə birgə Daşkəndə köçüb. 1982-ci ildə Bakıya qayıdan Hikmət, 1984-cü ildə hərbi xidmətə çağırılıb. Gürcüstanda hərbi xidmətdə olan Hikmət 1986-cı ildə ordudan tərxis edilib və DİN-nin yanğundan mühafizə idarəsinə işə qəbul olunub. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 sentyabr 1992-ci il tarixli 178 sayılı fərmanı ilə Nəzərli Hikmət Baba oğluna "Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı" adı verilib.

"Gələnlə il mart ayında Hikmətin əlli yaşı olacaq. Çox istərdim ki, onun adını daşıyan bir küçə, bir məktəb olsun." Bunu Milli Qəhrəman Hikmət Nəzərlinin anası deyir. Onunla elə öz evlərində görüşdüm. Mənsurə xanım əlidi, yeriya bilmiş. Deyir, oğlundan sonra evə qayılmırdı ayaqları tutulub. Xəstəliyini müalicəsinin olub-olmadığını soruşdum. Cavab verdi ki, sümük xəstəliyidi. Əməliyyat olunması tövsiyə olunsada, buna razılıq vermir. Oğlundan xəbər gözləyir:

- Hələ 20 Yanvar hadisələrində onu evdə saxlaya bilmirdim. 19-u yanvar gecəsi hər yerdən güllə səsləri gəlirdi, onu çətinliklə tapıb evə sala bilməmişdim. Yaddığım otaqda döşəmədən yer saldı ki, getsə, xəbər tuta bilim. Səhər saat beş olardı, gördüm ki, qapı sakitcə açıldı və kimsə çölə çıxdı. Mən qapıya çatana kimi Hikmət xeyli aralanmışdı, arxadan nə qədər çağırırsam da, qayıtmadı. Onu iki gün görmədim. Bilmirdim, sağdı, yoxsa, başına bir iş gəlib. Sonra mənə dedilər ki, Hikməti Şəhidlər Xiyabanında görüblər, şəhidlərin dəfninə kömək edirmiş. İki gündən sonra evə gələndə ayaqlarının altı qabar-qabar idi. Tez-tez döyüş təlimlərinə gedirdi. Bir dəfə mənəndən hərbi biletini istədi, guya, iş yerindən tələb ediblər. Atası Baba Nəzərli müdafiə nazirinin müavini idi. O, Qarabağa silah və ərzaq aparılmasını təşkil edirdi. Dedi ki, tapşırıram əsgərləri aparın avtobus gedəndə evimizin yanından keçər, düşüb Hikmətlə görüşsən. Avtobusun qapısında dayananda içəridə bir-birindən gözəl, bir-birindən boylu-buxunlu cavanları gördüm, Hikməti yolundan etməyə dilim gəlmədi. Əsgərlərdən biri dedi ki, ana, narahat olma, biz qayıdacağıq. Ön cəbhəyə dövlət tərəfindən heç bir dəstək yox idi. Hansısa döyüş əməliyyatını yerinə yetirəndə Hikmət çaya düşmüşdü, qıcolma tutmuşdu deyə, onu evə gətirmişdilər. Çox arıqlamışdı, əvvəlki cüssəli Hikmətdən əsərləmət qalmamışdı. Onlar ilk dəfə cəbhəyə qallananda dekabrın sonları idi. Hikmətlə birlikdə gedən otuz iki nəfər Ağdamda düşsə də, onlardan on iki nəfəri vəziyyəti, şəraiti görüb qaçmışdı, iyirmi bir nəfər isə Xocalını müdafiə etməyə yollanmışdı.

"Həyat yoldaşım Hikmət adı ilə on dörd nəfəri dəfn edib"

Mənsurə xanım əlinin altındakı salfetlərdən birini götürüb gözünlün yaşını sildi. Birdən mənə elə gəldi ki, Mənsurə xanımın danışmaqdan çox susmağa ehtiyacı var. Bəlkə də, belə insanların dərdini tərpətdiyimə görə mənə heç vaxt bağışlamayacaq Yaradan. Onun gözlərindən tökülən yaş deyildi, od parçasıydı. Düşdüyü yeri yandırardı. Amma Mənsurə xanım onları düşməyə qoymurdu, salfet əlində idi...

- Hikmət yanına gələnlə döyüşçü dostlarına tapşırırdı ki, hərbi formasını aparsınlar, gedə bilməyəcək. Dedi, ana, görürsən, mən qalırım. Onun dostları ilə him-cimlə danışıması gözüməndən yayınmadı. Avtobus yenə bizim həyətdən keçəcəkdi. Səhər qalxdı ki, döyüşçü dostlarını yola salsın. Dedim, Hikmət, axı sənə vəziyyətin yaxşı deyil, onları yola salmasan sənəndən inciməzlər. Cavab verdi ki, narahat olma, indi qayıdacağam. Düşdü aşağı. Mən də pəncərədən baxırdım. Avtobusda hərbi formasını geyindiyini görəndə, başa düşdüm ki, onu saxlamaq mümkün olmayacaq. Əlini yelləyib sağollaşdı, heç əlimi də qaldırmadım, üzümü yana tutdum.

Sonra onunla ancaq telefonla əlaqə yarada bildik. Zəng elədi ki, ata, kömək elə vertolyot göndərsinlər, şəhid olmuş döyüşçünü göndərək ailəsinə. Atası dedi, ay oğul, lap pul da verirəm, heç kim uçmur. Xocalı artıq blokadada idi. Ora heç kim nə ərzaq aparırdı, nə silah. Şəhidi elə oradaca dəfn etməmişdilər. Vəziyyət olduqca qarışıq idi. Bir rus generalını tutduqlarına görə onları bərk danlamışdılar. Aqıl adlı komandirləri, onlara edilən təzyiqlərə görə bərk əsəbləşmiş.

Buna baxmayaraq, o, zirzəmilərdə gizlənməmiş adamları şəhərdən çıxarıb geri qayıtmışdı. Sakinlərin sözlərinə görə, o, dörd nəfərlə postda olanda üzərlərindən düşmən tankı keçib. Digər döyüşçülər başı kəsilmiş, güllələnmiş şəkildə tapılsa da, o dörd nəfərdən xəbər çıxmıdı. Evimizə müxtəlif zənglər gəlirdi. Ofeliya adlı qadın da zəng edirdi ki, Hikməti yaralı halda Ağdamda görüb. Vertolyota minməli idi, amma yerini həmin qadına verib. Maraqlıdır, Hikmət Ağdamda necə gələ bilirdi? O qadın kim idi? Bizim evin nömrəsini haradan almışdı? Sonra dedilər ki, guya Hikməti bir qrup yaralı döyüşçü ilə birlikdə Gəncəyə göndərblər. Yoldaşım Gəncəyə, Bərdəyə, Mingəçevirə-hara dedilər, ora getdi, amma Hikməti tapa bilmədi. Sağ qalan döyüşçü dostları danışdı ki, Hikmət bir dəstə erməni hərbcini qaz kontorunda girov götürmüşdü. Onun avtomatını isə bizə gətirmişdilər, döyüşçülər lazım olanda o silahı bizdən götürüb cəbhəyə vuruşmağa aparırdılar. Sonra biz onu təhvil verdik.

- Hikməti axtarmaq üçün yəqin, ki, cəhdlər edirsiniz. Getdiyiniz ünvanlarda ümid işığı var idimi?

- Yoldaşım özü bir kəşfiyyatçını Moskvaya göndərmişdi. Həmin adam Hikmətlə birgə itkin düşmüş həmin üç nəfərin də şəklini özü ilə götürmüşdü. Amma heç bir nəticə əldə etməmişdi. Xəbər gətirdi ki, əsrlərin saxlandığı bütün həbsxanalara, zirzəmilərə baxsa da, onların heç biri haqqında məlumat ala bilməyib. Görünür Xocalı sakinləri düz deyib, bəlkə də onların üstündən postda tank keçib.

Bir ananın oğlu haqqında bu cür danışıması çox dəhşətlidi. Bunları deyərək, səsindəki əzabı, içindən keçən ağrını hiss etməmək mümkün deyildi. Hərçənd, hadisənin üstündən az vaxt keçməyib.

- O bir sözümlü iki eləməzdi. Belə atanın oğlu öz həyatını yaşamağı idi. İki yerdə işləyirdi, həm qarajda mühəndis idi, həm də taksisürücüsü. Onu görənlər bir tanışımız deyib ki, atana deyəcəm bir oğlu saxlaya bilmirsənmi, gedib sürücü işləyir? Hikmət ona cavab vermişdi ki, burda nə var oğurluq ki, eləmirəm. Olduqca zəhmətkeş idi. Gəlib deməzdi ki, ata, mənə pul ver.

Mənsurə xanım Hikmətin axtarışı ilə bağlı mövzuya yenidən qayıtdı. Söhbət boyu ananın oğlunu tapacağı ilə bağlı ümidin ölməsüzlüyündən içimə qarışdı bir hissə oldu. Bilmirsən gözləməkdən ayaqları tutulmuş ananın közərməmiş ümidini üfürüb yanmasına kömək edəsən, yoxsa işarib-ışarib sönsün deyə, nəfəsini içinə çəkəsən.

- Hikmətin axtarışı ilə bağlı yə-nə də cəhdlər edirik. Bu yaxınlarda Qırımız Xaç Cəmiyyətinin əməkdaşları bizdən DNK analizi üçün qan nümunəsi götürdü. Dedilər, kütləvi dəfnlər edilən yerlərdən çıxarılan meyitlər yoxlanılacaq.

Onun dirisini də, ölüsünü də çox axtarırdı. Bizə deyirdilər ki, Hikmət tapılıb, tabut düzəldir. Yoldaşım hər dəfə gedib görürdü ki, Hikmətin nəşi deyil. Həyat yoldaşım Hikmət adı ilə on dörd nəfəri dəfn edib. Sonuncu dəfə yenə bir nəfərin tabutunu gətirdilər ki, daha bunu açmayın, oğlunuzdu. Mən dəvə yunundan bir poliver vermişdim Hikmətə, çox isti saxlayırdı. Hikmət deyirdi ki, ana, o poliveri posta kim çıxsa, o geyinir. Poliver tabutdakı şəhidin əynində idi deyə, adamlar onun Hikmət olduğuna inanmışdılar. Təbii ki, tabut açıldıdan sonra aydın oldu ki, o da Hikmət deyil.

Evlərindən çıxanda gözləri yolda qalmış anaya hansı təsəllini verəcəyim haqqda düşündüm. Yadıma düşdü ki, xeyli Xocalı sakini ilə görüşmüşəm. Bəlkə də Hikmətin harda olduğunun cavabı o səs yazılarının arasındadı. Bəlkə də xocalılarla keçirilən bu silsilə görüşlərin birində tapılacaq Hikmət. Hər şeyə inanan deyiləm, amma elə bil, Mənsurə ananın közərməmiş ümidi bir parça qopub ürəyimə düşmüşdü. Ananın sözləri qulaqlarımdan getmədi yolboyu: "Əvvəllər tez-tez yuxuma gəlirdi. Bu günlərdə özümü çox pis hiss edirəm, evdəkilərə heç nə demədim. Özüməndən getmişdim deyəsən, onda gördüm Hikmət yaxamdan bərk-bərk tutub silkələyir: "Ana, ana". Özümə gəldim. Siması elə gözəl idi ki..."

FEYZİYYƏ

Deyibmiş ki, necə olur, düşməni əsir götürürük, bizə xəbərdarlıq edirlər ki, onu azad etməsəniz tribunala gedəcəksiniz. Burda oyun oynayırdıq? Onunla sonuncu dəfə ayın 19-u danışırdım. Telefonda ona dedim ki, özün gördün axı vəziyyəti, yenidən niyə qayıtdın ora? Hikmət dedi ki, ana, o camaat axı bizdən kömək gözləyir. Heç bir ərzaq gəlməyən ərazidə əhali boğazından kəsib əsgərləri yedirir ki, siz bizi qoruyursunuz. Axı onların başqa ümid yeri yoxdu. Xocalı hadisəsi baş verəndə bir nəfər iki sutka binanın damında qalıbmış. Adını unuttuğum o adam, danışdı ki, Hikməti görəndə yaralı idi.

Özü minaatanla atırdı. Avtomatını isə döyüşçü dostlarına vermişdi, onlar da silahı bizə gətirmişdilər. Hikmət söz danışan deyildi, amma elə məqamlar var idi ki, özünü saxlaya bilmirdi. Yatdıqları yerdən avtomatları necə oğurladıqlarından danışdı. Deyirdi, gecə işıqları söndürüb özlərini yuxuluğa vurmuşlar, bəzən isə səhərə qədər oyaq qalmışlar ki, silah oğurlarını tapa bilsinlər. Bu o dövr idi ki, müdafiə olunmağa silah tapılmırdı. Amma kimlərsə satmaq üçün avtomat oğurlayırdı. İfşa olunmuş oğurlara isə heç bir cəza verilmədi. Buna görə də əsgərlər arasında ruh düşkünlüyü yarandı.

Amma Sudoplatovun fikrinə, artıq o vaxtlar hamıya bəlli idi ki, SSRİ-nin kürdləri dəstəkləməsində başlıca faktor məhz neftdir. Sovet kəşfiyyatı ümid edirdi ki, kürdlərin əliylə İraqın Mosul bölgəsindəki neft mədənlərini sıradan çıxarmaq mümkün olacaq. Bu neft mədənləri Yaxın Şərqdə və Aralıq dənizi sahillərində yerləşən bütün ingilis-amerikan qoşununun yanacaq təchizatında müstəsna əhəmiyyətə malik idi... Beləliklə, Bərzani özünün tərkisilah edilmiş dəstəsi və onların ailələriylə bir yerdə Özbəkistana yola salındı.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Bölgənin kürd, kürdlərin neft bəlası

Onun aktiv hərəkətin başlanacağı günün intizarında gözünlün kökü saraldı. Bu intizar düz beş il çəkdi. Və nəhayət 1952-ci ilin mart ayında Bərzani Sovet rəhbərliyinə bildirdi ki, passiv gözləmə mövqeyi onu qane etmir. O həm də Özbəkistanın yerli hakimiyyət dairələrində kürdlərə qeyri-qənaətbəxş münasibət göstərildiyini də açıqladı. Bunun dalınca kömək üçün şəxsən Stalina müraciət edərək verilən vədlərin yerinə yetirilməsi tələbini dilinə gətirdi. Tələblər sırasında birinci, kürdlərdən ibarət hərbi hissələrin formalaşdırılması dururdu. Bərzani həm də Daşkənd ətrafındakı kolxozlarda pərakəndə şəkildə yerləşdirilmiş kürd mühacirlər üzərində nüfuzunu bərpa edə bilməməsindən narazı idi. O həm də Sovet kəşfiyyatının rəhbərlərindən biriylə görüşündə kürdlərlə əlaqə yaratmaq istəyən ingilislərə, amerikalılara eyham vurmuşdu.

Bu informasiya mərkəzə çatan kimi, Sudoplatov yenə Bərzaniylə danışıqlara gəldi. Bu görüşdə Mustafa Bərzaniyə min beş yüz nəfərdən ibarət silahlı dəstə yaratmaq təklif olundu. Bu dəstə İngiltərə meyilli Bağdad rejimini devirmək üçün İraqda diversant fəaliyyəti göstərməli idi. Bu oyuncaq rejimin devrilməsi regionda Böyük Britaniyanın mövqelərini möhkəm sarsıda bilərdi...

Kürdlər həm də yeni müharibə başlanacağı və SSRİ ərazisinə nüvə təhlükəsi yaranaacağı təqdirdə İraq, Suriya, İran ərazisindəki neft kamərlərini sıradan çıxararaq, düşmən qüvvələrini iflic etməli idilər...

Zəruri haşiyə:

Xatırladım ki, SSRİ tərəfindən həmin planın birinci hissəsi İraqda 1958-ci ildə, məhz kürdlərin əliylə həyata keçdi və ölkədə ruslara meyilli bir rejim quruldu...

Danışıqlar nəticəsində Bərzani kürdlərin İraq, İran və Türkiyə ərazisindəki kompakt yaşadığı nahiyədə müqtəqil kürd dövlətinin yaradılacağına zəmanət müqabilində Sovet hökumətiylə əməkdaşlıq müqaviləsi imzalamağa razılıq verdi. Təbii ki, belə bir zəmanəti Bərzaniyə kimsə verməzdi, amma sovet hökuməti kürdlərin mühacir hökumətinin rəsmən yaradılmasına mane olmadı. O zamanlar həftə Sovet Kommunist partiyasının Siyasi Bürosunda Bərzaninin rəhbərlik edəcəyi Kürdüstan Demokrat Partiyası yaratmaq ideyası da dolayırdı...

1952-ci ilin aprel ayında Bərzani ilə silahdaşları Daşkənd yaxınlığındakı iri kolxozlardan birinin ərazisində yerləşdilər. Moskva qərara almışdı ki, kürdlər yerləşən rayona muxtariyyət verilsin. Dövlət Təhlükəsizlik orqanları isə kürdlərin hərbi hazırlıq keçməsinə, xaricdə yaşayan soydaşları ilə sıx əlaqələr qurulmasına cavabdeh idilər. Kürdlərlə iş aparın kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat zabitləri onların gələcək fəaliyyətinə tam nəzarət etmək üçün Muatafa Bərzaninin yaxın ətrafındakı insanları məxfi əməkdaşlığa cəlb etmək üzərində də tam ciddi düşündürdülər. Lakin bir müddətdən sonra bəlli oldu ki, kürd liderinin yaxın ətrafında agentura şəbəkəsi yaratmaq cəhdi əbəsdir. Belə cəhdlərin qarşısı Bərzaninin təhlükəsizlik xidməti tərəfindən asanlıqla alınır.

Təxminən altı ay intensiv iş nəticəsində cəmi bir nəfər məxfi əməkdaşlığa razılıq vermişdi. Həmin zabit hərbi akademiya təhsil alırdı, lakin o da Daşkəndə döndəndən sonra qəflətən yoxa çıxdı. Görünür, onu kürdlərin təhlükəsizlik xidməti zərərsizləşdirmişdi...

Maraqlıdır ki, SSRİ-də "Kürd məsələsi" həmişə Siyasi Büro səviyyəsində qaldırılırdı. Onlarla əlaqədar sənədlərə dövlətin Molotov, Vişinski səviyyəli şəxsləri imza atırdı. Məhz bu iki şəxsin təkidinə əsasən, bu məsələyə Təhlükəsizlik Nazirliyinin təklifi ilə Siyasi Bürodə baxıldı...

Böyük dövlətlərin "Kürd" kartı

50-ci illərin ikinci yarısından əvvəl Yaxın Şərqdə SSRİ-nin yeganə müttəfiqi məhz kürdlər idi. İraqda Nuri Səyd rejimi rusların təşkilatçılığı və kürdlərin iştirakıyla yığılandıqdan sonra SSRİ regionda İraq, Suriya və Misirin simasında yeni dostlar tapdı və bu dostlar Sovet İttifaqının geosiyasi maraqları baxımından kürdlərdən qat-qat qiymətli idi. Odur ki, "kürd məsələsi"ni Moskva yenə unutdu.

Tarix göstərir: kürdlərin bədbəxtliyi bundadır ki, nəinki SSRİ və Qərbi dövlətləri, hətta bəzi Ərəb dövlətləri və İran da onları regional konfliktlərdə yalnız şantaj vasitəsi sayırlar. Həqiqət bundadır ki, kürdlərdən öz maraqlarına uyğun istifadə edənlərin heç biri onlara müstəqil dövlət yaratmaq fikrində olmayıb. Çünki nə Qərbdə, nə Rusiyada, nə də Ərəb ölkələrində kimsə istəməzdi ki, neftlə zəngin rayonlar müstəqil kürd dövlətinin ərazisinə düşsün...

Lakin bu dəfə də kürdlərin müstəqil dövlət yaratmaq niyyəti baş tutmadı. Buna səbəb Türkiyənin son illər region liderinə, dünyada sayılan dövlətə çevrilməsi idi. Həmin zamanadək siyasi mübarizə aləti kimi terroru seçmiş PKK-çılar hər cəhətdən dəstəklənən Sovet, sonralar isə rus kəşfiyyatı tərəddüd etməyə başladı. Bu tərəddüdlərin səbəbi bir tərəfdən Türkiyənin bir superdövlətə çevrilmək niyyəti idisə, digər tərəfdən Rusiyanın öz daxilindəki separatçı qüvvələrin fəaliyyəti oldu. Həmin zamandan etibarən Rusiya Çeçenistan məsələsini həll etmək üçün dünyada terrorla məşğul olan bütün qüvvələrdən uzaq durmalı idi...

Xatırladım ki, PKK-nın lideri Abdulla Ocalan 1999-cu ilin 15 fevralında həbs olunandan bir müddət Rusiyada qalmış, rus kəşfiyyatı ilə bağlılığını nəzərə alaraq rəsmi dairələrdən siyasi sığınacaq istəmişdi. Onun bu istəyi Dövlət Dumasında da dəstəklənmişdi, lakin Rusiya rəhbərliyi bütün dünyanın terrorçuluqda günahlandığı bir şəxsə siyasi sığınacaq verməkdən imtina etdi və kürdlərin əli bu dəfə də boşda qaldı.

Böyük ehtimal ki, bu qərar Rusiya ilə Türkiyənin gizli sövdələşməsindən bəhrələndirirdi. Çünki həmin vaxtdan etibarən Türkiyə də "Çeçen məsələsi"ndə Rusiyaya qarşı loyallıq münasibət göstərməyə başladı...

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

Dünya kəşfiyyatında "Kürd kartı"

Sən saydığını, say...

Sudoplatovun fikrincə, Bərzani kifayət qədər müdrik insan idi və yaxşı bilirdi ki, kürdlərin sabahı Yaxın Şərqdə öz maraqları olan iri dövlətlərlə münasibətdə yürüdəcəyi siyasətdən asılıdır. O gözəl başa düşürdü ki, "kürd məsələsi" heç vaxt kürdlərin gələcək müqəddəratı baxımından nə Moskvada, nə Vaşinqtonda, nə Londonda müzakirə olunacaq. Çünki SSRİ-ni də, Qərbi də maraqlandıran bircə məsələ vardı: Yaxın Şərqdəki neft rayonlarına yiyələnmək.

Sonralar kürd məsələsi ilə bilavasitə Kommunist Partiyasının ən böyük fiqurlarından olan Suslov məşğul oldu. O da Bərzani ilə görüşlərində kürdlərin muxtariyyət uğrunda mübarizəsinə tam dəstək verəcəklərini bildirirdi. Yalnız ona görə ki, İraqdakı rejimi kürdlərin əliylə dəyişsinlər.

Amerika da Bərzaniyə eyni köməyi göstərməyə hazır idi və onlar bu niyyətlə artıq real addımlar atırdılar. Birləşmiş Ştatlar ingilispərəst İraq hökumətini yıxıb, öz adamlarını hakimiyyətə gətirmək istəyirdilər. Lakin son anda ingilislərlə danışıb gözləmə mövqeyinə keçdilər...

"Kürd kartı" yenə rusların əlində

70-ci illərdə Sovet kəşfiyyatı yenə "Kürd kartı"nu oyuna atdı və bu dəfə Türkiyənin əleyhinə. Qonşu dövlətin ərazisində xeyli kürdün yaşadığını nəzərə alan ruslar balanslı öz xeyirlərinə dəyişmək üçün hətta PKK adlanan marksist yönü bir partaya da yaratdılar və düz iyirmi il onlara havadarlıq etdilər.

Ötən nömrələrimizin birində Azərbaycanca ərəbsünaslıq məktəbinin əsasını qoymuş Ələsgər Məmmədovun SSRİ Xarici İşlər Nazirliyinin xətti ilə 1945-ci ilin dekabr ayından 1946-cı ilin fevral ayınadək Nürnberq Beynəlxalq Hərbi Tribunalında alman dili tərcüməçisi kimi iştirak etdiyi barədə yazı dərc olunmuşdu. Amma çoxları həmin prosesdə daha bir soydaşımızın - Ənvər Məmmədovun, Stalinqrad döyüşlərində əsir düşmüş feldmarşal Paülyüsün ifadələrini rus dilinə çevirdiyindən xəbərsizdir. Üstəlik, Ənvər Məmmədov keçmiş SSRİ-nin Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsi sədrinin birinci müavini kimi mühüm vəzifədə çalışıb, ölkənin ən nüfuzlu mətbuat rəhbərlərindən biri kimi tanınıb. Onun kifayət qədər ibrətəməz ömür yolu var.

Çilingərlikdən diplomatiyaya...

Ənvər Məmmədov 1923-cü il avqustun 13-də Bakıda, müəllim ailəsində anadan olub. Onun uşaqlıq illəri təlatümlü 30-cu illərə təsadüf edib. Atası Nazim o təhlükəli dövrdən salamat çıxma bilməyib, saxta ittihamlarla həbs olunub. Uzun müddət həbsxanada yatıb və 1949-cu ildə vəfat edib. İdarələrin birində makinaçı-kargüzar işləyən anası Olqa Alekseyevna İvanova Ənvəri çətinliklə böyüdüüb.

Ənvər natamam orta məktəbin yeddinci sinfini bitirəndə ailələrinin ağır maddi vəziyyəti üzündən çilingər köməkçisi işlədi, eyni zamanda, axşam məktəbində orta təhsilini də tamamladı. Arzusu təyyarəçi olmaq idi. Təhsilini başa vurduğu 1941-ci ilin iyununda aviasiya məktəbinə müdaxirə qəbul olundu. Arzusu mühərribədə təyyarəçi kimi iştirak etmək idi.

Amma təlim məşqlərində aldığı zədə arzusunun gerçəkləşməsinə imkan vermədi. Artıq uçuşlara yaramadığına görə məktəbdən xaric ediləndə böyük sarsıntı keçirdi. Ona elə gəlirdi ki, artıq həyatını arxa cəbhədə, güzəran qayğılarıyla əlləşməklə keçirəcək. Uşaqlıqdan dil öyrənməyə olan həvəsinin onun ömür yolunu müəyyənləşdirəcəyi isə hələ ağına belə gəlmirdi.

Elə həmin il 18 yaşlı Ənvər Məmmədovu Qızıl Ordu Baş Qərargah kəşfiyyat xidmətinin nəzdindəki hərbi tərcüməçi kurslarına göndərdilər. O, alman və italyan dillərini çox asanlıqla mənimsəyib, üstəlik, alman və fransız dillərini də sərbəst öyrənirdi. Hətta kursları bitirib kəşfiyyat xidmətinə göndəriləndə belə, dil öyrənməyə olan həvəsi həyatının bir parçasına çevrilmişdi. Həmin dövrdə Almaniya Bakı neftini ələ keçirməyi planlaşdırdığına görə, Ənvərin komandası təxribatların qarşısını almaqla məşğul idi.

Elə buna görə də, diqqətdən kənardaqalmadı, 1943-cü ildən ordu sıralarından tərxis edilən SSRİ Xarici İşlər Xalq Komissarlığının sərəncamına göndərildi, 1944-1945-ci illərdə İtaliyadakı sovet səfirliyinin mətbuat katibi kimi çalışdı.

Müharibə şəraitində olan ölkədəki səfirliyin cəmi 3 əməkdaşı - səfir, birinci katib və tərcüməçi - olduğuna görə, Ənvər Məmmədov həm partiyalar, mətbuat orqanları ilə təmasda olur, həm də digər zəruri işlərdə köməyini əsirgəməzdi.

Feldmarşal fon Paülyüsün tərcüməçisi

Nürnberg prosesi İkinci Dünya müharibəsinin qalib müttəfiq dövlətləri tərəfindən məğlub edilmiş nasist rejiminin rəhbərlərini mühakimə etmək üçün 1945-1949-cu illərdə quruldu. ABŞ, İngiltərə, Fransa və Rusiya hakimləri Martin Borman, Rudolf Hess, Yoahim fon Ribbentrop kimi hərbi caniləri mühakimə edirdilər. Bu şəxslər və nasist liderləri süllə qarşı sui-qəsd, hərbi cinayətlər, insanlığa qarşı cinayətlər törətməkdə ittiham edilirdilər. Birinci məhkəmədə nasist rejimin rəhbərliyindən 22 nəfər mühakimə olunurdu.

Həmin vaxt Xarici İşlər Nazirliyinin sərəncamında olan Ənvər Məmmədov prosesin bilavasitə iştirakçısı olmaq imkanını qazandı. O, sonralar həmin məqamı belə xatırlayırdı: "Nürnberg prosesində iştirak etmək arzumun olub-olmadığını soruşdular. Tərcümə bürosunun rəis müavini olmalı idim. Həbsxana divarları arasında o alçaq qatilləri görməyi çox arzulayırdım. Çünki onların torpaqlarımızda nələr törətdiklərinin şahidi olmuşdum..."

Ənvər Məmmədov sovet nümayəndə heyəti tərcümə bürosu rəhbərinin müavini olmaqla yanaşı, XİN-in prosesdəki təmsilçisi vəzifəsini də yerinə yetirirdi. Eyni zamanda, sovet nümayəndə heyəti məşhur hərbi əsir feldmarşal Fridrix fon Paülyüsün ifadələrini rus dilinə çevirməyi də ona həvalə etmişdi. Qərb müttəfiqləri və ABŞ feldmarşalının prosesdə iştirakında maraqlı olmasalar da, gənc kəşfiyyatçı-tərcüməçi onu Sovet-Amerika işğal zonalarının sərhədində qarşılayıb, gizli şəkildə Nürnbergə çatdırma bildi. Cəmi 23 yaşlı olsa da, vəzifəsinin öhdəsindən bacarıqla gəlməsi Ənvər Məmmədovun böyük nüfuz qazanmasına səbəb oldu. Faşizmin iç üzünü açan feldmarşalın ifadələri Nürnberg prosesinin ən böyük uğurlarından biri idi.

Deyilənə görə, Ənvər Məmmədov ilk dəfə diplomatik missiya həvalə olunanda ölkənin xarici işlər naziri V.Molotov etiraz edib: "Bu kimdir? Tatardır? Onu belə bir yüksək vəzifəyə göndərsiniz, necə işləyəcəyi isə məlum deyil". Amma az sonra nazir onun zəngin təcrübəsindən xəbər tutub, gənc diplomatın təyinatına razılıq verib.

Ənvər Məmmədov diplomatik sahədən uzaqlaşdıqca mətbuat təşkilatçısı kimi mühüm missiyaları yerinə yetirəndə 35 yaşına yenicə tamamlmışdı, amma artıq savadı, qabiliyyəti, işgüzarlığı ilə tanınırdı. Təsədüfi deyil ki, o 1959-1960-cı illərdə "Sovinformbüro"nun (Sovet Məlumat Bürosu) baş redaktoru və sədrin birinci müavini vəzifələrində çalışdı. 1961-ci ildə "Novosti" Mətbuat Agentliyi yaradılanda da rəhbərlik Ənvər Məmmədovun bu keyfiyyətlərinə ehtiyac duymuşdu. O, sədrin birinci müavini və siyasi şərhçi kimi, həmin mətbuat qurumunun qısa müddət ərzində formalaşmasında və beynəlxalq nüfuz qazanmasında başlıca rol oynadı.

olan "Mayak" radiosunun yaradılmasında iştirak edib.

Ənvər Məmmədovun yüksək peşəkarlığı, mədəniyyəti və biliyi həmişə sovet rəhbərliyi tərəfindən layiqincə qiymətləndirilib. Hətta 1982-ci ildə Y.Andropov Sov.İKP MK-nın Baş Katibi seçiləndə Moskva radiosunun direktoru onun çıxışı olan vərəqləri səhv salmış və buna görə də S.Lapin öz müavini cəzalandırmağı qərara almışdı. Amma Y.Andropov Ənvər Məmmədovu şəxsən tanıdığından və müsbət keyfiyyətlərinə bələd olduğundan, Lapinə zəng edib onun cəzalandırılmaması barədə göstəriş vermişdi.

Amma 1985-ci ildə Sov. İKP MK-nın Baş Katibi seçilən M.Qorbaçov bir çox peşəkarlarla yanaşı, Ənvər Məmmədovu da vəzifəsindən uzaqlaşdırdı.

Ənvər Məmmədov - Feldmarşal Fon Paülyüsün Nürnberq prosesindəki tərcüməçisi

Tərcüməçilikdən mətbuata

Ənvər Məmmədov Nürnberg sınağından qayıdıandan sonra Xarici İşlər Nazirliyində tərcüməçi kimi çalışsa da, ali təhsil almaq, gələcək həyatını müəyyənləşdirmək arzusunda idi. Elə bu arzu da onu Birinci Moskva Dövlət Xarici Dillər İnstitutuna gətirib çıxardı. 1953-cü ildə təhsilini başa vurandan sonra üç il SSRİ Dövlət Radio və Televiziya Verilişləri Komitəsində ABŞ, İngiltərə və Latın Amerikasına yayım üzrə Baş redaksiyanın baş redaktoru vəzifəsini yerinə yetirdi. 1956-cı ildə Amerikaya ən yaxşı diplomatik qüvvələr göndərməyə çalışan N.Xruşşov Ənvər Məmmədovu da həmin siyahıya daxil etdi. O üç il SSRİ-nin ABŞ-dakı səfirliyində müşavir-nümayəndə (səfir-dən sonra ikinci şəxs) və "USSR" jurnalının baş redaktoru oldu.

Tele-radionun əsas siması

1962-ci ildə SSRİ Nazirlər Soveti yanında Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Komitəsi təşkil olundu. Əslində, siyasi-ideoloji vəzifə olan sədrliyə köhnə bolşevik Mixail Xarlamov təyin olundu. Sədrin birinci müavini vəzifəsi isə artıq dəfələrlə sınaqdan çıxmış, bütün sahələrdə özünü doğrultmuş Ənvər Məmmədova həvalə edildi. Mübaligəsiz demək olar ki, o, Komitədə sədrdən də artıq nüfuzlu malik idi.

1964-cü ildə Xarlamovu Nikolay Mesyatsev, 1970-ci ildə isə Mesyatsevi Sergey Lapin əvəz etdi. Ənvər Məmmədov isə düz 1985-ci ilədək sədr müavini kimi, sovet televiziya və radio siyasətini həyata keçirən əsas sima olub. O, 1964-cü ilin avqustunda sonralar "yenidənqurma"nın ideoloqlarından olan Aleksandr Yakovlevlə birlikdə, SSRİ ərazisində yayımlanan Qərb radioları ilə rəqabət aparmalı

Bununla belə, o, peşə fəaliyyətindən heç vaxt uzaq düşmədi. O, 1986-1992-ci illərdə "Novosti" mətbuat agentliyinin siyasi şərhçisi, RİA-radiyonun məsləhətçisi işlədi. İndi yaşı 90-ı ötməsinə baxmayaraq, hələ də "RİA Novosti" agentliyində baş redaktorun məsləhətçisidir.

"Mister X" və patriarx...

Sovet və Rusiya televiziya və radiosunda çalışmış peşəkarlar həmişə Ənvər Məmmədovun müsbət insani keyfiyyətlərini qeyd edirlər. Onun ciddiyyəti, prinsipiallığı, həmişə ədalətin tərəfini saxlaması, yaradıcı adamları himayə etməsi indi də minnətdarlıqla xatırlanır. Fantastik işgüzarlığı, möhkəm yaddaşı, xidmət etdiyi siyasi sistemlə yaradıcı adamlar arasında zamanın tələblərinə uyğun körpü qurmaq bacarığı daim peşəkarlara örnək göstərilir. Bununla yanaşı, öz tələbilə, bir dəfə də olsun, kamera qarşısında dayanmayıb, televiziya ekranında görünməyib. Elə bu səbəbdən tele-radio məkanında "Mister X" ləqəbilə tanınıb. Bir çoxları isə, çox işlətdiyi "əzizim" kəlməsini onun özünə yaraşdırır.

O, vəzifəsindən və nüfuzundan istifadə edərək bir çox məsələlərin həllində öz mövqeyini qəbul etdirə bildirdi. Məsələn, məşhur "Baharın on yeddi anı" televiziya serialı, "Taleyin istehzası, yaxud həmişə təmizlikdə" filmi qadağan olunmaq təhlükəsi ilə üzləşəndə, həmin ekran əsərləri məhz Ənvər Məmmədovun inadkarlığı sayəsində tamaşaçılara çatdırılmışdı. O, hətta məşhur kinoulduz Sofi Lorenin "Anna Karenina" teleserialında baş rola çəkilməsinə mane olmuşdu.

Ənvər Məmmədov 20 ildən artıq bir müddətdə sovet televiziyaşının efir taleyini həll edən əsas sima olub, "Kinopanorama", "Kinosyahatçılar klubu", "13 stul", "Gülüş dairəsi", "Nə? Harada? Nə vaxt?", "Haydı, qızlar!", "Heyvanlar aləmində", "Sağlamlıq" kimi populyar verilişlərin yaradılmasına xeyir-dua verib.

Tele-radio sənətinin "patriarxı", "canlı əfsanəsi" və "canlı ensiklopediyası" adlandırılan 92 yaşlı Ənvər Məmmədov hələ də yorulmadan çalışır, zəngin bilik və təcrübəsinin gənclərə bölüşür.

Nəriman ƏBDÜLRƏHMANLI

Atalar və oğullar mövzusu bəşər övladının yaranışından mövcud olub. Bu məsələ müştəhdən tutmuş elmin, sənətin müxtəlif sahələrində də zaman-zaman bəzən yumşaq, bəzən isə çox sərt formada ifadə olunan fikirlər ayrılıqları, yaxud oxşarlıqları şəklində təzahür edib. Elə biz də rubrikamızda bu məsələlərə toxunmağa, yaşlı və gənc nəslə təmsil edən sənət adamlarını sözün yaxşı mənasında üz-üzə qoymağa, onların müxtəlif hadisələrə yanaşmalarını aydınlaşdırmağa və bu yanaşmaları sizlərə təqdim etməyə çalışacağıq.

"Atalar-oğullar" rubrikasının buodfəki qonaqları xanəndələr Süleyman Abdullayev və Ehtiram Hüseynovdur.

- Məlum olduğu kimi, 2009-cu ildə Azərbaycan muğamı "UNESCO-nun bəşəriyyətin şifahi və mənəvi irisinin şedevrləri" siyahısına daxil olub və bununla da muğamın bədii təkrarolunmazlığı dünyada rəsmən təsdiqini tapıb. Amma bir xanənda kimi fikrinizi bilmək istərdik, ölkəmizdə muğama münasibət sizi qane edirmi?

Süleyman Abdullayev: Son illərdə muğam sənəti sanki diqqətdən kənarda qalmışdı, amma ölkənin birinci xanımı, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva sanki muğamı qununun dibindən çıxartdı, onun görüldüyü işlər sayəsində Azərbaycan muğamı bütün dünyaya tanındı. Festivallar, müsabiqələr keçirildi. Elə bircə faktı qeyd edim, əvvəllər - yeni sovet dövründə "Çahargah" oxuyan qadın müğənnilər təkcə Zeynəb Xanlarova və Rübəbə Muradova idi. Əsasən xanım xanəndələr zil səsa düşən muğamları - "Şahnaz", "Heyratı"nu ifa edirdilər. Amma indi qadın sənətkarlarımız da səslərini cılayıb, "Rast", "Mahur", "Çahargah" oxuyurlar. Özü də bəh yerləri kişilərimiz qədər dəqiq, səlis ifa edirlər.

Ehtiram Hüseynov: Bunu dəfələrlə demişəm, indi də hər hansı mübahisəyə yol vermədən deyə bilərəm ki, Heydər Əliyev Fondu mədəniyyətimizin, o cümlədən muğamımızın ən böyük himayədarıdır. Bunu müsahibələrimdə, sənətlə bağlı düşündə deməyi özümə borc bilirəm. Bu diqqəti, qayğıni qiymətləndirmək bütün muğam ifaçılarının borcudur. Rəhmətlik Sabir Mirzayev də, səhv etmərsənə, "Muğam" jurnalına müsahibəsində demişdi ki, muğamı reanimasiyadan xilas edə bilərdi. Doğrudan da, muğama marağ həddindən artıq azalmışdı. Yaşlı nəsil ruhdan düşmüşdü, gənc nəsil isə daha çox estrada musiqisinə meyillənmişdi. Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyeva muğamı zirvəyə yüksəltdi, beynəlxalq aləmdə tanıtdı. Muğam sənətkarlarının nüfuzu qalxdı. Televiziya da muğam müsabiqələri başladı. Artıq Azərbaycan muğamının səsi Avropa, dünyanın hər yerində eşidilir.

Bizi çağırır dedilər ki, altı ay oxumayacağıqsız. Sonradan bu cəzayı üs-üsə götürdülər, bir şərtlə ki, o qəzalı bir də oxumayım. Amma indi, Allah şükür, azadlıqdır, ifaçılarımız istədikləri qəzalı oxuya bilirlər. Ürəkləri istəyən həzri deyə bilirlər. Amma bəzən azadlığı düzgün qiymətləndirməyənlər də olar. Estrada ifaçılarını nəzərdə tutaram. Səhərdən-aşama kimi efilərdə bir-birlərini qırırlar. Onlara acıgım tutur. Gündə çıxıb efilərdə "mən belə əra getdim, belə ev aldım, belə boşandım" danışırlar, açıq-saçıq şeylərlə sənətdə qalmağa çalışırlar. Azadlıq bu demək deyil. "Azadlıq" deyiləndə söhbət dövlətin, millətin azadlığından, müstəqilliyindən gedir, şükür ki, bunu qazanmışıq. Daha soyunub efilə çıxmaq, ağzına gələni danışmaq azadlıq demək deyil. Bizim vaxtımızda belə şeylər yox idi. Bundan başqa, məsələn qismət, o vaxt bizim bir il qazandıgımızı indi iki-çə saata qazanırlar. Bizim vaxtımızdan ustad xanəndələri Xan əmi idi, Seyid Şuşinski idi. Biz onları görmüşdük.

S.A.: Fərqlər var, amma məsələ burasındadır ki, dövrlərin özləri də çox fərqlidir. O zaman ciddi senzura vardı. Oxuyacağımız qəzəl, mahnı görək bədii şüradə təhdid olunaydı. Bizim böyük sənətkarlarımız Qulu Əsgərov, Əlibaba Məmmədov, Zeynəb Xanlarova, Bəhrəm Nəsimov da məhnlər yazırdılar. Amma bunları bədii şüradan xalq mahnısı adı ilə keçirirdik ki, deyib-dolaşan olmasın. Məsələn, mən özüm Bəhrəm Nəsimovun bir neçə mahnısını xalq mahnısı adı ilə bədii şüradan keçirmişəm. Hətta bir dəfə belə bir maraqlı hadisə də oldu. Güfnortal radioda canlı çıxışlar edirdik. Rübəbə xanımın növbəti çıxışımızda mən belə bir qəzal oxudum:

*Dil açandan anamın,
hər sözünə can demişəm,
Bu gözəl yurduma
Azərbaycan demişəm,
Kim bölüb Azəri yurdun,
Şimal ilə Cənub
Götürülsün yer üzündən,
bela hicran demişəm.*

Süleyman Abdullayev 1939-cu il fevral ayının 14-də Füzuli rayonunun Sərdərli kəndində anadan olub. 1959-cu ildə istedadlı musiqiçilər sorağıyla Füzuli rayonuna gələn böyük xanənda Seyid Şuşinski, Süleyman Abdullayevin səsinə yüksək qiymətləndirib və o, professional təhsil almaq üçün Bakıya dəvət olunub. 1960-1964-cü illər ərzində S.Abdullayev ADMM-də Seyid Şuşinskiyə sinfində bütün muğam dəsgahlarını tam şəkildə öyrənib.

Müslüm Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının solisti kimi fəaliyyətə başlayıb, xalq çalğı alətləri ansamblları ilə çalışıb. 1969-cu ildə Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilən ümumdünya festivalının qalibi olub. Onun ifasında "Segah", "Dəşti", "Çahargah", "Şur" muğam dəsgahlarının lent yazıları Qızıl Fonda daxil olub. Xalq arasında "Dədə Süleyman" kimi tanınan S.Abdullayev prezident təqaüdüçüsüdür.

Süleyman Abdullayev:
"O vaxt bizim bir ilə qazandıgımızı indi ikicə saata qazanırlar"

S.A.: Seyid Şuşinski 1959-cu ildə Füzulidə olarkən soruşur ki, burada istedadlı uşaq varmı? Rəhmətlik Ağabala Abdullayev cavab verir ki, Seyid, sənin davam etdirdik. İndi də adlı-sanlı xanəndələrimiz var. Alim Qasimov, Mənsüm İbrahimov dünya şöhrətli xanəndələrimizdir. Bu xanəndələrin səsləri ilə bərabər xarakterləri də gözdəldir. Bu da sənətkar üçün çox əhəmiyyətli bir amildir.

E.H.: Vallah, biz gözümüzü açandan elə o dövrün sənətkarlarının səsinə eşitməmişik, onların oxuduqları muğamlarla böyümüşük. Rəhmətlik Yaqub Məmmədov oxuyanda hamı-biz aialikə yığılıb qulaq asardıq, tanınmış muğam ifaçılarına hasadlı baxardıq, onlarla rastlaşmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxardıq, məqsədimizə nail olanda da sevincimizdən yerə-göyə sığmazdıq. Evimizdə həmişə Yaqub Məmmədovun, Arif Babayevin lent yazılması dinlənib. Radiodan və efilərdən ifalarını dinləməyə başladım. Arif Babayevdən dərs almışam. Şou-biznesə gəlməyə, bu sahədən həmişə aralı durmağa çalışmışam. Bu da janr fərqi ilə bağlıdır. Tez-tez görünməyi də sevmirəm. Adamlar bəzən tez-tez görünmək, məclis "tutmaq" üçün əldən-ayaqdan gedənlərdən bezirlər. Abırna qışılıb qıraqda duranları daha çox öna çıxarırlar. Bir də görək bəndə unutməsən ki, ruzini verən Allahdır.

- Məşhurlara "necə oldu ki, bu sənəti seçdiniz?" sualını tez-tez veririrlər. Sual təkrarlansa da, hər sənətkarın fərqli cavabı olur. Çünki hər kəsin özünün fərqli həyat tarixçəsi var...

Ehtiram Hüseynov:
"Nəslimizdə bəlkə də ən zəif səs məndə olub"

S.A.: Adlarını sadalamıram, kimlərsə yaddan çıxar bilər, yaxşı düşməz, amma hamısını izləyirəm. İndi də çox gözəl muğam oxuyanlarımız var. Cavanları nəzərdə tutaram, öz üzərlərində çalışırlar və bunu deməmək insafsızlıq olardı.

Dayımın toyunda uşaqların hamısı oxuyurdu. Mən də oxumaq istəyirdim. Deyirdilər sən kir, oxuya bilmirsən. Anamın əmri nəvəsi, Nadir müəllimin oğlu Ramiz çox yaxşı oxuyurdu. Xaricə də gedib-gəldi. Tay-tuş idik, gözəl səsi vardı. Səhlənkərlək elədi, sənətin dalınca düşmədi. Bu iş də elədir ki, alından buraxdın, qayıtara bilmirsən. Gərək ayrılmayasan. Nəslimizdə bəlkə də ən zəif səs məndə olub. Güclü istəyim, həvəsim olduğuna görə davam etmişəm. Həmişə babamın səsi olub, elə indi də var. 70-dən artıq yaş olmasın baxmayaraq oxuyanda elə bilirəm ki, hazır xanəndədir. Dayıların da səsi var. Bizim ailə məclislərimizdə musiqi dostlarımız deyirlər ki, sizdə hamı oxuyur ki, Dayım uşaqları muğam məktəbinə gədir. İngilislər Azərbaycan muğamının inkişafı, uşaqlara kiçik yaşlardan muğamın öyrədilməsi barədə sənədli film çəkmişdilər. Dayılarımız uşaqları da həmin filmə çəkiliblər. Səs var ki, üzərində işləmək lazımdır, oxumağa yönəldilməlidir. Amma bizim nasıldə olan səsin 99 faizi hazır səsidir.

- Böyük sənətkarların, muğam ustalarının adlarını çəkirsiniz. Necə düşünürsünüz, bugünkü ifaçılar ustalarının onlara miras qoyduğu yolu layiqincə davam etdirə bilirlərmi?

S.A.: Xanəndənin sənəti oxumaqdır. Məsələn, jurnalın məqalə yazıb qonorat aldığı kimi, xanənda təoylarda oxuyub çörək-pulu qazanır. Burada qəbahətli heç nə yoxdur. Toyxana xanənda üçün birinci məktəb, əsas konservatoriyadır. Məsələn, "Çahargah"da hansısa səhvə yol verir, deyirlər ki, burada düz oxumadın. Xanənda də öyrənir, bundan nəticə çıxarır. Üstəlik, toy Azərbaycan xalqının ənənəsidir. Özü də gözəl ənənədir. Bizim xeyir-şər adətlərimiz bütün dünyaya üçün nümunə ola bilər. Heç bir ölkədə kasıbın hüzer yerində yardım üçün pul toplamlırlar və ya yeni evlənlərə yardım üçün toya nəmər atırlar. Bu, köməkdir də. Nəyi pisdir ki? Təzə bəylə gəlin bu toplanan pula evlərinə mebel, ya hansısa zəruri əşyanı ala bilərlər.

E.H.: Əlbəttə, normal yanaşırıam. Mən filarmoniyada da işləyirəm, toylara da gedirəm. Üstəlik, toylarda muğama da, xanəndəyə də hörmətlə yanaşırlar. Hamıya məlumdur ki, estrada ifaçıların daha böyük kütlə tanıyır. Ancaq ciddi musiqi ilə, muğam janrı ilə məşğul olanlara edilən hörmət estrada ifaçılarında daha çoxdur. Məclislər, konsertlərə, tədbirlərə, xarici ölkələrə gedəndə dəfələrlə bunun şahidi olmuşam. Görünür, bu münasibət muğamın böyüklüyündən, xalqın sonsuz sevgisindən irəli gəlir. Muğamın mahiyyəti elədir ki, saqqal saxlaya, sırğa taxa bilmərsən, özünü ağır aparmalısan. İstər 15 yaşında ol, istərsə 60 yaşında. Yüngül xasiyyətli insan da olsan, məcbursən ki, özünü düzəldəsan.

Rəbiqə NAZIMQIZI

- Bu gün ölkədə muğama dövlət qayğısı var, telemüsabiqələr, beynəlxalq festivallar keçirilir. Amma nədənsə gənc nəsil daha çox pop musiqini dinləməyə üstünlük verir...

S.A.: Dünyanın bütün musiqiçilərinin kökündə Azərbaycan muğamı dayanır. Muğamı bəyənməyən adamlar onun gözəlliyindən xəbərsizdirlər. Bilmirlər, ona görə də əgəlliy edirlər. Estrada oxuyan adamların istənilən ifasını gətirir deyim, muğamın hansı şöbəsiyə yararlanıb. Hara gedirsən get, cəzdan tutmuş roka qədar hansı musiqini oxuyursan oxu, muğamın təsirdən çıxma bilməzsən, mümkün deyil. Rəhmətlik İslam Rzayev bir dəfə ərəb ölkələrindən birinə gedir, görür ki, "Şur" oxuyurlar. Soruşur ki, niyə bunun cəmi iki-üç hissəsinə oxuyursunuz, bəs qalanı, bunun arxası da var axı. Cavab verirlər ki, bizim səsimiz ona qalmır. İslam Rzayev onların musiqiçilərinin müşayiəti ilə oxuyur, quruyub qalırlar. Dediyyəim odur ki, xarici ölkələrdə bu muğamlar bizim kimi oxuyur yoxdur.

E.H.: Dünyanın hər yerində belədir. Gənclər və xüsusən yeniyetmələr daha çox estrada və ya bir az yüngül musiqi janrlarına meyil göstərir. Muğam isə çox ağır janrdır. Bu janrdə ifa edən, bu sənətlə gələn xanənda-nəsil, yaddaşı, ritmi, musiqi savadı olmalıdır. Bu gün səsi olan bir gənc heç vaxt muğam oxuya bilməz. Onun muğam oxuması, muğam ifaçısı kimi inkişaf etməsi üçün 10, 15, bəlkə də 20 il vaxt lazımdır. Bu böyük zaman tələb edir. İndi muğam sənətinə gələn gənclər çoxdur, amma mahnı janrına nisbətən muğam ifaçıları azdır.

Ehtiram Hüseynov 1980-cı il, oktyabrın 18-də Laçın rayonunun Hacısamıli kəndində anadan olub. Uşaqliq illərində "Ağdam muğam məktəbi"ndə musiqi təhsili alıb. 1994-1995-ci illərdə Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkətinin "Bənövşə uşaq xoru"nda təmsil olunub. Aşaf Zeynalli adına Musiqi Texnikumuna daxil olub. 2007-ci ildə Azərbaycan Mədəniyyətinin Dostları Fondunun layihəsi əsasında Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə həyata keçirilən Azərbaycan Televiziyanın "Muğam" televiziya müsabiqəsində iştirak edib və 2-ci yerə layiq görüldü. 2008-ci ildə Azərbaycan Milli Konservatoriyasına daxil olub. Çoxlu sayda beynəlxalq musiqi qastrollarında və müsabiqələrinə iştirak edib. 2011-ci ildə ölkəmizdə keçirilən Beynəlxalq Muğam Müsabiqəsinin qalibi olub. Hazırda "Muğam teatri"nın solistidir.

Çünki bu janrla özünü təsdiq etmək, sevdirmək, tamaşaçı, dinləyici rəğbətini qazanmaq, yadda qalmaq çox çətin-dir. Ona görə də gənclərin çoxu bu sahədən qaçır. Muğam sənətinə fiziki güc də lazımdır, məsuliyyətli bir janrdür. Musiqinin bundan ağır janrını təsəvvür etməm.

- Bəzən deyirlər ki, muğam daha çox qəmli notlar üzərində qurulub. Bu fikirlə razımsınız?

S.A.: Muğamda sevinc də, kədər də var. Məsələn, "Mənsuriyyə" müharibə dövründə çağırış kimi qəbul olunur. "Heyratı" döyüş səsləridir, əsgərlərə ruh verir. Koroglu düşmən üzərinə "Cağı" yazısı altında gedirdi. Bütün musiqiçilərin, muğamların mənası, məzmunu var. Muğam həm ağladır, həm güldürür, həm sevincdir, həm də düşündürür.

E.H.: Həkimlər də təsdiqləyirlər ki, musiqinin müalicəvi əhəmiyyəti var. Muğama qulaq asanda çox fikrə gedirəm. Böyük xanəndələrlə qulaq asanda fikirləşirəm ki, bu boyda sənətkarlar varkən, biz necə gəlib düşdük burda, axırıncı nətərlə olacaq? Bəzi musiqiçilərlə qulaq asanda isə deyirəm ki, məndən yoxdur. Hərddən məndən soruşurlar ki, filan mahnıya niyə qulaq asırsən? Cavab verirəm ki, Yaqub Məmmədovun lent yazısına qulaq asandan sonra oxumağımın zəhləmədir. Bu gün səsi olan bir gənc heç vaxt muğam oxuya bilməz. Onun muğam oxuması, muğam ifaçısı kimi inkişaf etməsi üçün 10, 15, bəlkə də 20 il vaxt lazımdır. Bu böyük zaman tələb edir. İndi muğam sənətinə gələn gənclər çoxdur, amma mahnı janrına nisbətən muğam ifaçıları azdır.

Qədim vaxtlardan insanlar ayrı-ayrı bitkilərin xüsusiyyətlərinə bələd olmuş, onların köməyi ilə tutulduqları azarlardan xilas olmağa çalışmışlar. İllər, əsrlər ötdükcə, xalq təbabəti ilə məşğul olan mütəxəssislər yetişdi və yazı mədəniyyəti ortaya çıxdıqdan sonra təbabətin təcrübələri qələmə alındı.

Müxtəlif müalicə üsullarına həsr edilmiş əsərlər yüzilliklər boyunca katib və xəttatlar tərəfindən köçürülür və kitabxanalarda saxlanılırdı.

Təbabət sahəsində yazılmış risalələr digər xalqların dillərinə tərcümə edilir və beləliklə, təbabət bərədəki biliklər zənginləşirdi.

Orta əsrlərdə təbabətə aid çoxsaylı dəyərli əsərlər yazılıb.

Onlar ayrı-ayrı xəstəliklər, onların əlamətləri və müalicə üsulları, insan bədəninin xüsusiyyətləri, dərmanlar, ədviyyələr, sürtmə məlhəmləri, otlar, meyvələr, təbiblərə verilən məsləhətlərdən ibarət idi.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda elmin müxtəlif sahələrini əhatə edən əlyazmalar arasında təbabətə həsr edilmiş çoxlu sayda abidələr qorunub saxlanılır.

Onların arasında Zeynəddin bin Əbu İbrahim İsmail ibn Həsən ibn Əhməd ibn Məhəmməd Əl-Hüseyni Əl-Qorqaninin "Xəfi-əlayi" ("Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi") əsəri xüsusi yer tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, Qorqani öz vaxtının tanınmış və müdrik şəxsiyyətlərindən olub. Mənbələrin verdiyi çoxsaylı məlumatlara görə, olduqca savadlı və dərin elmi biliyə malik olan Zeynəddin Əl-Qorqani ərəb və fars dillərini mükəmməl bilib, dünyanın bir çox alim və təbiblərinin əsərləri ilə yaxından tanış olub.

Tibbi dərinədən bilən Qorqani dərmanlar hazırlayıb, xəstələri müalicə edirdi.

Müasir tibb elminin yüksək səviyyədə inkişaf etdiyi bir zamanda xəstəliklərin təbii bitkilərlə müalicəsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Belə bir zamanda "Xəfi-əlayi" kimi əlyazmaların əsaslı öyrənilməsinə ehtiyac artır.

Odur ki, qədim və zəngin keçmiş olan tibb tarixini öyrənilib, gələcək nəsillərə çatdırmaq bizim müqəddəs borcumuzdur.

Zeynəddin ƏL-QORQANI

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Səkkizinci bab mədə xəstəlikləri haqqındadır.

İsti mədə xəstəliyinin əlamətləri susama, sərin məhsullara meyillilik və sərin havadan rahatlanma kimi hallarla özünü büruzə verir.

Mədədə ağırlıq zamanı isti su ilə iskanəcəbin və keşkab ilə iskanəcəbin qarışığı içib qusmaq lazımdır.

Qusmadan sonra xəstəyə heyva iskanəcəbini verirlər.

Nar şərbəti, rəvənd kökü şərbəti, limon şərbəti, turş turunc (sitrok) şərbəti və səndəl şərbəti belə xəstələrə xeyirdir.

Əgər maddələr mədə dərinliyində olarsa və qusma çətinləşərsə, san mirobalanlar bişmiş, əzvay həbi və acı iyarəci eyni miqdarda qarışdırıb, 2 dirhəm xəstəyə versələr, kömək edər.

Belə xəstələrə nar şirəsi, xüsusi-lə, şirxəştlə (söyüdüün qurumuş şirəsi) nar şirəsi vermək də xeyirdir.

Soyuq mədənin əlamətləri tez-tez acmaq, turş gəyirmə, qarında yel və susamadır.

Mədədə ağırlıq olarsa, ilk öncə bişmiş şüyüd, ballı iskanəcəbin və başqa bu kimi təamları içib qusmaq lazımdır.

Sonra təkrarən acı iyarəc içərlər.

Daha güclü sifrağa ehtiyac yaranarsa, xəstəyə istəmxiquon dərmanı (həzmə kömək edən işlətmə dərmanı), hər səhər acı badam ilə güləngübin və ya əzvay, mixək, məstəki ağacının kitrəsi ilə qarışdırılmış isti gülab verərlər.

Sifraqdən sonra xəstəyə cirə, qəndə qoyulmuş zəncəfil, müşk dərmanı, Məsruditus dərmanı və böyük tiryaq dərmanı vermək məsləhətdir.

Əzvay cəvareşi də belə xəstələrə xeyirdir.

Bu xəstəlikdən əziyyət çəkən xəstələrə aşağıdakı dərman da faydalıdır:

Qızılgül – 3 dirhəm, əzvay, məstəki ağacının kitrəsi, nərdotu, acı yovşan, seylon darçını, adi darçın – hərəsindən 1 dirhəm götürülərək, döyülür və cirə şərbətinə qatılaraq qəbul edilir.

Bu dərmandan sonra xırdazirə toxumlarının bişmişini də xəstəyə vermək məsləhətdir.

Bundan başqa, belə xəstələrin mədəsinə ağ kök yumruları, nərdotu, məstəki ağacının kitrəsi, ətirli qamış, ətirli ciğ, acı yovşan və heyva şirəsindən hazırlanmış təpitmə qoyurlar və məstəki ağacının yağını çəkirlər.

Xəfi-əlayi

(Xəstəliklər və onların müalicəsinin müxtəsər şərhi)

Bədəni zəifləmiş və iştahası pozulmuş insanlar bir qədər fiziki işlə məşğul olmalı, arından hamanda yuyunmalıdır.

Düyü, qəndə qoyulmuş zəncəfil, sirkəyə qoyulmuş soğan, sarımsaq və şalgam (ağ turp) istahanı artırır.

Pulqar yarpızı, turş nar suyu və heyva iskanəcəbinin qatışıqı da bu baxımdan faydalıdır.

Qızarmış quzu ətinin ətri və isti ev çörəyi insana iştah gətirir.

Ehtiyac yaranarsa, belə xəstələrə hərdən acı iyarəc dərmanı da verərlər.

Doymamaq xəstəliyinə yoluxan insanlarda hər saat yeməyə ehtiyac yaranar.

Əksər hallarda, bu xəstəliyin səbəbi mədə soyuqluğu olur. Onun əlamətləri və əlacı haqqında artıq bəhs olunub.

Bəzi hallarda bu xəstəliyə səbəb mədə ağzında yığılan sövdə çoxluğu olur.

Əlacı çiyin damarından və çəçələ və adsız barmaqdan qan almaq, cəvareş dərmanı içmək, sifraq etmək və melanxoliya xəstəliyi zamanı aparılan müalicə tədbirlərini görməkdir.

Baş-beyin soyuqlaması da mədə soyuqluğuna səbəb olan amillərdəndir.

Əlacı acı iyarəc və quqaya dərmanı içməkdir. Soyuqlama xəstəliyinin müalicəsi haqqında artıq bəhs olunub.

Qarıncıqluq xəstəliyi doymamaq xəstəliyi ilə müqayisədə tam fərqlidir və bütün bədən üzvləri ilə bağlıdır.

Belə ki, bu xəstəlik zamanı bədən üzvlərinin qidaya ehtiyacı yaranacağı halda, mədənin qidaya tələbatı yaranmır.

Xəstəliyin əlamətləri ilk öncə acgözlük, ishal, bədənin qüvvətdən düşməsi və bəzən qəşşolma hallarıdır.

Qəşşolmaya səbəb bəzi hallarda bəlgəm olur ki, bu da mədəni ağırlaşdırır, məzəcini korlayır, mədə qidanı qəbul edə bilmir, qüvvətdən düşür və nəticədə iştah pozulur.

Bədən üzvləri də bu zaman lazımı qidanı qəbul etmədiyindən, qüvvətdən düşür və ümumi zəiflik əmələ gəlir.

Belə xəstəliyin əlacı çətindir. Belə ki, mədədəki qalan qida sifraq olunmalıdır, lakin xəstə zəiflədiyindən, buna gücü çatmır.

Bu xəstəlik soyuq məzəclilərdə insanlarda və soyuq havada səyahət edənlərdə meydana çıxır.

Əlacı ətirli alma, heyva, mərsin, əzvay, müşk, ərəb xurması və müşkdən hazırlanan ətriyyat, azacıq zirə ilə qarışdırılmış reyhan şərbətindən hazırlanmış dərmanı içməkdir.

Xəstənin qızdırması qalxarsa, ona ətirli gülab ilə qarışdırılmış qızılgül və kafur ağacının kitrəsini verərlər.

Qızarmış çəpiş, quzu və toyuq əti, isti ev çörəyinin ətri istahanı artırır.

Ət suyu və şərbətdə isladılmış çörək də belə xəstələrə xeyirdir.

Əgər xəstə qəşş edərsə və hüşunu itirərsə, onun saçından dartmaq, möhkəm səs-küy salmaq, yanında təbil, ya tütək çalmaq lazımdır ki, xəstə özünə gəlsin.

Xəstənin huşu yerinə gələn kimi ona ət suyuna qatılmış reyhan şərbəti içirdərlər.

Bundan başqa, ladan, ərəb xurması və müşkdən hazırlanmış ətriyyat, ağ kök yumruları, nərdotu, məstəki ağacının kitrəsi, əzvay, ənbər (kaşalotun mədəsində əmələ gələn mumabənzər ətirli maddə), tər mərsin yarpağının suyu, alma şirəsi və heyva şirəsindən düzəldilmiş təpitmə mədəyə xeyirdir.

Daim yemək arzusuna tutulmuş insanların xəstəliyinə səbəb mədədə yığılmış xiltlardır.

Bundan başqa, bükür kolunun qatranı, zirə, kont zirəsinin toxumları, kəklükotu və pulqar yarpızını çeynəmək və bunları təamlara qatıb yemək də faydalıdır.

Quru gəyirməyə səbəb həzm pozğunluğu və digər xəstəliklər nəticəsində meydana çıxan hədsiz qusma və ishaldan sonra, aybaşı zamanı həddindən çox qan itirmədən və hədsiz cimadan sonra əmələ gələn quruuluqdur.

Əlacı xəstəyə təzə süd, badam yağı və şəkər qatılmış keşkab, badam yağı qatılmış şirin nar suyu vermək, mədəyə bənövşə və gül-xətmidən düzəldilmiş təpitmə qoymaq, toyuq piyini bənövşə yağı və təmiz muma qatıb mədəyə çəkməkdir.

Bənövşə yağını bütün oynaqlara çəkmək də xeyirdir.

Bundan başqa, belə xəstələrə ət suyu, yarışıbmiş toyuq yumurtası, qatı keşkabı da badam yağı və şəkərlə qatıb verərlər.

Əgər xəstəlik səfra mənşəli olarsa, ağızda acılıq olar və susama meydana çıxar.

Bəlgəm mənşəli xəstəlik zamanı ağız sulanar və ağızda xoş dad olar.

Səfra mənşəli xəstəlik zamanı xəstəni iskanəcəbin və şüyüd bişmişini içməyə qoymaq lazımdır.

Xəstə qusa bilməyə, ona acı iyarəc və skamoniya vermək məsləhətdir.

Sifraqdən sonra şirin və ya turş narın şirəsi və qora suyu içmək faydalıdır.

Bundan başqa, səndəl, ladan, ərəb xurması və müşkdən hazırlanmış ətriyyat, yetişmiş xurma şirəsi, qızılgül, kafur ağacının kitrəsi, alma və heyva şirəsi və tər mərsin yarpağını qatıb mədə ağzına təpitmə qoyurlar.

Xəstəliyin səbəbi bəlgəmli maddələr olarsa, xəstəni qusdurmaq, ona acı iyarəc və ballı iskanəcəbin vermək lazımdır.

Pulqar yarpızının şərbəti də belə xəstələrə xeyirdir.

Sifraq və ishalla müşahidə edilən mədə pozğunluğu zamanı qida mədədə çürüyür. Qusaraq mədəni təmizləmək lazımdır.

Əgər qusmaq çətin olarsa, mədəni isitmək lazımdır. Bunun üçün mədəyə isidilmiş məstəki yağı çəkmək və mədənin üzərini yun parça ilə örtərək uzanmaq məsləhətdir. Bu zaman heç bir şey yemək olmaz.

Belə xəstələrə acqarına cirə dərmanı verirlər.

Özündən tez çıxan insanların mədəsinin üzərinə səndəl, mərsin, heyva, alma və kafur ağacı kitrəsinin qarışıqından hazırlanmış təpitmə qoymaq məsləhətdir.

Qusduqdan sonra mədəyə arpa unu, təzə üyüdülmüş mərsin unu, isladılmış quru çörəkdən hazırlanmış təpitmə qoymaq da xeyirdir.

Bundan başqa, nar şirəsi, turş heyva və turş alma şirəsi də sifraq və ishalla müşahidə olunan həzm pozğunluğundan əziyyət çəkən xəstələrə faydalıdır.

(Ardı gələn sayımızda)

**Farscadan tərcümə edən:
Zemfira MƏMMƏDOVA**

Osmanlı imperiyası. Bu çoxmillətli və çoxdini türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osmanogulları Bəyliyi adlandırıldığı dövlət, sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərmiş. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı imperiyası mahiyyətcə əsası Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur.

Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salmaqda məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

III Murad haqqında

II Səlimdən sonra hakimiyyətə onun oğlu Murad gəldi. Murad II Səlimin Nurbanu Sultandan olan ən böyük oğlu idi. Nurbanu Sultanın valideynləri barədə tarixi mənbələrdə heç bir məlumat yoxdur. O, sarayda çox böyük nüfuz sahiblərindən hesab olunurdu.

Anasının nəzarəti altında böyüyən Murad çox yaxşı təhsil görmüş, ərəb-fars dillərini mənimsəmişdi. Babası Sultan Süleyman Qanuni 1558-ci ildə oğlu Səlimi Manisa sancaqbəyliyindən kənarlaşdırıb Qaramana vali təyin etmiş, nəvəsi Muradı isə Alaşəhərə göndərmişdi. Səlim padşah olan kimi oğlu Muradı Manisaya sancaqbəyi təyin etmişdi. Səlimin vəfatından sonra – 1574-cü ilin dekabrında Murad İstanbula gələrək taxta çıxmışdı. O, hakimiyyəti ələ keçirən kimi Osmanlıda artıq adlanmış qanlı ənənəni təkrarlayaraq, beş qardaşını boğdurmuşdu.

Avropa yürüşləri

Osmanlı dövləti Polşa ərazisini nəzarət altına almaq üçün Avstriya ilə qonşuluqda yerləşən iki dövləti müttəfiqliyə cəlb etmək istəyirdi. Fransızlarla hələ Süleyman Qanuninin vaxtından yaxşı münasibətlər qurulmuşdu. III Murad Polşa ərazisindəki qarışıqlıqdan istifadə edərək bu torpaqların bir hissəsinə nəzarəti ələ keçirdi.

Murad hakimiyyətə gələndə Şimali Afrikada yalnız Fas Osmanlıya tabe deyildi. 1578-ci ildə Ramazan Paşanın tabeliyindəki Osmanlı ordusu Fası ələ keçirərək həmin bölgədəki portuqal hegemonluğuna son qoydu.

1584-cü ildə Ramazan Paşa yenidən üsyanında qətlə yetirildi. Onun ailəsini İstanbula gətirən gəminin venesiyalıların hücumuna məruz qalması isə Osmanlı ilə Venesiya arasında uzun müddət davam edən sülhə son qoydu. Venesiya senatına ultimatum göndərən III Murad Ramazan Paşanın ailəsini və sərəvətini geri ala bildi. Venesiyalıları Osmanlıya münasibətləri yenidən gərginləşdirmək və onlarla müharibəyə girmək istəmədiklərinə görə sultanın yanına sülhməramlı nümayəndələr göndərərək, vəziyyəti düzəldilər.

Beş qardaşını boğduran sultan

III Muradın vaxtında Cenevrə, Venesiya və Fransayla bağlanan kapitulyasiya aktları bu ölkələrə Osmanlı limanlarında ticarət hüququ verirdi. 1583-cü ildə İngiltərə kraliçası I Elizabet elçi göndərərək bu imtiyazlardan faydalanmaq istədiyini bildirdi. Bu dövrdə müvafiq icazəyə malik olmayan dövlətlərin tacirləri Osmanlı limanlarına fransız bayrağı altında gəlirdilər.

Osmanlı hökuməti xristian dünyasında Papaya qarşı tərəfdaş toplamaq üçün protestant kilsəsinin tabeliyində olan İngiltərəyə yaxınlaşdı. Beləliklə, Osmanlı dənizlərində ingilis-fransız rəqabəti başladı və türklər bu rəqabətdən mənfəət qazanmış oldular.

Səfəvi imperiyası ilə münasibətlər

Osmanlının Səfəvi imperiyası ilə münasibətləri yetərincə gərgin idi. I Təhmasibin oğlu II İsmayıl gizli danışıqlar apararaq Osmanlıya bağlı olan bəzi türk mənəmirliklərini öz tərəfinə çəkə bilmişdi. Bu əməkdaşlıqdan xəbər tutan Osmanlı hökuməti Van bəylərbəyinə təlimat verərək orada sabitliyin bərpa olunmasını tələb etdi.

Həmin vaxt Luristan bölgəsinin valisinin Osmanlı dövlətinə sığınmağı onsuz da gərgin olan münasibətləri daha da gərginləşdirdi.

Səfəvi sarayından gələn bəzi xəbərlər isə Van bəylərbəyliyi sevinirdi: II İsmayıl ölmüş, sarayda taxt-tac müharibəsi qızışmışdı. Bu vəziyyətdən istifadə etmək istəyən Van bəylərbəyi Səfəvilərin üzərinə yürüş etdi (Birinci müharibə on iki il (1577-1589) davam etdi). Özdəmiroğlu Osman Paşanın tabeliyindəki türk ordusu Səfəvilərə qalib gəldi. Bu döyüş tarixə Çıldır döyüşü adı ilə düşdü. Bu müharibədən sonra bütün Gürcüstan türklərin nəzarətinə keçdi. 1578-ci ildə Tiflis Osmanlının vilayəti oldu. Həmin il Məşəl döyüşü oldu və Şirvan torpaqları da Osmanlı ərazisinə qatıldı.

Osmanlının ard-arda qazandığı qələbələrdən sonra Səfəvi dövləti sülh bağlamaq üçün sultana müraciət etməyə məcbur oldu. 1590-cı ilin 21 martında İstanbul müqaviləsi imzalandı. Bu müqaviləyə görə, Qars, Təbriz, Tiflis və Gəncə Osmanlı dövlətinin tərkibinə keçdi. Beləliklə, bu müqavilə sayəsində Osmanlı dövləti Şərqdə geniş ərazilər əldə etdi.

Avstriya ilə müharibə

Səfəvi imperiyası ilə sülh müqaviləsi bağlandıqdan sonra Osmanlı Avstriya ilə müharibəyə başlayası oldu. Buna səbəb isə 1593-cü ildə Telli Həsən Paşanın başpozuq dəstəsinin uskuqların üzərinə hücum etməsi idi. Bu yürüşdən sonra Avstriya imperatoru II Rudolf Osmanlıya ödədiyi illik vergidən imtina etdi və digər bəylikləri də Osmanlıya qarşı savaşa səslədi. Telli Həsən Paşa Xorvatiya sərhədindəki Siska qalasını mühasirəyə aldı. Bu mühasirə zamanı Həsən Paşa və yüzlərlə əsgəri öldürüldü.

Həsən Paşanın ölümündən sonra Sənan Paşa və tərəfdarlarının israrıyla Osmanlı dövləti Avstriyaya müharibə elan etdi (1593). Müharibənin ən qızgın dövründə (1595-ci ilin yanvarı) III Murad İstanbula iflic keçirərək vəfat etdi. Onu Ayasofya məscidinin həyətinə dəfn etdilər.

III Muradın ölümü ilə qüdrətli Osmanlı imperiyasında böyük bir epoxaya son qoyuldu.

Sultanın ölümündən sonra

III Murad 21 il (1574-1595) sultanlıq etdi. Bəzi tarixçilər onun hakimiyyətdə olduğu müddətdə baş vəzirli Sokollu Mehmet Paşanın təsirinə düşdüyünü yazırlar. 1579-cu ildə – Sokollu Mehmet Paşanın ölümündən sonra onun arvadı sarayda təşəbbüsü ələ keçirmiş, dövlət idarəçiliyində böyük nüfuz qazanmışdı.

III Muradın dövründə Osmanlı torpaqlarının sahəsi dəfələrlə genişlənmiş, bu imperiya regionun ən qüdrətli dövlətinə çevrilmiş, imperiya öz tarixində ən geniş əraziyə məhz bu dövrdə sahib olmuşdu.

III Murad mədrəsələr və türbələr tikdirmiş, bir çox Bizans kilsəsinin məscidə çevrilməsi ilə bağlı əmr vermişdi.

Avstriyalı tarixçi Hammer III Muradın səltənəti boyunca 11 dəfə sədri-əzəm, 7 dəfə şeyxülislam dəyişdirdiyini, təsəvvüfə, şeirə bağlı bir insan olduğunu, ətrafında rəmalçılar, münəccimlər gəzdirdiyini yazır. Onun iddiasına görə, bütün bunlar sarayda dinə bağlı dövlət adamlarının bəzən gizli, bəzən də açıq qəzəbinə tuş gəlmiş.

Safiyə Sultan kim idi?

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, III Muradın arvadı Safiyə Sultan idi. Əsl adı Sofia Baffo olan bu venesiyalı qadın – Korfu valisinin qızı – səyahət zamanı türk dəniz quldurlarına əsir düşmüş, Muradın şahzadəliyi dövründə saraya cəriyə kimi satılmışdı.

Safiyə Sultan ilə qaynanası Nurbanu Sultan arasında baş verən didişmələr sarayın siyasətinə təsir etmiş, bəzi yüksək vəzifəli məmurların, o cümlədən, sədri-əzəmlərin tez-tez dəyişməsinə gətirib çıxarmışdı.

Gəlin-qaynana arasındakı ziddiyyət elə bir səviyyəyə çatmışdı ki, Nurbanu Sultan oğluna Safiyə Sultanı unutturacaq bir sevgili axtarırdı. Deyilənə görə, III Muradın anası cəriyələrə o qədər pul xərcləyirmiş ki, bazarda onların qiyməti iki-üç yüz qızıldan iki-üç min qızıla qalxıbmuş.

MÖVLUD

Söhbət İrəvan xanlığının qonşu xanlıqlarla və Kartli-Kaxetiya çarlığı ilə apardığı diplomatik münasibətlərin təsvir edildiyi məktublardan gədir. Axtarışlar Gürcüstan Respublikasının Milli Əlyazmalar Mərkəzində və rus qafqazşünası K.N. Smirnovun şəxsi fondunda aparılıb. XVIII yüzillikdə İrəvan xanlarından Hüseyinli xana, həmçinin, onun oğlanları Qulaməli xana və Məhəmməd xana məxsus 268 məktub tapılıb və Naxçıvana gətirilib. Tapılan sənədlər İrəvan xanlığının, eləcə də qonşu xanlıqların və digər Azərbaycan xanlıqlarının tarixi haqqında əsaslı material verir. Bu məktublar nəinki İrəvan xanlığının, eləcə də digər Azərbaycan xanlıqlarının Türkiyə ilə diplomatik münasibətlərinin öyrənilməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

1747-ci ildə Azərbaycanda yaranan xanlıqlardan biri də İrəvan xanlığı idi. Əsasən Qacarların idarə etdiyi İrəvan xanlığı da Naxçıvan xanlığının siyasi taleyini yaşayıb. O da, Naxçıvan xanlığı kimi, 1747-1797-ci illərdə müstəqil fəaliyyət göstərmiş, 1797-1828-ci illərdə isə xanlıq Fətəli şahdan yarımasılı vəziyyətdə olub.

Tarixən qədim Azərbaycan torpaqlarını əhatə edən İrəvan xanlığı mürəkkəb və uzun tarixi yol keçib. Sovet hakimiyyəti illərində erməni tarixşünasları İrəvan xanlığının yaranması, ictimai-iqtisadi vəziyyəti və siyasi tarixi haqqında arxiv sənədlərini öz xeyirlərinə dəyişib, uydurma kitablar yazıblar. Bu azmış kimi İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının tarixini Şərqi Ermənistanın tarixi kimi yazıb ictimaiyyəti aldadıblar. Bu sırada M.Q.Nersesyanın, Q.A.Ezovun, B.M.Arutunyanın, V.R.Qriqoryanın yazılarında olan kobud səhvləri, uydurmaları İrəvan xanlığı haqqında tədqiqat aparan alimlərimiz elmi faktlarla, ilkin mənbə olan arxiv sənədləri ilə təkzib ediblər. Ciddi tədqiqat əsərlərindən Fuad Əliyevin və Ürfan Həsənovun müştərək yazdıqları "İrəvan xanlığı" (1997 və 2007-ci illər nəşri) və AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutunun hazırladığı "İrəvan xanlığı: Rusiya işğalı və ermənilərin Şimali Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi" (2010) monoqrafiyalarını qeyd etmək yerinə düşər.

Həmçinin, Naxçıvan xanlığının tarixinə dair yazılmış monoqrafiyalarda da İrəvan xanlığı ilə bağlı bir çox məsələlərə toxunulub. Akademik İsa Həbibbəyli "İrəvan şəhəri necə varsa" adlı elmi məqaləsində İrəvan şəhərinin tarixinə milli təfəkkür baxımından yanaşmış və saxtakar ermənişünaslara layiqli cavab verib.

Hər bir xanlığın tarixində olduğu kimi, İrəvan xanlığının keçdiyi inkişaf yolunda onun xarici siyasəti əsas yer tutur. Tiflis şəhərindəki Milli Əlyazmalar Mərkəzində rus şərqşünası Konstantin Nikolayeviç Smirnovun 39 nömrəli fondunda XVIII əsrdə İrəvan xanlarının qonşu dövlətlərlə yazışmaları (Məktublər külliyyatı) saxlanılır. İrəvan xanlarının məktubları 1936-cı ildə K.N. Smirnov tərəfindən kitab kimi nəşrə hazırlansa da, bu günədək işıq üzünə görməyib. Alimin "Giriş" hissəsində yazdıqlarından məlum olur ki, o, ərəbşünas Cahangir Qayıbovla birlikdə İrəvana yarımadalıq ezamiyyətinə gedib.

Alimin yazdığına görə, məktublərin orijinalı Ermənistanın Ədəbiyyat Muzeyində saxlanılır. Məktublərin əksəriyyətinin fars dilində, bir neçəsinin isə ərəbcə olduğunu qeyd edən tərcüməçi bildirir ki, diplomatik yazışmaların hamısının fotosuratını çıxararaq, Tiflisdə Dövlət Tarix Muzeyinə təqdim edib.

Maraqlı haldır ki, şərqşünas Smirnov İrəvan xanlarının diplomatik məktublarını olduqca səmimi bir dillə oxuculara təqdim edir. O, bu məktublarla tanış olandan sonra Rusiya hərbiçilərinin Azərbaycan xanlıqları, o cümlədən, İrəvan xanlığı haqqında olan bəsit fikirlərini kəskin tənqid edib.

Hətta göstərib ki, bu diplomatik yazışmalara ancaq qibtə etmək olar. Məqamındaca deyək ki, Məhəmməd xanın hakimiyyəti dövründə İrəvan xanlığının diplomatiasının çox orijinal olduğunu önə çəkən müəllifi, gənc xanın apardığı siyasətin arxasında kimin dayandığı maraqlandırır və suala özü də cavab verir: "Bəzən deyirlər ki, onun anası əsas diplomatik yazışmaların sahibidir. Gənc xan belə yüksək səviyyədə hərəkət edə bilməzdi, ola bilər, bəlkə bu, onun Şadlı tayfasından olan anasıdır?" Amma bu fikir doğru deyil. Çünki son illərdə aparılan araşdırmalar təsdiq edir ki, həyata keçirilən xarici siyasətin arxasında Qacarların kürəkəni, Məhəmməd xanın bacısının əri naxçıvanlı Kalbalı xan Kəngərli dayanırdı. Heç təsadüfi deyil ki, tədqiqatçı K.N.Smironov sonra davam edərək yazır: "Ağıllı bir siyasəti istiqamətləndirən "İrəvan Taleyranı" kimdir?"

Tarixi sənədlər əsasında aparılan axtarışlar həmin illər İrəvan xanlığını idarə edən "İrəvan Taleyranı"nın Kalbalı xan olduğunu təsdiqləyir. Yeri gəlmişkən, Smirnov məktublarda rast gəldiyi bir fikri burada da təkrarlayır: "Məhəmməd xanın anası Şadlı tayfasındandır".

Çox təəssüf ki, bir sıra tədqiqatçılar, rus tarixçisi O. Markovaya əsaslanaraq, Məhəmməd xanın anasının gürcü qızı olduğunu yazıblar. Məhəmməd xanın anasının gürcü qızı olmasını "Məktublər külliyyatı"ndakı faktlar təkzib edir. K.N.Smironov qeyd edir ki, məktublər külliyyatı nəfis xətlə, elə şairanə dildə yazılıb ki, bəzi yerləri tərcümə etməkdə çətinlik çəkirdik.

Bu məktublarda İrəvan xanlığının münşisi (katibi) Mirzə Məhəmməd Müslüm (ədəbi ləqəbi Əl-Qüdsi) haqqında da ətraflı məlumat var. Elə bu məktublər külliyyatını nəfis, orijinal və diplomatik dillə nəşrə hazırlayan da Qüdsidir. K.N.Smironov onun yazı üslubu haqqında danışmaqla bərabər, həm də qeyd edir ki, Qüdsinin özü belə yazı formasına təxminən 40 səhifə ithaf edib. Münşinin üslubu haqqında K.N. Smironovun dedikləri maraqlıdır: "Qüdsinin üslub nümunələri göstərir ki, ruslar Cənubi Qafqazın əyalətlərini tutmazdan əvvəl yuxarı təbəqənin mədəniyyət səviyyəsi işğalçıların fikirləşdiyi qədər köhnə, bəsit olmayıb. Xanlar istəmədikləri ki, təhsilli insanlarda elmi yarımcılıq hiss olunsun".

Bu sözlərin özü K.N. Smirnov kimi çox bilikli və nüfuzlu hərbi şərqşünasın "Məktublər külliyyatı"na verdiyi yüksək qiymətdir.

Bunu Naxçıvan xanlığının da diplomatik məktublarına şamil etmək olar. Çünki əbas yerə çar Rusiyası kimi böyük hərbi gücə malik olan dövlət Naxçıvanın cəsur xan sərkərdələri Kalbalı xana və Ehsan xana diqqət ayırmazdı. Naxçıvan ölkəsinə aid yazdığı kitablarda Smirnov müəyyən qədər ermənipərəst mövqə tutsa da, İrəvan xanlarının məktublarından vəcdə gəldiyini gizlətməyib.

Və çapa hazır həmin kitablarda Yermolovu, Qriboyedovu və Sisiyanovu tənqid atəsinə tutub.

"Məktublər külliyyatı" elmi dövriyyəyə daxil olmadan İrəvan və Naxçıvan xanlıqları haqqında ətraflı, doğru-dürüst söhbət açmaq, yazmaq mümkün deyil. Külliyyatda Türkiyə hökuməti ilə 13 məktub, o cümlədən, Həsənəli xanın (San Aslanın) 3 məktubu aşkar edilib. Dağıstan ləzgilərinə aid, ərəb dilində 6 maraqlı məktub və gürcülərlə, ruslarla diplomatik yazışmalar, xanlıqlar dövründə aparılan xarici siyasət bəzi tədqiqatçıların yazdıqları ilə üst-üstə düşür.

"Məktublər külliyyatı"nın orijinalının fotosuratları Tiflis arxivlərinin hansı küncündə tədqiqatçıların əli gözləyir. Əgər İrəvanda - Matenadaranda (Əlyazmalar İnstitutunda) saxlanılan orijinal sənədlərə əlimiz çatmırsa, K.N.Smironovun 1936-cı ildə İrəvandan Tiflisə gətirdiyi fotosuratları köməyimizə çata bilər. Alimin şəxsi arxivində saxlanan çapa hazırlanmış kitabları nəşr edərsək, xalqımız bundan çox faydalana bilər.

Burada bir haşiyəyə çıxmaq yerinə düşərdi. K.N.Smironov yazır: "1936-cı ilin əvvəlində 564 sənədi (12 qovluqda) Tiflisə gətirdim. Onlar, əsasən, fars və türk, bir neçəsi isə ərəb dillərində idi. Ən köhnə sənədlər XVI əsrə aiddir". Əlbəttə, alim sənədlərin orijinalını yox, fotosuratını dövlətin tapşırığı ilə Tiflisə gətirib. Onun yazdığına görə, Qafqazda "Şərqi dillərdə olan sənədlərin kolleksiyası" Gürcüstan Dövlət Tarix Muzeyində olub. İndi zaman Azərbaycanın xeyrinə işlədiyindən, ciddi elmi axtarışlar bu sənədləri də üzə çıxara bilər.

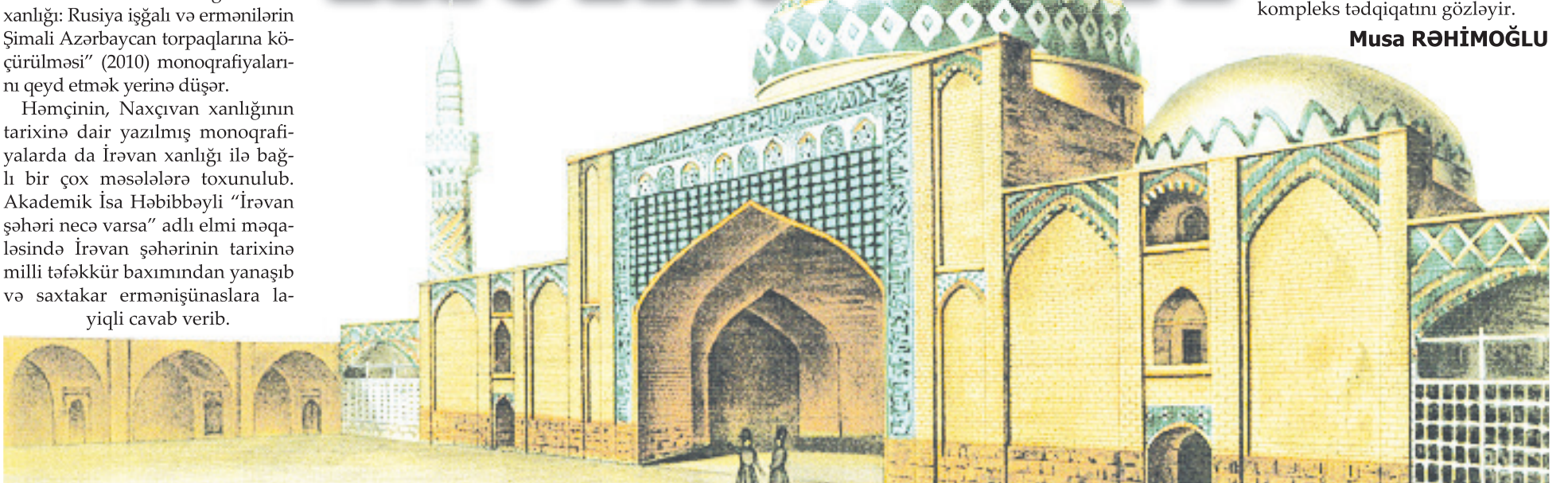
K.N. Smirnovun şəxsi arxivində 13 səhifəlik bir əlyazma da saxlanılır. "Cənubi Qafqazın İran xanlıqları XVI-XIX əsrin sənədlərində" adlanan bu əlyazmada Naxçıvan xanlığından da ətraflı söhbət açılır.

Həmçinin Üçkilədəki arxivdən gətirilən 50 səhifəlik "Ecmiadzin-İrəvan sənədləri" də bizim tariximizi əks etdirir. İrəvan xanlığının "Məktublər külliyyatı"nda Naxçıvan xanı Abbasqulu xanın İrəvan xanı Hüseyinli xana yazdığı məktuba cavab olaraq Hüseyinli xanın Naxçıvan xanına -- Kəngərli tayfasının ağsaqqalı, vəkili Kərim Sultana və naxçıvanlılara məktubu, həmçinin İrəvan xanının münşisi tərəfindən naxçıvanlı naşir Molla Məhəmmədə yazılan məktublər var.

Haqqında qısa şəkildə bəhs etdiyimiz bu dəyərli sənədlər özünün kompleks tədqiqatını gözləyir.

Musa RƏHİMOĞLU

İrəvan xanlarının diplomatik məktubları

Qafqaz Albaniyası dövlətinin ərazisi antik müəlliflərdən Strabonun, Klavdi Ptolemeyin və digər çoxsaylı yazılı tarixi mənbələrin məlumatlarına görə, eramızın başlanğıcından VIII əsrin əvvəllərində cənubda Araz çayından Şimali Qafqazadək, şərqdə Xəzər dənizinin qərb sahilindən Göyçə gölünün qərb sahilində geniş bir sahəni əhatə edib. Bu yerlərdə qədim zamanlarda maldarlıq, əkinçilik və sənətkarlıqla məşğul olan müxtəlif dilli yerli tayfalar yaşayıblar. Qənimət və qul ələ keçirmək məqsədilə qonşu barbar tayfalarının tez-tez etdikləri qarətçilik yürüşləri və daxili iqtisadi problemlərin birgə həll edilməsi zərurəti eramızdan əvvəl burada tayfa ittifaqlarının yaranması və dövlətin meydana çıxmasına səbəb olub. Strabonun "gözəl, ucaboy, ürəyiaçıq və səxavətli insanlar" kimi xarakterizə etdiyi albanlar özlərini "ağuanlar", yəni "mehriban insanlar", yaşadıkları ölkəni isə "Ağuvan" adlandırbılar. Qədim Roma və yunan mənbələrində isə dövlətin adı "Albaniya" şəklində yazılıb, tarixə də elə bu adla daxil olub. Qafqazın ərəblər tərəfindən işğal dövründə, VIII əsrin əvvəllərində bu dövlət dağılıb.

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikası ərazisində Qafqaz Albaniyasının zəngin memarlıq irsinə aid xeyli məbəd, kilsə və monastır var. Albaniyanın həqiqi tarixinin və abidələrinin öyrənilməsi sahəsində son vaxtlar milli tədqiqatçı alimlərimiz tərəfindən müəyyən işlər görülmüşdür. Eramızdan əvvəl I əsrin sonları, eramızın I əsrinin əvvəllərində yaşamış Strabon Albaniyada məskunlaşmış tayfaların dini etiqadlarından bəhs edərək yazır ki, onlar Heli (Günəş), Zevs (Atəş), Selen (Ay) ilahələrinə sitayiş edirlər. Xüsusi etiqad etdikləri Ay ilahisinin müqəddəs məbədi İberiya yaxınlığında yerləşir. Ölkədə günəş, ay və büt-pərəstlik məbədləri ilə yanaşı, çoxlu sayda atəşpərəstlik məbədləri də mövcud olub. Bu məbədlərin bir hissəsi sonralar xristian məbədlərinə çevrilib, əksər hissəsi isə islam dininin yayıldığı dövrdə dağıdılıb. Antik müəllif Klavdi Ptolemey II əsrdə ölkədə 29 şəhər və iri yaşayış məntəqəsi olduğunu yazır. Məbədlərin inşasına və fəaliyyətinə rəhbərlik edən baş kahin çardan sonra ən hörmətli şəxs hesab olunurmuş. Məbədlərdən qaçıb meşələrdə gizlənen məbəd qulları kahinlərin göstərişi ilə tutulub müqəddəs zəncirlərlə bağlanır, bir il təmtəraqlı şərətdə bəslənilib saxlandıqdan sonra məbəddə qurban verilməmiş. Vaxtilə Bakıda və ətraf ərazilərdə zəngin neft və qaz yataqlarının olması ilə bağlı gecə-gündüz fasiləsiz yanan təbii qaz "məşəlləri" bu yerləri əsrlər boyu atəşpərəstlərin ziyarətəgahına çevirmişdi. Təbii məşəllər üzərində atəşpərəstlik məbədlərinin tikilməsi eramızdan əvvəl VII əsrdə Zərdüştlük dininin yayılması ilə əlaqədar idi.

390-cı ildə Albaniya İran dövlətinin hakimiyyəti altına düşdükdən sonra Sasani şahları, xüsusilə II Yezdegerd atəşpərəstliyi rəsmi dövlət dini kimi yaymaq məqsədilə Albaniya ərazisində bir sıra möhtəşəm müdafiə qalaları ilə yanaşı, atəşpərəstlik məbədləri də tikdirirdi. Eramızın I əsrindən başlayaraq, xristian dini Roma imperiyası ilə iqtisadi və mənəvi əlaqələri olan Qafqaza da yayılmağa başlamışdı. Alban tarixçisi Moisey Kalankatuklunun "Aqvan tarixi" əsərində Qafqaz Albaniyasında xristian dininin yayılması, müxtəlif kilsə və məbədlərin tikilməsi barədə qiymətli məlumatlar var.

Tarixi mənbələrdə Alban kilsəsi "Apostol kilsəsi" adlandırılır, çünki xristianlığı Albaniyaya eramızın 54-57-ci illərində apostol Müqəddəs Yelisey gətirib. Təqribən üç əsr sonra parfiyalı missioner, Müqəddəs Qriqorisin fəaliyyəti nəticəsində ermənilər büt-pərəstlikdən əl çəkib 327-ci ildə xristianlığı qəbul ediblər. Bu barədə Alban salnaməçisi Moisey Kalankatuklunun əsərində kifayət qədər məlumat var. 1130-cu ildə Gəncə şəhərində anadan olmuş, 1184-cü ildən ömrünün sonunadək Xaçın knyazlarının yanında xidmət etmiş alban salnaməçisi Mxitar Qoş özünün məşhur "Alban salnaməsi" əsərində bu tarixi faktı bir daha təsdiq edərək yazır: "... Müqəddəs Yeliseydən Müqəddəs Qriqorisə qədər 300 il keçmişdir".

"Aqvan tarixi" salnaməsindən məlum olur ki, İsa peyğəmbərin şagirdi Müqəddəs Faddeyin xristian dinini yaymaq məqsədilə Ermənistanında başlamaq istədiyi missionerlik fəaliyyəti faciə ilə nəticələnib, büt-pərəst erməni çarı Sanatruk müqəddəs apostolu tutdurub qətlə yetirib. Apostol Faddeyin şagirdi Müqəddəs Yelisey Qüds şəhərinə qayıdıb apostolun şəhid olduğunu bildirir.

İsa peyğəmbərin din qardaşı Müqəddəs Yakov xristianlığı təbliğ etmək üçün Müqəddəs Yeliseyi Albaniyaya göndərir. Çola vilayətində missionerlik etdikdən sonra ölkənin Uti vilayətinin Kiş kəndinə gələn Müqəddəs Yelisey orada kilsə tikdirir. Yalnız Qafqaz Albaniyası ərazisində deyil, ümumiyyətlə, bütün Qafqazda tikilmiş ilk xristian kilsəsi olan məşhur Kiş məbədi hazırda Şəki rayonunun Kiş kəndində yerləşir.

Yonulmuş möhkəm daşdan, əhəng məhlulu ilə inşa edilmiş bir-nefli günbəzli bazalikalardan ibarət olan məbədin divarlarının qalınlığı bir metrə yaxındır. Məbədin damındakı silindrik, itiüclu piramida şəkilli örtüklə tamamlanır. Məbədin üzərində hazırda heç bir epigrafik yazı olmasa da, memarlıq-planlaşdırma xüsusiyyətləri, kompozisiya fəndləri, inşaat üslubu və texnologiyası abidənin Alban memarlarının yaratdıqları qiymətli sənət əsəri olmasını sübut edir. Dəfələrlə bərpa və təmir edilmiş məbəd zamanəmi-zə kifayət qədər yaxşı vəziyyətdə gəlib çatıb. Vaxtilə məbədin üzərində onun Müqəddəs apostol Yelisey kilsəsi olduğunu və 1244-cü ildə alban kilsəsinin arxiadiakonu Serafim tərəfindən yenidən qurulduğunu bildiren kitabə olub. XIX əsrin 30-cu illərində Alban kilsəsi Sinodun qərarı ilə rəsmən ləğv edildikdən sonra bir çox digər alban məbədləri kimi, bu məbədin də kitabəsi təmir pozulub. Bu məbəd əsrlər boyu Qafqaz Albaniyası kilsəsinin dini

maarif mərkəzi olub. Maraqlıdır ki, məbədin yerləşdiyi kənd "din, etiqad, pərəstiş" mənasında 2000 ildən artıqdır ki, "Kiş" adlanır.

Yaxınlıqdakı Qax rayonunun ərazisində, indi xalq arasında "Yeddi kilsə" adı ilə məşhur olan möhtəşəm alban məbədləri kompleksi isə uzun müddət alban kilsəsi yepiskopluğunun mərkəzi olub. Məhz bununla əlaqədar olaraq bu ərazi qədim dövrlərdən "Kax", yəni "dini mərkəz, din sarayı" adlanır. Kompleksdə eramızın əvvəllərinə aid doqquz xristian məbədinin qalıqları var. Qax rayonunun Qum kəndindəki xristian məbədi memarlıq konstruktiv həllinə görə mütəxəssislərin diqqətinə cəlb edən sənət əsəridir.

Uzunluğu 40 metr, eni 20 metr olan üçnefli bazalika seçilmiş iri çay daşlarından tikilib. Məbəd konstruktiv möhkəmlik vermək məqsədilə sütunlar, tağlar və bəzi memarlıq elementləri bişmiş, odadavamlı kərpicdən inşa edilib. Ləkit kəndində yerləşən, diametri 22 metr olan dairəvi plan quruluşlu alban məbədi də eyni inşaat materiallarından istifadə edilməklə arxaik inşaat üslubu ilə tikilib. Bu məbədlərin hər ikisinin V-VI əsrlərə aid olması ehtimal edilir. Qafqaz Albaniyası ərazisində xristianlığın geniş vüsət tapması, Bizans imperiyası ilə əlaqələrin genişlənməsi büt-pərəstlik, atəşpərəstlik, astral etiqadlar kimi müxtəlif dinlərin və dini təsəvvürlərin hökm sürdüyü bir ölkədə tayfaların birləşməsinə kömək edən, ideoloji vasitə olan xristianlığın dövlət dininə çevrilməsi zərurətini yaratmışdı. Təqribən 325-ci ildə alban çarı Urnayr xristianlığı rəsmi dövlət dini elan etdikdən sonra ölkədə xristian məbədləri və kilsələr tikilməyə başlandı. Məşhur Avey məbədi Qazax rayonu ərazisindədir. Ondən bir qədər aşağıda yerləşən Şişqaya məbədi, Koroglu məbədi və digər süni mağara-məbədlər kompleksi, tədqiqatçı alimlər E.Rüstəmov və F.Muradovanın fikrincə, antik dövrə və xristianlığın yayılmağa başladığı ilk əsrlərə aid alban məbədləridir. Qafqaz Albaniyasında xristianlığın ilk dövrləri üçün xarakterik olan uzunsov ibadət zalı bir-nefli məbəd kompleksinin qalıqları 1948-ci ildə Mingəçevirdə arxeoloqlar tərəfindən öyrənilərkən, üzərində alban əlifbası ilə naməlum yazılar həkk olunmuş, daşdan hazırlanmış xaç altlığı aşkar edilmişdi. Albaniya çarı III Vaçaqanın, ölkənin görkəmli din və dövlət xadimlərinin iştirakı ilə keçirilmiş Alban kilsəsinin 488-ci il Aluen məclisindən sonra xristian memarlığı üslubunda məbədlərin inşası geniş vüsət almışdı.

III Vaçaqanın (487-510-cu illər) hakimiyyəti dövründə Albaniyada 300-dən çox kilsə və məbəd tikilib. VII əsrin ortalarına yaxın ölkədə ixtiyarlarında kəndlər və torpaq sahələri olan 30-dan artıq monastır olub. "Albaniya tarixi" salnaməsindən məlum olur ki, alban sənətkarlarının əlləri ilə ölkə ərazisindən uzaqlarda - müqəddəs Qüds şəhərində monastırlar (vənglər) tikilib. Panon adlı albaniyalı rahib Eleon dağının şərq tərəfində Pand monastırı, Həzrəti Davudun bürcü yanında Bərdə monastırı, onun yaxınlığında Kalankatuk monastırı, Müqəddəs Stefan monastırından cənubda tikilmiş Arsax monastırı, Amaras monastırı və adları məlum olmayan daha üç məbəd müqəddəs şəhərə Alban kilsəsinin töhfəsi olub. Alban katalikosluğunun taxtı IV-V əsrlərdə Dərbənd monastırında, VI-VII əsrlərdə Bərdə monastırında, VIII-IX əsrlərdə Kəlbəcər rayonunda Xudavəng monastırında, XVI-XIX əsrlərdə Qandsazar monastırında yerləşib. 552-ci ildə alban kilsəsinin başçısı katalikos Müqəddəs ata Abbas iqamətgahı Bərdəyə köçürdükdən sonra Bərdə kilsəsi iri monastıra çevrilməmişdi. VII əsrin ortalarında Qafqaz Albaniyası ərəblər tərəfindən işğal edildikdən sonra Qarabağın düzənlik hissəsində əhalinin erməniləşməsi prosesi uzun müddət davam edib və alban tayfalarının birləşib vahid xalq halında formalaşmasına mane olub. Ərəb istilasına qarşı baş qaldıran üsyanlardan təşvişə düşən Xilafət ölkədəki şəhərlərin qala divarlarını, güclü qalaları, məbədləri dağıdır, cəza tədbirlərinə və hiylələrə əl atırdı. Eramızın V əsrindən etibarən xristianlığın diofizit tərqiyyətinə mənsub Alban pravoslav kilsəsi ilə monofizit tərqiyyətinə aid erməni qriqoryan kilsəsi arasında başlamış mübahisələr və çəkişmələr əsrlər boyu davam edib.

Diofizit tərqiyyətinin banisi Roma imperiyasının məşhur din xadimi Papaz I Lev olub. Diofizitlər belə hesab edirdilər ki, dua edərkən Müqəddəs Məryəmi "ilahi anası" adlandıрмаq günahdır. İsa peyğəmbər təbiət etibarilə iki mahiyyətlidir, yəni müqəddəs ruh olmaqla yanaşı, həm də insandır. V əsrdə yepiskop Yevtix tərəfindən yaradılmış monofizit tərqiyyətinin tərəfdarları isə İsanı yalnız ilahi ruh hesab edirdilər. Bizans imperatoru Markian Flavinin hakimiyyəti dövründə, 451-ci ildə Xalkedon şəhərində keçirilmiş IV Ümumkilsə qurultayı ermənilərin mənsub olduqları monofizit tərqiyyətinin tərəfdarlarını "kafir" adlandıraraq lənətləmişdi.

Sonu gələn sayımızda

Vaqif ƏSƏDOV,
Azərbaycan Tarix
və Mədəniyyət
Abidələri
Mühafizə
cəmiyyətinin
sədri

Qafqaz Albaniyasının məbədləri

Günel EYVAZLI

Yanma! Atəş soyuqdur. Sən ondan qorxduğundan səni yandırır. Kibritin üzərində gəzişən alovla diqqətlə bax, istəsən barmağına yaxınlaşmaz. Bəlkə yaxınlaşıb sənə dərinə yüngülcə toxuna bilər.

O səni sevsə, kül olmağına imkan verməz. Necə ki, minilliklər öncə əlləri bağlı şəkildə atəşdə yandırılan İbrahimi alov salamat saxladı. Azərin oğlu yana bilməzdi.

Onun daxilində qılgıncım var idi. Od onu sevir. Əgər, daxilində qılgıncım varsa birgə atəşlənəcəksən. Buza bənzəsən qarla, istiyə bənzəsən günəşlə dost olacaqsan. Bax, içində nə gözdürsən?

Yol səni hara istəsən apara bilər. Sən hara getmək istədiyini bilir-sənmi?

Qaradərili qadın gecənin qaranlığında görünür. Bəyaz əndamlı xanım, günəşli səhərlərin birində dar küçə ilə harasa gedir. Eyvanda bir kişi siqaret yandırır. Qurşağa qədər soyunmuş, gecənin istisindən soyunmuş. Atəş barmağını yandırır. O isə hiss etmir. Xanımın ətkəlinə toxunan sərnişin meh, donunu küləkləndirir. Eyvandan baxan erkək, çarpayıda qoyduğu qadını unudub. Bəyaz əndamlı bu xanım haradan gəlir?

Süpürgəçi mənim eyvanıma baxır. Deyəsən mən hər səhər bu qadını gözləyirəm. Sabah olacaq, yenə bu xanım buradan keçəcək. Gecələr qaradərili qadın kimi gizləni, gündüzlər görünəcək.

Bu günün sualı. Bu qadın haradan gəlir?

Bu məhlənin ağsaqqalı qadınlara inanmır. Düşüncələrində, o küçə qadını deyir. Zaman isə heç nə demir. Susur. Hər səhər eyvanda görünən erkək isə, bu xanımı, nəzəri ilə küçənin sonuna qədər ötürür.

Xanım isə heç kimi görmür. Bəlkə kimsə qonşu küçədə avtomobilini saxlayıb? Hə, o avtomobil bu dəqiqə oradan uzaqlaşdı. Həmişə bu saatda buradan keçir. Çox güman ki, bu xanım qonşu küçədə bu avtomobildən enib, öz evinə gedir. Fərziyyə.

Saatın əqrəbləri sənə üçün dövr edir. Eynilə yer kimi. Bəs onun enerjisi tükənsə necə olacaq? Hər gün eyni sualla bir gənc özünə müraciət edir. Onun başqa dərdi yoxdur. Yer qatlarını araşdırır. Nüvə, mantiya. O, coğrafiya, geologiya ilə maraqlanır. Ağla-gəlməz təcrübələr keçirir evində. Saat, batareya ilə işləyir. Bəs yer? Bəs sən? Enerji. Hardandır bu enerji? Niyə insanı yandırır? Bəlkə yandırır?

Hindistanda bir insan rəhmətə getdi. Bir ulduz alışı-alışı yerə süzüldü. Böyük tonqal qaladılar. Mərhumu atəşlə qovuşdurdular.

Od-alov-atəş-tonqal. Eyni məfhumun müxtəlif adları. Bəlkə də 100 adı var. Kim bilir?

Sən hərəkətdə olduqca, dünya dönür. Dünya hərəkətdir. Hərəkətdə olmağın, yaşayarsan deməkdir. Saatın əqrəbi rəqəmlər üzərində yeriyir. Zamanın hansısa naməlum bir vaxtı, sən artıq dünyada olmayacaqsan. Harda olacaqsan? Olacağın yer, bu yer qədər maraqlıdır. Bəlkə naməlum olduğundan maraqlıdır. Bəlkə gözəl olduğunu bilsən, daha tez oraya getmək üçün tələsərsən. Amma, axirətə getmək üçün İsopiyadan mütləq keçəcəksən.

İsopiya. Orada günəş sənə ixtiyarındadır. Onun harada durması səndən asılıdır. Sən fikrən onun istiqamətini dəyişə bilərsən. Bəlkə doyunca yatmaq üçün günəşi uzun müddət qürubda saxlayacaqsan. Amma, deyilənə görə oralar o qədər gözəldir ki, sən heç yatmaq istəməzsən. Gözlərini boy-nundan asıb, sinən üstə gəzdirərsən. Hətta qulaqlarını belə, əlinlə qopara bilərsən. Sən orada hissələrə bölünə bilər və yenidən birləşə bilərsən.

Birləş. Tamlaş. İki nəsnə qovuşur. Birləşir. Bir olur.

Budama, əlindəki zərb alətinə bərk-bərk vuraraq ruhları köməyə çağırır. Bu gün o öləcək. İsopiyaya yol alacaq.

Yol alacaq- yol onu aparacaq - o yola gedəcək- yol olacaq.

Burada bəziləri axar çay olar. Bəziləri şam kimi əriyər. Bəziləri torpaq olar.

Burada gözlərini bağlasan da görərsən. Vaxtilə arzuladıqların sənə qarşında dayanar. Sən ən çox arzuladığını seçərsən. Bəlkə nə vaxtsa, uca dağları görüb, kaş bu hündürlüyü aşardım demişdin. İndi ayaqların səni istədiyini yerə aparar. Əlçatmaz zirvələr, əlçatan olar. Körpəlikdə arzuladığın oyuncaqlar göydən tökülər. Günəşli günlərin birində sərnişinləmək üçün qar istəmişdin. Bax, lopa-lopa yağar. Ən çox anan üçün darıxmışdın. O səni İsopiyada gəlib tapar. Ağbirçəkli, nur üzülü anan, bir ağacın kölgəsində oturur. Həzin səsi ilə laylay oxuyar. Sən enli gövdəli ağaca yaxınlaşarsan. Ananın qucağında özünü görərsən. Demək ki, anan da səni görmək istəmişdi. Amma, belə körpə, ufaq, dinnməz şəkildə.

Çünki günlərin bir günü acılamışdın ananı. O da dönüb sənə "Dilin qurusun" demişdi. Sonra yüz dəfə tövbə etmişdi. Sonra səni bağışlamışdı. Əvvəlki kimi qayğını çəkmişdi. Amma dediyin sözü heç unutmamışdı. İndi eyni qayğı ilə səni yenidən böyütmək istəyir. Bəlkə yaşının hansısa çağında səhvə yol verib. Bəlkə, sənə düzgün tərbiyə verməyib deyər düşünür. Keçmiş səhvləri düzəltmək üçün, səni yenidən doğdu, əzizlədi. Missiyasını rahat şəkildə həyata keçirdikdən sonra rahat gedəcək o dünyaya.

İsopiya arzuların reallaşma məkanıdır. İsopiya səhvlərin bərpa edildiyi məkandır. Hamının yolu buradan keçəcək.

Orada insanlar enerjilərini birləşdirərək günəşi başlarının üzərinə qaldırılar. Kölgələr məhv olar.

(hekayə)

İSSOPIYA

İsopiyada sən özünün ixtiyarındasan. Bütün əzələrin sənə əlindədir. Təbiət belə sənə tabedir. Barmağınla səmanı qarışdırırsan. Buludları silirsən. Əlinlə ay çəkirsən. Ulduz çəkirsən. Söz yazırsan.

Hər şey gördüyün kimi deyil. Gördüyündən də o tərəfi görməyi bacar. Burada insanlar bir-birlərinin içindən keçir. Qapı döyməzlər, qapı açmazlar. Özlərinə çəkilib, başqaları üçün açılmağı bacarırlar.

Bəlkə də bəyaz, havalı qadın İsopiyaya tələsirdi. O, asta-asta, küləkdən dalğalanan saçları ilə dar küçədən keçir. Yüngül parfüm ətri, eyvanda dayanan kişini bihuş edir. O, quş olub eyvandan aşağı uçmaq istəyir. Qəflətən qağayıya dönür. Xanımın başının üzərində dövrə vurur. Bir nəfər- qağayılar dəniz kənarında olmalıdır, - deyir. Kim deyir ki, qağayılar mütləq dəniz kənarında olmalıdır?

Xanım isə dar küçələrlə addımlayır, addımlayır. Qağayı yolboyu onu müşayiət edir. Edir. Xanım arabir qolundakı saata baxır. Saat səkkizdir. Tam səkkiz.

Qağayı, insan olub xanımın qarşısında dayanır. Əllərini yarıçılpaq bədəni üzərində çarpazlayır. Xanım onun içərisindən keçib bloka daxil olur. Püllələr ilə yuxarı qalxır. Qalxdıqca pillələr bitmir. Əgər o bitməsini istəseydi bitərdi. Uzun yol var qarşıda. Nəhayət binanın damına çatır. Ayaqları əsə-əsə hündürükdən aşağıya boylanır.

Gedimmi? Getməyimmə? Düşünür. Nəhayət, fikrini qətiləşdirir.

Ağ paltarlı qadın, bir bəyaz lələk kimi, bəyaz qar kimi yerə yaxınlaşır. Sükut...

Qaradərili qadın, oğlu Budamanı ölümlər dünyasına yola salır. Oğlunun son dəfə çaldığı zərb alətini daha şiddətlə döyəcləyir. Qulaqbatıran ritm altında var gücü ilə ağlayır. Hamı onun dəhşətli səsinə qulaq asır. Qaranlıqda heç kim onu görmür.

Budamanın hər gün eyni məhlədən keçən anasına yazdığı gəlir. Onun ən böyük arzularından biri idi anasını bəyaz görmək. Elə də görürdü. Hər gün pillələri qalxan və özünü atmaq istəyən anası, son anda fikrini dəyişib evə dönürdü.

Bu dəfə isə dönmür. Budama, həmin dar küçəyə boylanıb, zərif addımlarla irəliləyən anasını görür. Bir qağayını, onun başının üzərində dövrə vurduğunu görür. Anasını intihardan saxlaya bilmir.

Nə qədər çalışsa da, bu dünyaya müdaxilə edə bilmir. Sadəcə dua edir. Anasını, yerə sakit, ağrısız düşməsi üçün, bəyaz qara dönməsini arzulayır. Belə də olur.

Budama, uzun-uzadı, ağacın kölgəsində oturub, köksündə balasını oxşayan, ona laylay deyən bəyaz qadına baxır. Və ikinci dəfə dünyaya gələrkən, qaradərili doğulmadığı üçün şükür edir.

Göyün üzünə günəş çəkir. Sonra ən sevimli oyuncaqlarını körpəyə verir. Anasının əllərindən öpür. Anası onu tanımasa da, o tanıyır. Onunla bir yerdə olduğuna sevinir.

İsopiya. Həm uzaqdır, həm də yaxın. Bəlkə sən dəfələrlə onun içindən keçmişsən. Amma, hiss etməmişsən. Bəlkə həmin anda nələrisə dəyişə bilərdin. Amma, dəyişmədin. Hər şey əllərinə ikən, əlindən qaçdı. Hər şey su kimi barmaqlarının arasından yerə töküldü. Həyatın nəfəs qədər ani oldu. Bitdi.

Çox keçmir ki, qocalırsan. Çox keçmir ki, yatağa məhkum olursan. Çox keçmir ki, gəncliyində etdiyən səhvləri düşünürsən. Aldatdığın qızı. Sevdiyin oğlanı. Üzünə qəzəblə şillə vurduğun oğlunu. "Bəsdir, əl çək" dediyin ananı. Aldatdığın insanı. Aldadığın məqamları. Yolu keçərkən bilərəkdən tapdığını qarışqanı. Sənə əl açan və ovucları boş qayıdan dilənçini. Uzun illər üzərində oturduğun, sonra unuduğun skamyanı. Yarımcıq kitabını. Sevirmə demədiyən oğlanı. Çox şeyi dəyişə bilərdin. Dəyişmədin. Amma bu məkanın varlığına inan. İsopiya, səhvlərini düzəltmək üçün sonuncu şansındır. Yararlan.

Təngnəfəs evə qayıdan erkək, yataqda qoyduğu xanımı tapmır. Bütün evi gəzir. Bütün qapıları açır, amma tapmır. Onu görmüşdü. Deyirlər, laqeydlikdən çox bezdi. Səhərlər otağından yoxa çıxmış sevdini axtardı. Sevdini kişini, bir xanımın ardınca gedən gördü.

Vaxtilə M.Y.Lermontovun şərəfinə düzenlənən bir tədbir ərəfəsində rastlaşmışdıq onunla, lap dəqiqi, iş elə gətirdi ki, Şimali Qafqazda keçirilən beynəlxalq poeziya festivalına Moskva vəqzalından eyni qatarla yola düşdük. Təsədüfi tanışlıq qısa vaxtda yaradıcı həmkarlığa çevrildi; xüsusən də, poetik tərcümə məsələlərində prinsiplərimizin üst-üstə düşməsi, necə deyərlər, sözüümüzün tutması bizi daha da yaxınlaşdırdı. Rusca yazdığı və Moskvada nəşr olunmuş şeirlər toplusunda həyat və yaradıcılığı barədə Anrinin maraqlı qeydləri var:

“Ulu nənəm puerto-rikolu zənci qadın idi; anarxist babam onun mulat qızını qaçıdırıb İspaniyaya aparmışdı. Nəslimizdə mavr və yəhudilər də var. Franko vətəndaş müharibəsini udandan sonra valideynlərim İspaniyadan sürgün edildi və mənim qismətimə 1947-ci ildə Paris civarında doğulmaq düşdü. Poeziyanı mənə sevirənsə Lorca və Eluar olub; o vaxt səkkiz yaşımdaya ilk şeirimi yazdım. Verlibri Apollinerdən və öz sevimli “üçlüyümdən” – Laforq, Rembo, Korbyer – əxz etdim. 18 yaşında poetik dünyasına baş vurduğum Valyxonun tilsimindən bir də 1980-ci ildə – ilk kitabımın çapından sonra qurtula bildim.

1983-cü ildə isə Parisdə Lermontova həsr etdiyim “Nəriləyən Pələng” adlı ikinci kitabım nəşr olundu.

Parisdə liseyi, Moskvada filologiya fakültəsini bitirib eyni kursda oxuduğum ukraynalı qızla evləndim; namizədlik mövzusu götürüb qədim slavyan dili ilə ciddi məşğul olmağa başladım, amma yarıyolda dissertasiya işimi bir kənara atdım – əski slavyan dilinə aludə durumdakı qəfildən dərk etdim ki, akademik elm məni zəli kimi sormaqla, içimdəki poeziya odunu söndürməkdədir. Bu atəşi közərtmək üçün poetik tərcüməyə girişdim – 93-də çapdan çıxan üçüncü kitab yaradıcılığımda yeni mərhələnin başlanğıcı oldu.

Ukrayna və Litva şairlərini, Puşkindən Bloka, Pasternaka, Mandelştama, Svetayevaya, Axmatovaya, Tarkovskiyə qədər xeyli rus şairini və əlbəttə ki, çox sevdiyim Lermontovu fransızcaya çevirdim. Moskvada nəşr olunmuş “Russkie stixi” kitabındakı yeni şeirlərimi isə, adından da görüldüyü kimi, rus dilində qələmə almışam. Çarə nədir? Özümdən asılı olmadan, aralarında çarmıxa çəkilib qaldığım üç vətənim var: İspaniya, Fransa və Rusiya...”

Fransız şairin rusca yazdığı “ÖLÜM” poetik silsiləsini öz tərcüməmdə oxuculara təqdim edirəm.

Mahir N.QARAYEV

Abtıl

h

h

i

“Ölərəkən çiçəyi düşünür kəpənək...”

ölüm
hərdən-hərdən ləngiyir nəsa
ömürün
hansı bir döngəsində

şair tanıyırdım çox ehtirasla
vurulmuşdu ölümünə
bir ölümsüz misra
yazmadan belə

ölümün ilan-qurbağa xətti
göy üzündə süzən
oxu andırır
hərdən də elə bil
göylərdən bezən
yorğun durnadır

ölülər də
əlbəttə ki düşünür
dərd edib dərk edərək
həyatın iç üzünü

di gəl bunu heç kəs
heç zaman dillənib dilə gətirməz

ölərəkən
çiçəyi düşünür kəpənək

dirilmək umuduyla
ölür gün

özüyü aparır öz kölgəsini
insan ölərəkən

fransız georges peres
iri bir roman yazdı
«e» hərflisi
bir söz də işlətmədən
(roman eləcə də adlanır: «itmə»)

səd heyif kitabın üz qabığına
müəllifin adı qaldı yenə də

fəqət sonra ölüm vardı
varib apardı
artıq olan
axırıncı dörd «e»ni də

ölümə kim deyər: sən
adica bir ləçərsən
yoxsul olsun ya varlı
şikəst ya qoluzorlu
ağma-bozuna baxmadan
döşənirsən altına

sözlərsə heç zaman
macal da tapmır ki toxunsun ona

ölümünü
qar üstə
kölgətək cızmışdı o

birçə yol duymadan ki
hələ körpəliyindən
kətdən ağ qar kimi
ayağının altında xışıldayır ölümü

ölümün dənizində
bir sükansız gəmitək
üzəsən asta-asta...

bəs birdən axın səni
azdırıb bir kimsəsiz
qərrib sahilə atsa?

kimisi gedir
baxışlarında ömür nişanı
həyat qaşqası
gedir bir başqası da
dodaqaltı deyinə-deyinə
ya da
kilsə kəndarındakı kimi uzalı əllə

fəqət hər birisinin
rahat uçsun deyə
ruhları göyə
incəlmişdi
nazılmışdı dərisi

ölümünü neçə yol
yuxuda görmüşdü o –
ot üstə cırcırma
axına qarışan daş
simsiz hava sayacağı

ölümə qovuşunca
ömrü girdi yuxusuna –
solğun ot
su altı daş
səssiz bir sim sayacağı

ölüm ərəfəsində
əgər yalan deyilsə
adamın öz uşaqlığına dönməsi
onda mən
ola bilsin
donunun altından
tumanı ağaran
qızçıqazın dalınca
ağaca dırmaşan yerdə öləcəm

var və vardı haqqında
danışırım mən
bir də lifdən
hörülmə kələfdən

dilim
söz açır ölümədən
ölüm
düşür dilimdən.

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyük zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcavan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavdlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq. Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucbatından çox şey əxz edə bilməmişik. Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFI

Tibb elmi necə yaranıb?

Tibb elmi bizə müxtəlif xəstəliklərdən sağalmağın üçün lazımdır. Bilirsiniz ki, insanları müalicə etməyin xeyli yolları var. Əgər özünüz, yaxud valideynləriniz qəflətən xəstələnərsə, həkim çağıracaqsınız ki, o, bütün təcrübə və bacarığınan istifadə etməklə, tibb elminin nailiyyətlərini tətbiq etməklə sizi sağaltsın. Amma bunun yerinə siz bəlkə nəənənin dediyi hansısa vasitədən istifadə edirsinizsə, ya da kimisə dua, cadu ilə sağaltmağa çalışırınsınızsa, onda deməli, xalq üsullarına daha çox inanırınsınız.

Tibb elm sayılanadək insanlar xalq təbabətindən bəhrələndirdilər. İbtidai adamlar cürbəcür xəstəliklərə müxtəlif, bəzən lap ağlasığmaz səbəblər uydururdular və elə ona görə də xəstəlikləri magiya, tilsim və başqa vasitələrə əl ataraq sağaltmağa çalışırdılar. Onlara elə gəlirdi ki, bu üsullar xeyir verir. Onlar istilik və soyuqdan, massajdan istifadə edir, qan çıxarırdı və dərman bitkilərindən dəmləmə içirdirdilər.

Qədim Misir təbabəti o zamanlarda ən effektiv tibb sayılırdı və əsasən, tilsimlərə, dualara əsaslanırdı. İnsanlar müxtəlif məhləmlərdən, dərmanlardan istifadə edirdilər. Bal, duz, sidr yağı, müxtəlif heyvanların beyni, ciyəri, ürəyi və qanı da dərman sayılırdı. Maraqlıdır ki, bu vasitələr bəzən kömək edir, bəzən isə etmirdi.

Elmi tibb yalnız Qədim Yunanıstanda yarandı. 2000 il bundan qabaq Hippokrat adlı bir şəxs bütün tibbi bilikləri bir kitabda topladı. Kitab "Hippokratın kolleksiyası" adlanırdı. Bununla da Hippokrat elmi tibbin əsasını qoydu, çünki xəstənin diaqnozunu təyin etməzdən əvvəl onun özünü öyrənməyə ehtiyac duyurdu.

Onun kitabında xəstəliklərin simptomları və gedişi geniş təsvir olunurdu. İlk dəfə idi ki, xəstəliyin müalicəsi üçün magiyaya əsaslanmaq əvəzinə, xəstənin dərman müayinəsi keçirilir, xəstəliyin özü keçmiş təcrübədən bəhlələnməklə araşdırılırdı. Elə müasir tibb də eyni prinsiplərə əsaslanır.

İnsanlar başlarını nə vaxtdan qırmağa başlayıblar?

Saçlar dərinin buynuz qişasının inkişafı nəticəsində əmələ gəlib. Saçlarımızı kəsəndə ağrıtmır, çünki onlarda sinir ucları yoxdur. Saçlar insanın xarici görünüşünün mühüm hissəsi olduğundan onları qırxdırmaq, müxtəlif cür düzümlər etməklə lap qədim zamanlardan məşğuldurlar.

İndi kimsə söyləyə bilməz ki, ilk dəfə saçını qırxdırmaq, ona bəzək-düzək vermək kimin ağlına gəlib. Lakin min illiklər qabaq qadınlar artıq daraqdan istifadə edirdilər! Saçları burmaq da çox qədim zamanların dəbidir, özü də təkcə qadınlara yox, həm də kişilərə aiddir.

Amma nisbətən yaxın zamanlarda belə bir ənənə formalaşdı ki, kişilərin saçını qısa, qadınlarınkı uzun olmalıdır. Orta əsrlərdə kişilər uzun saç saxlayır, saçlarını burur, ona hətta rəngbəng lentlər də hörürdülər! Əgər saç kifayət qədər uzun deyildisə, kişilər sadə adamlardan aldıkları saçlardan parik düzəltirdirdilər.

Kişilər üçün qısa saç ilk dəfə İngiltərə kralı VIII Georq dəbə saldı. O, bütün kişilərə saçlarını qısa qırxdırmağı əmr etdi, amma saqqal uzatmağa, bığların ucunu burmağa icazə vardı.

XVII əsrin ortalarında İngiltərənin bütün kişi əhalisi iki düşərgəyə bölündü: uzun saç, qısa saqqal saxlayanlar və qısa saç, uzun saqqal saxlayanlar. Növbəti yüz il ərzində dəb daim dəyişirdi və nəhayət XIX əsrin əvvəllərində kişiləri qısa saç saxlamağa vadar edən ənənə birdəfəlik bərpərar oldu.

Qadınlar həmişə uzun saç saxlamağa meyilli olublar, lakin XVI Lüdvikin sarayında saçları burmaq bir dəb idi. Bu gün qadınlar saçlarını yalnız dəb olduğuna görə qısa vurdurmurlar. Bunun səbəbi həm də odur ki, qısa saçlara qulluq etmək daha asandır.

Hər suala

Bərbərlər və bərbərxanalar da nisbətən son zamanlar yarandı. İngiltərədə onlar 1461-ci ildən qanuni şəkildə mövcuddur, Fransada isə bu hadisə XVI Lüdvikin zamanlarında baş verib.

Niyə bərbərxanaların qapısında qırmızı-ağ nişan olur?

Heç bilirsiniz, niyə Böyük Britaniya bərbərxanalarının qapısında qırmızı-ağ paya olur? Bu nişanın bərbər peşəsinə nə aidiyyəti var?

Bu gün bu nişanın peşəyə həqiqətən dəxli yoxdur. Amma qədim zamanlarda saç, üz qırmaqdan başqa bərbərlər qan da alırdılar. Xəstə bərbərə əlindən "pis qan" almağa icazə verirdi, çünki adamlar inanırdılar ki, bu yolla orqanizmləri xəstəliklərdən qurtulacaq.

Bu əməliyyatın uğurla başa çatması üçün xəstə xüsusi dirəkdən bərk-bərk yapışmalıdır. Hər bərbərin əlinin altında həmişə paya və sarğı olurdu. Bərbər həmin payadan istifadə etməyəndə onu bərbərxananın qapısı ağzına qoyurdu və bu o demək idi ki, bu bərbər yaxşı qan ala bilir.

Zaman keçirdi və insanlar belə antisanitar şəraitdə qan verməkdən yavaş-yavaş imtina edirdilər. Həmin zamanlardan etibarən bərbərlər öz payalarının üstünə spiral şəkildə qırmızı-ağ zolaqlar çəkərək onları daim dükənlərinin qabağında qoymağa başladılar. Ağ-qırmızı zolaqlar qana bulanmış sarğı ilə assosiasiya olunurdu...

Bu rəmz o qədər özünə yer tutdu ki, indi belə dirəkləri İngiltərədə bütün bərbərxanaların qapısında görmək mümkündür!

Yeri gəlmişkən, adamlar ilk "çaypulunu" da məhz bərbərlərə verməyə başlayıblar. Müştəri bərbərə gücü çatan qədər, yaxud onun zəhməti neçəyə dəyirdisə, o qədər pul verirdi. Ödənişin bu üsulu bütün İngiltərədə yayılmışdı və tezliklə, mehmanxanalarda və yeməxanalarda da xüsusi yeşiklər meydana oldu və adamlar ora gördükləri xidmət müqabilində pul qoyurdular. Adamların bu pulu həvəslə verməsi üçün qutuların üstündə bu sözləri yazırdılar: "Sürətli xidmətə görə". Bu sözlərin ilk hərfləri ingilis dilində bizim "çaypulu" adlandırığımız mənəni daşıyır.

İlk güzgü harda yaranıb?

Nə vaxtsa gölün suyuna tamaşa edib orda səmanın, ağacların əksini görmüsünü? Əslində siz suya yox, güzgüyə baxırdınız. Axı güzgü işığı və başqa əşyaları özündə əsk etdirən hamar səthdir.

Səthin hamar olması çox mühümdür. O nə qədər hamar olsa, üzərindəki təsvir bir o qədər aydın olacaq. Meh suyun üzünü ləpələndirəndə biz onda yalnız günəşin sayrışan işıqlarını görürük, başqa əşyaların təsvirlərini yox.

Qədim zamanlarda güzgünü pardaqlanmış metal təbəqədən düzəldirdilər. İndi isə arxasında metal təbəqə olan şüşədən düzəldirlər. Şüşənin özü hələ güzgü deyil: ondakı əksi arxasına çəkilən nazik gümüş qatı yaradır, şüşə isə həmin qatı cızılmaqdan, zədələnməkdən qoruyur.

Biz ilk güzgünün nə vaxt yarandığını heç vaxt bilməyəcəyik. Çox güman, həmin adamın da güzgü düzəltmək ağlına gəlməzdən suyun kənarında özünə baxmağı varmış. Sonra da, yaqın, təsadüfən bilib ki, hamar, parlaq metal da təsviri əks etdirir. Günlərin bir günü (dəqiq bilirik ki, bu ideyanı ona arvadı vermiş olar) insan metal parçasını xüsusi olaraq bu məqsədlə parıldadıb, ona uyğun forma verib. Və beləcə güzgü yaranıb.

Qədim Yunanıstan, Misir və Roma zamanlarında isə adamlar güzgüdən artıq çox geniş istifadə edirdilər. Onların daha yanlarında gəzdirə bildikləri güzgüləri vardı. Onları girdə metal lövhələrdən: mis, bürünc, gümüş, qızıldan düzəldirdilər.

Öz əksini görəndə uşaq təəccüblənən kimi, qədim insanlar da ilk dəfə güzgü görəndə təəccüb qalırdılar. Onlar bu əksin necə yarandığını bilmədiklərindən güzgünün ecazkar qüvvəyə malik olduğunu düşünürdülər. Onlar elə fikirləşirdilər ki, güzgüdə gördükləri ruhlardır. Beləliklə, belə bir inanc yarandı ki, güzgü sınaq, onu sındıran adam bədbəxt olacaq, çünki ruhu zədələ-nəcə.

İlk dəfə şüşənin üzərinə qalay, yaxud civə çəkməklə güzgü düzəltmək fikrinə düşənlər venesiyalılar olub. 1300-cü ildən etibarən onlar belə güzgülər düzəldirdilər və tezliklə, ənənəvi metal qatını onunla əvəz etdilər. Biz həmin güzgülərdən bu gün də istifadə edirik.

İlk sabun nə vaxt yaranıb?

Yaqın, elə bilirsiniz ki, sabun kimi vacib bir şeyi adamlar lap qədimdə düzəldiblər. Lakin sabun nisbətən son zamanlarda - təxminən 2000 il əvvəl yaranıb.

Çox əsrlər qabaq adamlar dərilərini zeytun yağıyla təmizləyirdilər. Lakin artıq Plininin (bizim eramın I əsrində yaşamış Roma yazıçısı) dövründə sabunun iki növü yaranır: maye və bərk sabun. Plini onu saçları yumaq üçün vasitə adlandırır və sabunu onu düzəldən qallara minnətdarlığını izhar edirdi.

Yeri gəlmişkən, Pomeyin xarabalıqlarında qazıntılar aparanda sabun düzəldən kiçik bir zavod aşkar etmişdilər. Bu zavod özünün quruluşuna görə elə müasir sabun zavodlarına bənzəyirdi. Lakin təxminən yüz il bundan əvvələ kimi bütün sabun evlərdə hazırlanırdı.

Sabunu düzəltmək üçün piyləri qələviylə birlikdə qaynatmaq lazımdır. İri sabunbişirmə zavodlarında əvvəlcə piyi və qələvini iri qazanlarda qaynadırlar: bu prosesə "sabunlama" deyilir. Sabun hazır olanda qazana duz əlavə edirlər. Sabun qazanın qıraqlarına kimi qalxır, tərkibində qliserin, qum və izafi qələvi olan duz məhlulu qazanın dibinə çökür. Onu boşaldıb bütün əməliyyatı 5-6 dəfə təkrar edir, hər dəfə su və qələvi əlavə edirlər, ta ki, bütün piy sabuna çevrilir.

Sonra sabuna müxtəlif komponentlər – rəng, qoxu, yumşaldıcı maddələr, qoruyucular qata-qata onu möhkəm, yekcins maddə əmələ gələndə kimi, çalırırlar. Bundan sonra ərinişmiş sabuna müxtəlif formalar verərək qurudurlar. Tualet sabununu isə xırdaalayır, qurudur və təbəqə şəklində yayırlar.

Biz bilirik ki, misirlilər ətirdən 5000 il əvvəl istifadə edirdilər. Lakin qızılgül ləçəklərindən gül ətiri almaq ilk dəfə ərəblərin ağına gəlib. Bu, 1300 il əvvəl baş verib. Ərəblər gül suyundan yalnız ətir kimi yox, həm də dərman kimi istifadə edirdilər. Ən qədim qoxulu maddə isə gül yağı idi, daha doğrusu, gül ləçəklərindən çəkilən efir yağı. Yarım hektar gül kolu 1 ton ləçək verirdi. Ondan yarım kiloqram yağ alırdılar. Təəccüblü deyil ki, bu ətirilər çox baha olurdu.

Qızılgül, bənövşə, jasmın, nər-giz və portağal çiçəyindən bu gün də ətir hazırlanmasında istifadə olunur. Sidr və səndəl ağaclarının qabığı, lavanda, nanə, ətirşah yarpağı, yasəmən və zəncəfil kökündən də ətriyyat sənayesində istifadə olunur.

Qədim insanlar ətiri çiçəklərdən də alırdılar. Bunun üçün onun cövhəri su vasitəsilə çıxarıldı. Bu prosesə "anfleraj", yaxud çiçəklərdən aromatik maddələrin alınması adı qoydular. Taxta çərçivələrə şüşə parçası yerləşdirir və üstündən təmizlənmiş donuz yağı qoyurdular. Ləçəkləri tez-tez dəyişirdilər ki, təmizlənmiş yağ lazımı qədər cövhəri özünə çəksin.

Mütəxəssis-ətriyyatçı elə qoxu çələngi yarada bilər ki, onu təbii çiçəklərdən almaq mümkün deyil.

Ayaqqabını kim fikirləşib?

Qədim insan iti daşların üzəriylə yeriməli olanda başa düşdü ki, ayaqlarını qorumaq üçün mütləq nəşə geyməlidir. Odur ki, onun ixtira etdiyi ilk ayaqqabı (bu elə səndəl də ola bilərdi) otdan, ağac və gön parçalarından düzəlmişdi. İnsan onları iplə ayaqlarına bağlayır, ipin uclarını isə topuqlarına dolayırdı.

Təbii ki, soyuq ölkələrdə səndəl adamın ayağını şaxtadan qoruya bilməzdi. Ona görə də səndəlin üzərinə başqa parçalar əlavə edirdilər. Beləliklə, səndəl çəkməyə çevrilirdi.

Çəkmələrdən ilk və geniş istifadə edən misirlilər olub. Onlar ayaqqabının altını papirusdan düzəldir, onu iki kəmərlə ayaqlarına bağlayırdılar. Ayağın baş barmağını qorumaq üçün ayaqqabının ucu yuxarı qatlanırdı.

Müasir nümunələrə oxşayan ayaqqabılar isə ilk dəfə uzun səfərlərə çıxan səlibçilərin ağılının məhsuludur. Onlara ayaqlarını qorumaq üçün uzun müddət davam gətirə bilən çəkmələr lazım idi. Tədricən çox gözəl görünən dəri çəkmələr Fransada, İtaliyada, İngiltərədə də peyda oldu.

Dərin kaprizləri ayaqqabının formasına çox təsir edirdi. Məsələn, ingilis kralı I Ceymsin zamanında yüksək cəmiyyət nümayəndələri çox nazik dəridən düzəlmiş dikdaban çəkmələr geyirdi. Onlarda yerimək yaman çətin idi, lakin insanlar dəbə görə bu çəkmələrdən əl çəkə bilmirdilər. Hündürdaban ayaqqabılar yaranana kimi isə çox uzun, burunun ucu 12-15 santimetr yuxarı əyilən dar çəkmələr dəbdə idi.

Birləşmiş Ştatlarda isə ayaqqabı tikmək - səyahatçı üçün çəkmə istehsal etmək fikriylə ölkəyə gələn Tomas Birddən sonra 1629-cu ildən yayıldı.

Papaq necə yaranıb?

Qədim ingilis dilində olan "haet" sözü "örtmək" deməkdir: bu söz bizi anladır ki, niyə adamlar papaqdan istifadə etməyə başlayıblar. Yeri gəlmişkən, eyni kökdən "ev" və "daxma" sözləri də törəyib.

Əvvəlcə insan başını yağışdan, qardan, günəş şüalarından qorumaq üçün papaq qoyurdu. Şimal ölkələrində başın isti qalması üçün papağı dəridən, cənubda isə sərin olması üçün samandan, yaxud həsirdən düzəldirdilər.

Sonra dəbilqə düzəldilər. Müxtəlif qəbilələrin adamları ondan müxtəlif səbəblər üçün istifadə edirdi. Başlarını qılıncdan, oxdan qorumaq üçün dəbilqə metaldan düzəldilirdi. Bir çox ibtidai qəbilələrdə dəbilqənin qorxunc forması olurdu ki, düşməni görüb çəkinsin.

Zaman keçdikcə, hər bir xalq özünə uyğun papaq növü yaratdı. Bu papaqlar həm də bəzək və müxtəlif mərasimlərdə istifadə üçün idi. Məsələn, çox vaxt qırmızı rəngdə olan fəs, yaxud keçə kepka Qərbi Asiyanın bir çox ölkələrində dəbdə idi. Ərəblər çalmanı ixtira etdilər. Onun üzərinə rütbdən asılı olaraq, cürbəcür bəzək-düzək vurulurdu. Kralların, şahların, sultanların tacı da onların titullarının göstəricisi idi.

Yalnız 5-6 yüz il əvvəl insanlar papaq üzərində ciddi işə başladılar. Əvvəlcə onları qoyun yunundan düzəldirdilər, sonralar isə keçə şlyapa üçün qunduz tükümdən istifadə etməyə başladılar. Zaman keçdikcə, adi şapkanı sırası adamlar qoyurdu, enli kənarları olan şlyapaları isə başında mötəbər insanlar, centlemenlər gəzdirdirdilər.

Bəzən dini və siyasi xadimlərin çox qeyri-adi papaqları olur. Təbii ki, bütün rahib və rahibələrin müəyyən biçimli papaqları olduğunu bilirsiniz. Bəs heç eşitmişiniz ki, Oliver Kromvelin davamçıları olan puritanlar çox hündür "cadugər papağı" qoyur? Kvakərlər isə enli qıraqları olan, çox alçaq papaqlardan istifadə edirdilər.

Bir çox papaqlar onları ilk dəfə kəşf edənlərin, başına qoyanların (məsələn, bolivar), yaxud onu qoyduqları məkanın (Homburq) adını daşıyır. Sadə panamanı isə 300 il əvvəl Panamada düzəldiblər.

bir cavab

Ətiri kim kəşf edib?

İnsan, yəqin, lap əvvəldən cürbəcür ətirələrdən istifadə edib. Yeri gəlmişkən, "parfümeriya" sözü latın dilindən götürülüb: orda "fumus" sözü "tüstü" mənasında işləndi. Bu bizə belə bir fikir təlqin edir ki, qədim insanlar cürbəcür qoxular almaq üçün xoş iyi olan ağacları, yarpaqları, qatranı yandırdırlar.

Cövhər alınmasının müasir üsulu neftdən alınmış və məxsusi təmizlənmiş əridicilərdən istifadə olunmaqla həyata keçirilir. Sonra əridicini yığışdırır, ətiri isə spirt vasitəsilə təmizləyirlər.

Bu gün elm yeni ətirələrin kəşfində təbabətlə bəhsə girib. Kimyaçılar kömür qatranından, skippidardan və başqa buna bənzər materiallardan süni qoxular alırlar və onları təbii qoxulardan seçmək olmur.

Romalılar daha irəli gedərək üstü və yanları açıq, "bosonojka", yəni "yalın ayaq" adlanan ayaqqabı düzəldirdilər. Onların həm üst, həm yan tərəflərdə iri yanqları olurdu. Bu ayaqqabıların müxtəlif növləri vardı ki, onların hər biri əhalinin yalnız bir təbəqəsi üçün nəzərdə tutulurdu.

Daha soyuq ölkələrdə adamlar bir-birindən asılı olmayaq istəyirdilər. Bəzən onlar ayaqlarına içinə ot doldurulmuş kiçik torbalar bağlayırdılar. Zaman keçdikcə onların əsasında eskimoslar və hindular mokasin düzəldirdilər.

Hər şey musiqidən başladı. Hə, bir də rəngkarlıqdan. Gələcək şairin anası Rozaliya İsidorovna Kaufman pianoçu idi, dahi Rubinşteynin tələbəsi olmuşdu. Atası Leonid Osipoviç Pasternak rəssam idi, Lev Tolstoyun əsərlərinə çəkdiyi illüstrasiyalarla məşhur idi.

Pasternakların ailəsində əsl yaradıcı atmosfer hökm sürürdü. Tez-tez evlərində konsertlər təşkil olunurdu, Skryabinin özü bu konsertlərdə çıxış edirdi. "Mən dünyada hər şeydən çox musiqini sevirdim, ən gözəl musiqiçi isə mənim üçün Skryabin idi", – Boris Pasternak sonralar deyirdi. Valideynləri onu gələcəyin böyük musiqiçisi kimi görürdülər. Hələ gimnaziyada oxuyanda o, konservatorianın bəstəkarlıq şöbəsinin 6 illik kursunu keçmişdi. Amma 1908-ci ildə Boris musiqini fəlsəfəyə dəyişir. O, sadəcə olaraq, musiqi duyumunun olmamasını özünə bağışlaya bilməmişdi.

Pasternak Moskva Universitetinin tarix-filoloji fakültəsinin fəlsəfə bölməsinə daxil olur. 1912-ci ilin yazında anasının yığdığı pullarla alman şəhəri Marburqda təhsilini davam etdirir. Bu şəhər o dövrdə fəlsəfi fikrin mərkəzi sayılırdı. "İnsan sanki burada keçmişin ucqar, əldən-ayaqdan uzaq gərginliyini yaşayır - alatoranlıq, bağların rayihəsini, gündüz ovqatını, dumanlı axşamları ərsəyə gətirən elə bu gərginlikdir", - Pasternak evə göndərdiyi məktubunda belə yazırdı.

Poeziyanın qəfil "gəlişi"

Marburq fəlsəfə məktəbinin direktoru Herman Koqen Pasternaka təklif edir ki, doktorluq dərəcəsi almaq üçün Almaniya qalib təhsilini davam etdirsin. Filosof kimi karyerası çox uğurlu başlamışdı. Amma musiqiçi kimi karyera qura bilməyən Pasternak fəlsəfənin də daşını atmalı olur.

Məsələn burasındadır ki, o, həyatında birinci dəfə idi ki, aşiq olurdu. Bacısı ilə bərabər Marburqda onu görməyə gəlmiş keçmiş tələbəsi İda Visotskaya onun qəlbinə hakim kəsilir. Bu elə böyük məhəbbət idi ki, özünü ancaq poeziyanın nəhayətsizliyinə təslim edə bilirdi.

Şeir yazmaq istəyi əvvəllər də baş qaldırır, amma bu dəfə poeziyanın gəlişi dənizin çılğın dalğalarına bənzəyirdi, önündə duruş gətirmək mümkün deyildi. Sonralar şair avtobiografik povestində öz seçimini fəlsəfi nöqteyi-nəzərdən belə izah edirdi: "Elə bir məqam olur ki, biz gerçəyi öyrənməkdən vaz keçirik. O, yeni kateqoriyada ortaya çıxır. Və bizə elə gəlir ki, bu kateqoriya yalnız onun özünə məxsusdur. Bunun bizə aidiyyəti yoxdur. Bundan başqa dünyada hər şeyin öz adı var. Biz ona ad verməyə çalışırıq və incəsənət alınır."

Moskvaya qayıdanda Pasternak ədəbi dərnəklərə daxil olur, 1914-cü ildə onun ilk şeirlər kitabı dərc olunur. Elə həmin il o, Vladimir Mayakovski ilə tanış olur. Onun Pasternakın erkən yaradıcılığına böyük təsiri var idi. "İncəsənət mənim əlamimdə faciədir, - Pasternak yazırdı, - faciə isə Mayakovski" ... Bu sözlər özündə dahiyənə kəşfi gizləyirdi. Yəni, şair-müəllif deyil, sadəcə olaraq lirikanın birinci şəxsin adından dünyaya müraciət etdiyi predmetidir.

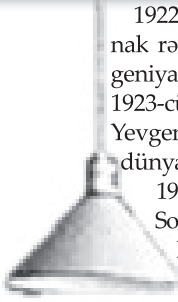
Zövqlərin və istəklərin oxşarlığı getdikcə müstəqil fikrə çevrilir və bu da Pasternakı öz fərdi dünyabaxışını, dünyaduyumunu kəşf etməyə sövq edir.

Üçüncü kitabındakı şeirlərin hamısı yeni idi, təbiətə münasibət sanki təbiətin öz içindən gəlirdi. Pasternakın şeirində bu, yeni özəlliklər əxz edirdi. İldırım, dan yeri, külək sanki insana çevrilir, dolab, güzgü, əlüzyuyan canlanır, müstəqil həyat yaşayırdı.

"Pasternakın gəzişmələri yuxuya bənzəyir", - Marina Svetayeva yazırdı - "Biz onu anlamırıq. Biz onun təsiri altına düşürük, onun əhatəsində oluruq... Biz onu ağılla deyil, instinktlə anlayırıq... Biz Pasternakı heyvanlar bizi başa düşdüyü kimi başa düşürük..."

Həyatın ağ-qara zolaqları

1921-ci ildə Pasternakın valideynləri Lunaçarskinin ərizəsinə görə Rusiyanı tərk edib Berlində yerləşirlər. Pasternakın ailəsi ilə məktublaşmaları digər mühacirlərə də diqqəti çəkir. Pasternak Svetayeva ilə, onun vasitəsilə Rilke ilə tanış olur. Bu yazışmalar rus ədəbiyyatına nadir ədəbi nümunələr kimi daxil olur.

1922-ci ildə Pasternak rəssam qadın Evgeniya Lure ilə evlənir. 1923-cü ildə onların Yevgeni adlı oğulları dünyaya gəlir.

1920-30-cu illərdə Sovet hökuməti Pasternakın yaradıcılığını yüksək dəyərləndirir.

Şair Sovet Yazıqlar Birliyində fəal işləyirdi, 1934-cü ildə birliyin ilk qurultayında Buxarin rəsmi olaraq onu Sovet İttifaqının ən yaxşı şairi elan edir.

1932-ci ildə o, birinci həyat yoldaşından ayrılıb Zinaida Neyqauzla evlənir. Elə həmin il dərc olunan "İkinci doğuluş" adlı kitabında o dövrün ovqatına uyğunlaşmaq cəhdi duyulurdu. Amma 1935-ci ilin yanvarında şairə münasibət kökündən dəyişir. Onu yalnız tərk-i-dünyalıqda deyil, həm də dövrün ab-havasına uyğun yazıb-yaratmada suçlayırdılar. Getdikcə onun yeni hökumətə meylli azalır, bütün ruhuyla sovet ədəbiyyatına ögeyləşirdi. İndi Pasternak şairi onun özəl duyğularını ifadə edir və faciəvi notlara söykənirdi.

1935-ci ildə Pasternak Axmatovaya və onun oğluna dəstək olur. Pasternakın Stalinə məktubundan sonra onlar azad edilir. 1937-ci ildə şair daha bir vətəndaş qəhrəmanlığı göstərir - Tuxaçevskinin və başqalarının güllələnməsinə dair məktubu imzalamaqdan imtina edir. Hətta repressiyaya məruz qalan Pilnyakı nümayişkarənə şəkildə evində ziyarət edir. Bir çox insana, eləcə də Marina Svetayevanın qızına maddi yardım göstərir.

Gözəlliyi dünya kimi sirli qadın - Olqa İvinskaya

Boris Pasternak iki dəfə evli olmuşdu, amma heç bir arvadına Olqaya yazdığı kimi incə duyumlu şeirlər yazmamışdı. Pasternakın insan qəlbini ən incə tellərinə toxunan şeirlərinin qəhrəmanı ilə o, heç vaxt evli olmamışdı. Onlar öz dünyalarında evliyidilər. Pasternak məşhur "Doktor Jivaqo" əsərindəki Lara surətini ona baxıb yaratmışdı.

Onlar tanış olanda Boris Leonidoviç artıq məşhur şair idi, Olqa Vsevolodovna isə "Yeni dünya" jurnalında kiçik redaktor kimi çalışırdı. Pasternakın 56 yaşında, qadının 34.

1946-cı il. Bu görüşü təsadüfi də adlandırmaq olardı. Pasternak Olqa ilə jurnalın redaksiyasına gəlişi vaxtı tanış olur. Onlar bir az söhbət edirlər, şair gedəndə öz kitablarını ona göndərəcəyini vəd edir və sabahı gün 5 cildə ibarət kitab olan paket göndərir.

O gündən sonra onlar demək olar ki, hər gün görüşməyə başlayırlar. Moskvanın rəngsiz küçələri onlara bayram xoşbəxtliyi vəd edirdi...

Olqa qəşəng qadın idi, iri gözlü, sarışın saçlı... Ən önəmlisi isə o, Pasternakın şeirlərinin vurğunu idi. Hələ məktəb illərində şairin iştirakıyla keçən tədbirləri yaxşı xatırlayırdı. Onda o, məktəbli qız idi. Amma əfsus ki, ötüb-keçən zaman o şeirlərdəki duyğuları ona yaşatmamışdı. İki evliliyindən iki övladı və xoşagəlməz xatirələr qalmışdı.

Bir gün, belə gəzintilərin birində Pasternak dedi:

"Mən istəyirəm, siz artıq mənə "sən" deyə müraciət edəsiniz. Çünki "siz" artıq yalana oxşayır.

Həmin günün axşamı o, Olqaya zəng vurur və deyir:

"Mən səni sevirəm və artıq mənim bütün həyatım bu sevgidən asılıdır.

O çağlarda Pasternak 10 il idi ki, Zinaida Neyqauzla evli idi. Onların nikahı xoşbəxt sayılırdı. Bir-birlərini tamamlayan xoşbəxt cütlüyün Leonid adlı oğulları vardı. Ailəindən ayrılmaq istəməyən Pasternak 1947-ci ilin aprelinə qədər qəbul edir. Ailəsinə olan borc hissi onu Olqadan ayrılmağa sövq edirdi.

Ancaq elə ertəsi gün Pasternak ayrılığa dözə bilməyib yenidən Olqanın yanına gəlir.

O, demək olar ki, iki ailə arasında qalır. Günlər belə keçir.

1949-cu ildə Olqanı həbs edirlər. Onu Pasternakla əlaqədə ittiham edirdilər və iddia edirdilər ki, Pasternak "ingilis casusu"dur. Maraqlıdır ki, şairin özünə dəyib-toxunmurdu. Bəlkə də sevdiyi qadını həbsdə saxlamaqla onu şantaj eləmək və qorxutmaq istəyirdilər.

İstintaq vaxtı Olqa Vsevolodovna Pasternakın "antisovet fəaliyyəti" ilə bağlı heç nə demədi. O yalnız eyni sözləri təkrar edirdi: "Mən onu sevirəm".

Ona əzab verirdilər, hətta bir dəfə huşunu itirən Olqanı guya təsədüfən moqra aparmışdılar...

Nəhayət, hökm oxundu. "Şübhəli şəxslərlə yaxın əlaqəsinə görə" onu 5 illik sürgünə göndərdilər. 3 il yarım Olqa Potma yaxınlığında ki düşərgədə qaldı. Bir dəfə onu düşərgənin rəisinin otağına çağıraraq Pasternakın 12 səhifədən ibarət məktubunu və şeirlər kitabını verdilər. Qadın onları özüyə apara bilməzdi. Olqa səhərə kimi yatmayıb şeirləri oxudu....

"İkinci doğuluş"

1953-cü ildə İvinskaya sürgündən qayıtdı. Pasternakla əlaqələri yenidən davam edirdi. 1958-ci ildə Pasternak "Doktor Jivaqo" əsərinə görə Nobel verdilər. Ona təzyiqlər başladı, SSRİ Yazıqlar Birliyindən çıxardılar, tələb edirdilər ki, ölkəni tərk etsin.

Pasternak böhran yaşayırdı. Bir gün o, Olqanın evinə gəlir və təklif edir ki, birlikdə yuxu dərmanı içib intihar etsinlər. Olqa razı olur. Pasternakın adından o, Xruşova məktub yazır və deyir ki, Nobeldən imtina edirəm, tək mənə icazə verin, Vətənimdə qalım. Hər şeydən usanmış Pasternak imzasını qoyur.

1960-cı ildə Pasternak Peredekindodakı bağ evində dünyasını dəyişir. Ölümündən bir neçə gün qabaq o, Olqa ilə görüşlərdən qaçırdı, xahiş edirdi ki, onu evə buraxmasınlar, çünki arvadı ilə Olqanın növbəti dava-dalaşının şahidi olmaq istəmirdi. İvinskaya onunla halallaşa bilmədi, yalnız dəfninə gələ bildi...

Tale Olqaya daha bir sınaq hazırlamışdı. Belə ki, Pasternak "Doktor Jivaqo"nun xaricdə dərc olunmuş nəşrlərindən gələn qonorarının bir hissəsini Olqaya və onun ailəsinə vəsiyyət etmişdi.

Elə bu da onun və qızının həbs olunmasına səbəb olur. Onları 1960-cı ilin avqustunda siyasi qadın dustaqların düşərgəsinə sürgün edirlər. İvinskaya evinə ancaq 1964-cü ilin avqustunda qayıda bilir. Olqa Vsevolodovna 1995-ci ildə 83 yaşında dünyasını dəyişir. O vaxta qədər "Zamanın əsirliyində. Pasternakla keçən illər" xatirə-memuarını yazıb tamamlaya bilir. Bir çoxları üçün o, şairin ilham pərisi olaraq qaldı, o ilham pərisi ki, Pasternakın onun haqqında yazdığı kimi, "gözəlliyinin sirrini çözmək həyatın gizlinini yozmaq demək idi"...

Günel NATIQ

Boris Pasternak - musiqidən başlayan poeziya

Onu, yalnız rejissor, aktyör kimi təqdim etmək düzgün olmaz. Çünki sadə insan, sadə yazıçı, sadə rejissor həyatı yaşamayıb. Yılmaz Güney dünyadan 47 yaşında köçsə də, çəkdiyi filmləri, siyasi baxışları və həyat hekayəsi ilə bu gün də öz cazibəsini, sirrini-sehrini saxlayır. Ömrünün ən gözəl və ən məhsuldar illərini həbsxanalarda keçirən Yılmaz Güney 104 filmdə baş rolunu ifa edib, 24 film çəkib, 50 filmin isə ssenarisini yazıb.

Çobanlıqdan kinoya...

Əsl adı Yılmaz Pütüdü. Adının mənası "çətinliklər qarşısında əyilməyən", "ümitsizliyə qapılmayan", "ruhdan düşməyən" deməkdir. Soyadı isə "dağ meyvəsinin qırılmaz çayrəyi" mənasını verir.

1937-ci il aprelin 1-də Adananın Yenice kəndində dünyaya gələn Yılmaz Güney, özünü "Kürd əsilli, yersiz-yurdsuz ailənin iki uşağından biri" kimi təqdim edərmiş. Dindar qadın olan anası hərf tanırmış, atası isə oxuyub-yazmağı əsgərlikdə öyrənmiş.

Yılmaz artıq doqquz yaşında işləməyə başlayır. İlk işi isə əksər kənd uşaqları kimi çobanlıq olur. Ehtiyac onu pambıq yığıcılığından çobanlıq, simit satmaqdan kuryerliyə qədər bir çox işlə məşğul olmağa vadar edir.

Orta məktəbi doğulduğu şəhərdə oxuyur. Həmin dövrdə "Kulminasiya" adlı jurnal çıxır. O illərdə kinostudiyalara lent daşıyan Yılmaz bu sənətlə maraqlanmağa başlayır.

Bir müddət sonra bədii yaradıcılığa maraq göstərir, mətbuatda müxtəlif hekayələrlə çıxış etməyə başlayır. 1955-ci ildə "yaradıcılığında kommunizm təbliğatı aparıldığına görə" təqibə məruz qalır və məhkəməyə verilir.

Həbsxanalarda və sürgündə keçən ömür

Yılmaz Güney 1957-ci ildə iqtisadiyyat fakültəsində oxumaq həvəsilə İstanbula üz tutur, lakin rejissor Atif Yılmazla tanışlıq bütün həyatını dəyişir. Onun köməyi ilə kino sahəsində işləməyə başlayır.

1959-cu ildə Atif Yılmazın çəkdiyi "Bu vətənin balaları" və "Alageyik" filmlərinin həm ssenarisini yazır, həm də iştirakçısı olur.

Yılmaz Güney yaradıcılığının çiçəklənən dövründə həbsxanaya düşəsi olur. Belə ki, 1955-ci ildən bəri davam edən təqib və məhkəmə ona yeddi il yarım həbs cəzası verməklə yekunlaşır. Uzun məhkəmə çəkişməsindən sonra həmin qərar ləğv edilir, məhkəmə işinə yenidən baxılır. Bu dəfə ona bir il yarım həbs və altı aylıq sürgün cəzası verilir.

Ömrünün bu ağır illəri barədə Yılmaz Güney yazırdı: "Qarşıda bir yol var idi: həyat məktəbində özünü yetişdirmək. Elə də etdim.

Kitablar, film, iş, həbsxana, zalım insanlar, həyatın sərt qaydaları, ictimai təzyiqlər! Qarşılaşdığım çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün qətiyyət göstərməli idim..."

1962-ci ildə başlayan həbsxana macərası 1962-ci ilin dekabrında sona çatır. Sürgün həyatı isə Konnyada keçir.

1963-cü ildən yeni həyata başlayan Yılmaz Güney həmin dövrdə daha çox macərə filmləri çəkir. Baş rolunu oynadığı və ssenarisini yazdığı "İkisi də cəsur idi" filmi bu qəbildəndir.

Türk kinosunda yeni nəfəs

Yılmaz Güney 1968-70-ci illərdə hərbi xidmətdə olur. 1971-ci ilin may hadisələrində bir çox ziyalı, sənət adamı, yazıçı kimi o da həbs olunur. Bir həftəlik həbsdən sonra qeyri-rəsmi bir əmrlə Nevşehirə üç aylıq sürgünə göndərilir.

1972-ci il martın 16-da isə inqilabçılara yardım ittihamı ilə onillik ağır həbs və sürgün cəzasına məhkum edilir. Həbsxanada keçirdiyi illər ərzində kino və sənətlə bağlı fikirlərini, şeir və hekayələrini həmin dövrdə çıxardığı "Güney" jurnalında dərc edir. 1974-cü ildə Bülənt Ecevit hökumətinin qərarı ilə azad edilir.

Həbsxanadan çıxdığı il "Yoldaş" filmi çəkir. Həmin ilin sentyabr ayında "Narahatlıq" adlı filmin çəkilişləri getdiyi vaxtda kazinoda hakim Səfa Mutlunu qətlə yetirdiyi ittihamı ilə tutulur və 1976-cı il iyulun 13-də ona on doqquz il həbs cəzası verilir.

"Yol"a gedən yol

Bu qətlə bağlı şahidlərin verdiyi ifadələr çox ziddiyətlidir. Müttəhim isə öz ifadəsində deyir: "Əminəm ki, hakim Səfa Mutlunu mənim öldürmədiyimi bilirsiniz. Lakin məcbursunuz. Belə şəraitdə obyektiv qərar çıxarmağınız mümkün olmayacaq. Onsuz da bu, qarşılaşdığım ilk haqsızlıq deyil. Son haqsızlıq da olmayacaq..."

Həbsxanada kinoya olan marağı dəyişmir. Bu dövrdə ssenarisini yazdığı "Sürü"nü Zeki Ökten, həm ölkəsində, həm də dünyada böyük maraqla qarşılanan "Yol" filmi isə Şərif Görən çəkir. "Yol" filmi 1982-ci ildə Kann festivalında "Qızıl palma" mükafatına layiq görülür.

Sənətçi həbsxanadaykən "Güney" adlı başqa bir mədəniyyət jurnalı çıxarır. On üç sayı dərc edildikdən sonra ölkədə hərbi vəziyyət elan edildiyindən jurnal qapadılır və burada yazdığı məqalələrə görə haqqında yeni ittihamlar irəli sürülür: Kommunizm təbliğatı, milli düşüncəyə zərbə vurmaq, xalqı iğtişaşa çağırmaq, dövlətin etibarını sarsıtmaq...

Yılmaz Güney 1981-ci ilin oktyabrında Sparta həbsxanasından icazə ilə bir neçə günlük buraxılır. O, Fransaya qaçır və bir daha Türkiyəyə qayıtmır. Fransada yaşadığı illərdə "Divar" filmi çəkir.

Həbsxanadan qaçandan sonra "Ölkəyə qayıt" çağırışlarına əhəmiyyət vermədiyi üçün 1983-cü ildə Türkiyə vətəndaşlığından çıxarılan Yılmaz Güneyin ölümündən illər sonra təkrarən vətəndaşlığı bərpa edilir. 1984-cü il sentyabrın 9-da mədə xərçəngindən ölən Güney ömrünün son illərini Parisdə keçirir. Məzar da Parisdədir.

Onu kim xoşbəxt elədi?

Yılmaz Güneyin məşhur aktrisa Nebahat Çehre ilə yarımqıç bir evliliyi olur. Nebahat Çehre Yılmaz Güneylə tanışlığını belə xatırlayır: "Məni onun xarakteri cəlb eləmişdi. Dostlarımdan, ətrafımdakılardan fərqli idi. Birlikdə çəkdiyimiz filmə yazdığı ssenari çox güclü idi. Özünə güvəni, aktyorluğu məni təsir altına saldı. Hara gedirdisə, gözünün içinə baxırdım. O da bunun fərqinə varmışdı. Ona çatmaq üçün o qədər kitab oxuyurdum ki..."

Adanada film çəkilişi vaxtı məna evlilik təklif etdi. Dörd il yarım evli olduq, ayrıldıq. Birlikdə çox gözəl günlər yaşadım..."

Yılmaz Güney daha sonra Fatoş Güneylə evlənir. Fatoş Güney onu belə xatırlayır: "Mənim həyatım iki hissəyə bölünür: Yılmazdan əvvəl, Yılmazdan sonra. O da həyatımı Fatoşdan əvvəl və sonrakı hissələrə ayırdığını deyirdi.

Kinostudiyada tanış olmuşduq. Məndən yaşca böyük idi. Onu ilk dəfə görəndə gözlərdəki hüznü diqqətimdən yayınmamışdı. Bu kədərin səbəbini soruşanda əlini tutmağımı istədi. "Bundan sonrakı həyatım sənənlə birlikdə olmalıdır. Düşdüyüm girdəbdən məni ancaq sən xilas edə bilərsən", - dedi.

Həyəcədən heç nə fikirləşə bilmədim. Amma qərribə hisslərə qapılmışdım, sanki bundan sonra həyatımda həmişə o, olacaqdı. Axırda mənə həqiqətən ehtiyac olduğunu başa düşdüm, əlini tutdum və heç vaxt buraxmadım".

"Onu başa düşmədiklər..."

Fatoş Güney onu tək-tük başa düşən adamlardan olur, ona görə də xoşbəxt etməyi bacarmır: "Ailəm əvvəlcə evlənməyimizə qarşı çıxdı, amma onu tanıyandan sonra razılaşdı. Yılmaz çox yaxşı həyat yoldaşı idi. Məni çiyində daşıdığı günlər olub. Gülsüz, hədiyyəsiz evə gəlməzdi. "Bu axmaq ərini sevirəmmi?" deyər-deyər başıma dolanardı. Arvadına yeməklər bişirən, qab yuyan, həbsxanada ikən evliliyimizdən bəri ayrı keçirdiyimiz hər gün üçün 3180 çınqıl daşı yığan bir adama pis ər demək olarmı?"

Onun haqqında danışılanlar mənim vecimə də deyil. Yılmaz mənim üçün oğlunun beşiyini yelləyər-kən türkü oxuyan bir ata idi.

Ölüm ayağındakı itimizin başının üstündə səhəri dirigözlü açan, pişiklər üçün ağlayıb, quşlar üçün yas saxlayan bir adam idi. Təmiz adam idi, onu həmişə səhv başa düşdülər, daha doğrusu, başa düşmədiklər..."

Çox çətin günlərimiz oldu. Hər şeyə rəğmə, xoşbəxt bir ömür yaşadım. Bizi ölüm belə, ayıra bilmədi. Nə qədər ki, sağam, əlini əlimdən buraxmayacağam..."

SEVİNC

Qabriel Qarsia Markesin nəşinin qalıqları Meksikadan vətəni Kolumbiyaya gətiriləcək. Rus mətbuatının verdiyi məlumata görə bu ilin dekabr ayından başlayaraq yazıçının küllü ədəbi fəaliyyətə başladığı Kartaxena şəhərində nümayiş olunacaq.

88 yaşlı Qabriel Qarsia Markes 17 aprel 2014-cü ildə Mexiko şəhərində vəfat edib. Yazıçının nəşi kremasiya olunaraq yandırılmışdı.

Markesin küllü vətəninə gətirilir

Kraliçadan şahzadəyə QADAĞA

NVO telekompaniyası Britaniya şahzadəsi Harriyə "Taxtların oyunu" serialına çəkilməyi təklif edib. Xarici mətbuatın verdiyi xəbərə görə Harri son illərin ən məşhur və ən çox izlənən serialında çəkilmək istəsə də, kraliça onun bu qərarına qarşı çıxıb.

İkinci Yelizaveta bu təklif haqda öyrənən kimi öz nəvəsinə filmdə çəkilməyə icazə verməyib.

Qeyd edək ki, kraliça özü sözügedən serialın izləyicilərindən biridir. O, hətta serialın 5-ci sezonunun İrlandiyada aparılan çəkilişlərində də iştirak edib.

Dünya şöhrətli rejissor Stiven Spilberq 120 milyon sterlinq (195 mln AZN) dəyərinə, 80 metr uzunluğunda olan "Yeddi dəniz" ("Seven Seas") adlı super lüks yaxtasını "çox balaca" hesab elədiyi üçün satışa çıxarıb.

Xəbər verilir ki, amerikalı rejissor 91 metr uzunluğunda yeni yaxta sifariş verib. Yeni yaxtanın təxminən, 160 milyon sterlinqə (260 mln AZN) başa gələcəyi açıqlanıb.

Hazırda həmin yaxtayı həftədə 1.2 milyon dollara kirayəyə götürən Spilberq 2013-cü ildə arvadı və yeddi uşağı ilə birlikdə bu yaxta ilə uzun dünya turuna çıxaraq Şanxaydan Havay adalarına qədər məşhur filmlərin çəkildiyi məkanları ziyarət edib. Spilberqin bu səyahətdən böyük zövq aldığı və buna görə dostları və ailəsi ilə birgə rahat səyahətlərə çıxma bilmək üçün yeni yaxta sifariş verəcəyi bildirilir.

Hazırladı:
NARINGÜL

narkoman olub?

Uilyam Şekspir haqda ortaya çıxan böyük iddia dünyanın aparıcı media qurumlarının gündəminə gəlib.

"Independent" qəzetinin yaydığı məlumata görə, dramaturqun yaşadığı evin həyətinə mariyuana qalıqları aşkar edilib.

"Independent" rəhbərliyi məsələ ilə bağlı araşdırmaları davam etdirəcəyini və dramaturqun narkotik aludəçisi olub-olmadığını aşkara çıxaracaqlarını bildirib.

Londonda İŞİD tamaşası qadağan edildi

Londonun "National Youth" teatrının "Evdə bəslənmiş" ("Homegrown") adlı tamaşası premyeraya iki həftə qalmış qadağan olunub. İngilis gənclərinin İŞİD-ə qatılmağundan bəhs edən tamaşanın məşqləri polislərin təzyiqlə nəticəsində dayandırılıb. Bununla yanaşı, yerli hakimiyyət rejissor Nadia Latifə və müəllif Omar El-Xairiyə tamaşanın keçirməməsiylə bağlı göstəriş verib.

15-25 yaş arası 112 aktyorun ifasında səhnələşdiriləcək tamaşanın ilham qaynağı fevral ayında İŞİDçilərlə evlənmək üçün Suriyaya gedən üç gənc qızıdır. Tamaşanın gənclərin oxuduqları rayonda nümayiş olunacağı planlaşdırılırdı.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romanı", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminquey – "Qadınısız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lüğət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymenov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası) kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

"Yeddi dəniz" dar gəldi

S
E
K
S
P
İ
R

S
P
İ
B
E
R
Q
Ə